Straßburg 1882

DE MANILII
QUI DICITUR ELOCUTIONE.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

ADOLFUS CRAMER

SAXO-BORUSSUS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXII.

Aulae Vimariensis officina typographica.

Carmen ex parte difficillimum, quod nunc Manilii nomen prae se fert, neque ab ullo scriptore antiquo commemoratur, neque eius poetae nomen in codicibus legitur: nam »*Manilii, Manlii, Mallii*« voces in codicibus plerisque a manibus recentioribus saeculo, ut videtur, XVI appictae sunt[1]; accedit quod neque integrum a gravibusve detrimentis sincerum illud carmen servatum est in libris manu scriptis et criseos Manilianae fundamenta nuper demum a Malvino Bechert in libello infra laudato iacta sunt. Qui vir doctus quattuor optimis codicibus, Bruxellensi altero (Gemblacensi), Lipsiensi, Leidensibus duobus (Vossiano priore et Vossiano altero) denuo accuratissime collatis Iacobum, qui Manilii carmen novissime — anno h. s. XLVI — edidit, a recta criseos via deflexisse ostendit, cum librum Vossianum alterum omnium optimum et quasi fundamentum criseos Manilianae esse aestimandum contenderet[2], quem codicem a Iacobo neglegenter collatum esse idem vir doctus demonstravit[3]. Neque omnino Iacobi editio in sermonem Manilii accuratius inquirenti sufficiet, quoniam codicum cum aliorum tum Gemblacensis libri optimi lectiones varias ita subscripsit, ut, quid singulorum codicum proprium sit, saepenumero cognoscere nequeas.

Ipse qua re commotus sim, ut, cum Manilii editio, quam criticam dicimus, ad manus non esset, de elocutione Maniliana quaererem, breviter exponam. Nam cum illud carmen perlegerem, facile cognovi poetam similiter atque

---

[1]) cf. M. Bechert, de M. Manilii emendandi ratione, in: Leipziger Studien zur class. Philologie, Lipsiae 1878. I p. 5. 10. 11. || [2]) Bechert l. l. p. 61. || [3]) ibid. p. 26 sq.

Ovidium et ceteros poetas Romanos, quos Augusti et Tiberii saeculum tulit, exemplum secutum esse poetarum, qui aut ante ipsum vixerunt aut Augusti Tiberiive aequales fuerunt, — poetam enim Tiberio quam Augusto imperante carmen astronomicum composuisse paulo verisimilius est[1]). Quae imitationis exempla in parte huius libelli postrema publici iuris facere decrevi, cum praesertim viderem nulla fere imitationis exempla ab eis, qui Manilii carmen ediderunt, esse commemorata, quin etiam W. Ribbeckium in editionis Vergilianae criticae a fratre curatae prioribus tribus voluminibus perpaucos versus Manilianos attulisse, magno numero versuum vel maxime dignorum, qui adferrentur, omisso[2]).

---

[1]) cf. Bertholdus Freier, de M. Manilii quae feruntur Astronomicon aetate, Gottingae 1880. || [2]) Quattuor priores carminis libros si quis Freiero obloquens contendat conscriptos esse post annum p. Chr. n. IX et ante Augusti mortem, is non refellatur imitationibus, quas poeta ex carminibus ab Ovidio Tomos (anno p. Chr. n. IX) relegato in exilio conditis, tristia dico et epistolas ex Ponto, deprompsisse alicui videbitur. Tristium enim libros singulos Romam missos esse viri docti consentiunt. Itaque cum dubium vix sit, quin Nasonis elegiae celeriter Romae divulgatae sint, a veri similitudine non abhorreat etiam Manilium, qui illo ipso tempore carmini contexendo operam navaret, inde quaedam mutuatum esse. Velut versum a Manilio de Orpheo pronuntiatum I 329 *Tunc silvas et saxa trahens, nunc sidera ducit* si cum versu trist. IV 1, 17 sq. *Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo Saxa* comparaveris, Manilium sua ex Ovidii versibus petivisse suspicaberis. Idem versus argumento adeo possit esse primi libri Maniliani initium anno XII fictum esse, cum tristium libri IV carmina in recenti poetae memoria essent; liber enim tristium IV anno XI et priore anni XII parte compositus eiusdem anni XII aestate vel auctumno Romam videtur perlatus esse.

Nec minoris nec maioris momenti est imitatio illa quam sagax nasus deprehendat in Manilii libro IV 60: *toto spectante senatu*, cui respondet Ovidii ex Pont. IV 4, 41: *Inde domum repetes toto comitante senatu.* Carmen ex Ponto IV 4 Ovidius condidit, cum comperisset Sex. Pompeium designatum esse consulem anni p. Chr. n. XIV; simul versus 24 doceat carmen anno XIII compositum esse, non anno insequenti, cum Pompeius consulatu iam fungeretur. Cum nihil sit quod obstet, quominus tibi persuadeas Ovidii carmen paulo post quam conditum sit Romam missum esse, sive ad eum, ad quem scriptum erat, sive ad Ovidii amicos, suspicetur aliquis Manilii vers.

Quibus studiis cum operam navarem, facile adductus sum, ut etiam res metricas et elocutionem[1]) poetae accuratius examinarem. Neque enim de carmine ipso recte iudicasse

---

IV 60 sub finem anni XIII aut hieme vel vere anni XIV compositum esse.

Tres restant loci Maniliani, qui minoris vel paene nullius momenti sunt. Respondet enim versus Manilianus I 410 sq. — *nec clarius astrum Tinguitur oceano* — versui Ovidiano trist. I 4, 1: *Tinguitur oceano custos Erymanthidos ursae*; tristium librum primum compositum esse, cum Ovidius Tomos proficisceretur, ex eius libri carminibus ipsis consentaneum est; qui liber vel exeunte vere vel ineunte aestate anni X Romam transmissus esse videtur. Praeterea valde dubium est num huc referendi sint versus quos legimus Man. V 176 et 295. In priore versu nescio an alicui videatur inesse imitatio versus Ovidiani fast. V 305 et Ibidis 599. Verba Manilii haec sunt: *Te, Meleagre, colunt, flammis absentibus* (sic Bentleius; *habitantibus* codd. omnes, nisi quod *habentibus* V_2) *ustum,* Ovidii in fastis haec: Respice *Thestiaden. flammis absentibus arsit*, in Ibide haec: *Natus ut Althaeae flammis absentibus arsit.* Dubitare possis, utrum fastorum an Ibidis versus imitando expressus sit: si omnino imitatio agnoscenda est (de qua re vehementer dubito), equidem illud crediderim, neque tamen negari potest, poetam Ibidis versum potuisse imitari, quod carmen primis exilii annis fictum et post Ovidii mortem Romam perlatum videtur esse. Sed cum liber Manilianus quintus nonnullis annis post quam liber quartus editus est videatur scriptus esse, facile fieri potuit, ut poeta ex fastorum libris hauriret, qui post Ovidii mortem Romae divulgati sunt. — Obiter moneo excepto uno vel duobus exemplis (Man. III 22 et fortasse II 49) fastorum versus Manilium imitatum non esse nisi in libro quinto; nam imitationum ad fastos spectantium exempla, quae congessit Freier (l. l. p. 60 sq.), exigui momenti mihi videntur esse; accedit quod Man. III 1 melius quam ad versum Ovidianum (fast. II 123) ad Vergilium (aen. X 811) refertur. Ex versu denique Maniliano V 295 *dabit et iaculum torquere lacertis*, quo exprimitur Ovidianus ille, quem ex Pont. II 9, 57 legimus: *Atque ut es excusso iaculum torquere lacerto,* nihil concludi potest, cum liber epistolarum ex Ponto alter iam anno XIII Romam missus sit, ut libri secundi carmina illo tempore, quo poeta librum quintum componeret, iam diu Romae innotuerint.

[1]) Pauca dicam de Bentleii (edit. praef. p. XIII) conatu Augusti aetati, non tertio vel quarto p. Chr. n. saeculo, eam ob rem tribuendam esse poesin Manilianam statuentis, quia poeta utitur genetivis substantivorum in *-ius* et *-ium* cadentium non in *-ii*, sed in *-i* exeuntibus. Cuius generis genetivi apud Manilium leguntur hi: *Aquari* II

viri docti nonnulli videntur, velut Teuffel[1]) iniuria dicit Manilium graecissantem ita infinitivo et casibus uti, ut a sollemni poetarum usu abhorreat; immo perpaucis locis Graecorum sermonem poeta imitatur. Quod autem ad casuum atque infinitivi usum attinet, ne eis quidem ita utitur, ut cum reliquorum poetarum sermone discrepet. Denique commemoraverim Manilii elocutionem haud ita saepe vetustatem sapere. At concedendum est uti eum liberrime praepositionibus velut *ad, per, sub* et modis verbi, indicativo et coniunctivo.

Perfeceram hunc libellum iam abhinc quattuor fere annos, neque tamen edendi facultas mihi erat data: nunc, cum veri simile mihi videatur Bechertum de Manilii sermone esse scripturum, valde dubitavi, libellum meum publici iuris facerem necne; verebar enim, ne maius officium mihi tribuisse viderer quam cui suffecturum me confidebam; tandem, ne in cassum omnis cecidisse videretur labor, libellum meum edere constitui, sperans fore ut in carmine poetae haud mali non frustra operam et tempus consumpsisse viderer. Multum autem, cum denuo libellum meum percenserem, Becherti observationes mihi profuisse hoc loco libenter profiteor. Idem vir doctus insigni liberalitate,

---

232. 464. 505. V 450. 491. *Sagittari* I 691. II 211. 280. 560. 569 (*sagittari* G et L [a manu prima], *sagittiferi* codices ceteri). *negoti* III 92; praeterea legimus *Claudi* I 795 (codex G *Claudii*), quod non in *Claudia* mutandum est, cum in componendo versus exitu *et Claudi magna propago* Manilii animo sine dubio obversatus sit versus Lucretianus I 42 *nec Memmi clara propago*, et *Iuli* V 512, quod Bentleius iure in *iubar* correxit; unum exstat *dodecatemorii* (cod. G-*iis*) II 740 vocabulum Graecum. Itaque cum desint genetivi illi in -*ii* exeuntes, qui post Augusti tempora increbrescunt, Bentleius totum carmen Augusti aetati vindicat. At tamen et ante Augusti tempora et post poetae quidam genetivorum formas in -*ii* exeuntes aut omnino vitaverunt aut raro adhibuerunt. Vitaverunt e. g. et Persius et Martialis, nisi quod hic semel *cybii* genetivo vocabuli Graeci utitur; cf. Neue, *Formenlehre der lat. Sprache* I² p. 92, Lachmann in Lucr. p. 325 sqq., Haupt opusc. III p. 584.

[1]) hist. litter. Rom. ³ p. 541. Sine dubio rectius de Manilio iudicavit G. Bernhardy hist. litter. Rom. ⁵ p. 555.

quid ex optimis codicibus enotasset, docuit me, ubicumque de librorum lectione non satis constare mihi videbatur. Itaque eximia Becherti fide nituntur longe plurima ex eis, quae passim de codicum lectione adnotabo.

Libelli mei partes ita disposui, ut in capite primo de arte metrica Manilii, altero de flexione et de copia verborum, tertio de particularum collocatione, quarto de figuris et tropis, quinto denique agam de versibus, in quibus Manilius aliorum poetarum versus imitatus est; nec metuo, ne videar materiam nimis multa in genera digessisse. De casuum, praepositionum, modorum verbi usu Maniliano alio loco me olim verba facturum spero [1]).

CAPUT I.

De arte metrica Manilii.

De arte Manilii metrica expositurus primum agam de ratione, qua in hexametris dactyli et spondei a poeta misceantur. De qua re cum olim rettulerit Drobisch in: *Berichte ueber die Verhandlungen der Koenigl. Saechsischen Gesellschaft der Wissenschaften, philol.-histor. Classe,* 1866, p. 75 sqq., ubi p. 107 sqq. de Manilii hexametro verba facit, tamen quaestionem illam denuo aggressus omnes Manilii hexametros perlustravi Iacobi editionem secutus: nam quamvis haud nesciam multis locis hunc virum doctum a recta lectione deerrasse, immo saepenumero iam dudum correcta denuo depravasse, tamen aut

[1]) In versibus citandis his usus sum editionibus: T. Lucreti Cari de rerum natura libri sex Carolus Lachmann recensuit et emendavit. editio quarta. Berol. 1871. Catulli, Tibulli, Propertii carmina rec. Lucianus Mueller. Lipsiae 1870. P. Vergilii Maronis opera recogn. O. Ribbeck. Lipsiae 1872. P. Ovidius Naso ex recogn. R. Merkelii. Lipsiae 1872 sq. M. Manili Astronomicon libri quinque rec. Fr. Iacob. Berol. 1846. Poetae Latini minores rec. Aemilius Baehrens vol. I—III. Lipsiae 1879 sqq.

desperandam esse omnem veritatem ratus sum aut certos mihi fines terminosque constituendos, extra quos egredi non possem; itaque optimum esse duxi unius editionis lectiones in percensendis hexametris sequi. Perlustratis igitur omnium quinque Manilii librorum versibus quam religiosissime has tabellas confeci, e quibus perspiciatur, quam rationem in miscendis dactylis et spondeis secutus sit poeta.

Formae	Lib. I 922 hexx. (1 vers. spond. 3 vss. spurii).		Lib. II 955 hexx. (1 vers. spond. 14 vss. spurii).		Lib. III 679 hexx. (3 verss. spurii).		Lib. IV 930 hexx. (1 vers. spond. 4 vss. spurii).		Lib. V 740 hexx. (2 vss. spond. 3 vss. spurii).	
dsss	171	18,5	156	16,3	126	18,7	150	16,1	127	17,2
dsds	100	10,8	99	10,4	72	10,6	127	13,5	75	10,1
dssd	59	6,4	49	5,1	39	5,8	49	5,4	42	5,7
dsdd	25	2,7	24	2,5	21	3,1	30	3,2	23	3,1
ddss	105	11,4	129	13,5	79	11,6	141	15,2	108	14,6
ddds	45	4,9	63	6,6	43	6,3	66	7,1	33	4,5
ddsd	39	4,2	32	3,3	21	3,1	33	3,5	33	4,5
dddd	20	2,2	13	1,4	7	1,0	17	1,8	10	1,3
sdss	102	11,1	125	13,1	68	10,0	102	11,1	87	11,7
sdds	44	4,8	58	6,1	48	7,1	50	5,6	58	7,7
sdsd	39	4,2	38	4,0	24	3,5	27	2,8	34	4,6
sddd	13	1,4	11	1,1	11	1,6	11	1,1	14	1,9
ssss	70	7,6	68	7,1	51	7,4	44	4,7	43	5,8
ssds	48	5,2	58	6,1	47	6,9	53	5,7	31	4,3
sssd	21	2,3	16	1,7	14	2,1	13	1,4	14	1,9
ssdd	21	2,3	16	1,7	8	1,2	17	1,8	8	1,1
	922	100	955	100	679	100	930	100	740	100
Principia:										
dactylica	564	61,2	565	59,2	408	60,2	613	65,8	451	60,9
spondiaca	358	38,8	390	40,8	271	39,8	317	34,2	289	39,1
	922	100	955	100	679	100	930	100	740	100
Summa										
dactylorum	1524	41,3	1575	41,2	1111	40,9	1628	43,7	1258	42,5
spondeorum	2164	58,7	2245	58,8	1605	59,1	1692	56,3	1702	57,5
	3688	100	3820	100	2716	100	3320	100	2960	100
Versus dactylici	142	15,4	143	15,0	103	15,2	157	16,8	113	15,3
Versus spondiaci	412	44,7	423	44,3	306	45,1	362	39,0	302	40,9
Versus aequi	368	39,9	389	40,7	270	39,7	411	44,2	325	43,8
	922	100	955	100	679	100	930	100	740	100

In omnibus igitur quinque libris Manilianis spondeorum numerus maior est quam dactylorum, ita tamen, ut in primo hexametri pede dactyli praeferantur spondeis. Versus »dactylici« i. e. versus, in quibus in quattuor primis hexametri pedibus terni insunt dactyli cum singulis spondeis mixti, apud Manilium rarissime occurrunt, cum versuum »aequorum« i. e. versuum, in quibus bini dactyli cum binis spondeis miscentur, numerus maior sit: qui quidem cum in tribus prioribus libris fere ad versuum spondiacorum numerum accedant, in libro quarto et quinto versus spondiacos superant.

De hexametrorum clausulis.

Clausularum hexametrorum ostendit Lucianus Mueller in Catulli editionis praef. p. LXVII species legitimas has esse:

1) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ | — ⏑
2) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑|⏑ — ⏑
3) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ | —| ⏑
4) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ | —|⏑⏑ | — ⏑
5) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑|⏑| — ⏑
6) — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ | —|⏑|⏑| — ⏑

Ex hoc clausularum numero Manilius abstinuit a specie sexta, raro admisit et tertiam et quartam, quae quarta species in libro quinto nusquam, in prioribus quattuor libris obviam fit versibus his: I 80. 292. 408. 422. 482. 707. II 216. 577. 814. III 28. 246. IV 7; tertia specie insignes sunt versus hi: I 213. II 151. III 97. 148. 200. 230. 553. IV 230. 321. 449. 455. 459. 468. 477. 520. 896. 922. V 131. Specie quinta usus est Manilius in libro primo fere semel et nonagies, in libro secundo semel et octogies, in tertio undenonagies, in quarto semel et octogies, in libro denique quinto locis sexaginta quinque. Usitatissima clausulae species apud Manilium est prima, ad quam prope accedit species secunda.

Clausularum in verbum polysyllabum exeuntium praeter quinque (vel sex) versus spondiacos, qui omnes in verbum tetrasyllabum cadunt, extant exempla haec tetra-

2

syllaba: I 35 *veneranda* II 762 *elementis* III 125 *diuturni* 130 *specioso* 434 *breviantur* V 257 *hyacinthos*: verba pentasyllaba in extremo hexametro legimus haec: I 354 *Cassiepia* 686 *Cassiepiae* II 716 *attribuuntur* V 97 *Bellerophontem*; sed memorandum videtur verbo polysyllabo praecedere monosyllabum locis his: I 35. 354. III 125. 130. 434.

De caesuris.

Ut apud ceteros poetas Latinos ita apud Manilium caesurarum longe usitatissima est caesura penthemimeres, ad quam prope accedit ea hephthemimeres species, quam L. Mueller in libri de re metrica p. 198 primo loco posuit, id est hephthemimeres consociata cum penthemimere ita, ut post quartam thesin finiatur sententia: non minus fere saepe invenitur ea caesurae species, quam habes in:

infandum | regina | iubes | renovare dolorem.

Reliquorum caesurae hephthemimeres generum usum multo artioribus finibus circumscripsit Manilius: hephthemimeren cum trithemimere sine caesura tertia trochaica coniunctam, quam L. Mueller[1]) quadragies octies apud Manilium se invenisse contendit, ego his versibus quadraginta sex legi: I 31. 216. 316. 467. 546. 639. 660. 696. 913. II 91. 145. 168. 218. 285. 382. 411. 463. 476. 686. 748. 871. 905. 919. III 129. 136. 182. 279. 350. 404. 462. 568. 616. IV 71. 306. 367. 404. 452. 459. 482. 493. 769. V 248. 306. 660. 693. 736.

Hephthemimeren coniunctam cum caesura tertia trochaica undecies apud Manilium deprehendi locis his: I 510. 513. 565. 694. III 639. IV 611. 621. 690. 761. 779. 781: in libro secundo itemque in libro quinto eius caesurae nullum exemplum memini me legere. Caesurae hephthemimeres cum nulla alia caesura coniunctae nullum apud Manilium extat exemplum; eiusdem caesurae sexta (apud L. Muellerum) species semel a Manilio usurpata est:

II 221. *Sunt quibus esse | diurna | placet, || quae mascula surgunt.*

[1]) de re metrica p. 202.

Digni denique sunt memoria nonnulli versus, in quibus caesura aut est tertia trochaica cum trithemimere coniuncta, aut caesura inest alia: prioris generis versus enotavi hos:

I 417 *Et Phoebo | sacer ales; || et una gratus Iaccho*
I 493 *Ex minimis | caecoque || creatum foedere mundum*
II 213 *Tunc Pisces | et Cancer || et acri Scorpios ictu*
II 704[1] *Et similis | sibi mundus, || et omnia in omnibus astra*
III 411 *Sed certa | sub lege, || prioris semper ut astri*
IV 470 *Ad decimam, nec quarta, || nec octava utilis unquam.*

Semel caesura trithemimeres cum caesura hephthemimere ita consociata est, ut haec verbum compositum secet:

I 194. *Nec vero | tibi natura ad|miranda videri.*

Quod Bechert[2]) observavit poetam nunquam substantivum monosyllabum ante caesuram legitimam collocare, nisi praecedente vel item monosyllabo vel bisyllabo, ea lex omnibus iis locis valet, ubi ante caesuram legitimam vocabulum monosyllabum poeta collocat (exceptis scilicet iis locis, quibus monosyllabo postrema vocabuli praecedentis syllaba eliditur), ita tamen, ut praecedens bisyllabum semper pyrrhichium efficiat. Tria obstant exempla, ubi ante *se* monosyllabum ubique antecedit *inter* praepositio bisyllaba; quod ideo fieri poterat, quia duo illa verba *(inter se)* tamquam in unius verbi corpus coeunt. Quod praetera in Iacobi editione legimus:

III 271 *Atque haec illas est demum —*

id invitis factum est codicibus, in quibus cum versus corruptus sit sic:

Atque haec illa demum est —, iam Scaliger perspexit emendandum esse: *Atque haec est illas —*; quamquam aliud quid latere non deerunt qui coniciant, quoniam *est* omissum est in codice V_2.

Lex, de qua agitur, etiam tum observatur, si ante caesuram penthemimeren cum hephthemimere coniunctam

[1]) ibid. p. 218. || [2]) l. l. p. 58 sq.

verbum monosyllabum collocatum est, ita tamen, ut, cum monosyllabum collocatum sit ante penthemimeren cum hephthemimere non coniunctam, plerumque verbum monosyllabum praecedat, rarius verbum pyrrhichium efficiens: ex exemplis enim quinquaginta uno, quae collegi, locis triginta duobus praecedit monosyllabum, bisyllabum locis undeviginti. Ubi vero penthemimeres coniuncta est cum hephthemimere, praecedit plerumque pyrrhichiacum (locis triginta uno), rarius monosyllabum (locis quattuordecim). Monosyllabum ante caesuram penthemimeren cum hephthemimere non coniunctam positum est praecedente monosyllabo locis his: I 29. 313. 668. 682. II 105. 171[1]). 186. 351. 545. 969. III 195. 253. 261. 296. 315. 318. 598. IV 81. 106. 278. 362. 440. 450. 469. 809. 844. 862. V 272. 348. 365. 496. 665; praecedente bisyllabo locis his: I 468. 523. 531. 534. II 331. 377. 425. 600. 828. 850. III 227. 604[2]). 636. IV 127. 390. 393. 909. V 134. 295. Ante caesuram legitimam cum hephthemimere coniunctam collocatum deprehendi monosyllabum praecedente monosyllabo versibus his: I 336 (ex Iacobi coniectura). II 126. 172. 192. 220. 366. 624. 789. III 70 (monosyllabo praecedunt duo monosyllaba brevia). 172. 244. IV 88. 461. V 29: praecedente pyrrhichiaco: I 460. 833. II 228. 364. 449. 581. 611. 666. 676. 822. 959. III 121. 303. 553. 594. 661. IV 116. 200. 211. 290. 332. 424. 521. 712. 767. 921. V 6. 120. 285. 370. 554.

De versibus spondiacis.

Utitur poeta versibus spondiacis[3]) sex, vel, si versus III 538

Sidere quem memorant horoscopon inventuros

spurius est, quinque; versus sunt hi:

I 387 *Cernere vicinum Geminis licet Oriona*
II 682 *Sic nos coniungunt maioribus intervallis*
IV 679 *Aequora et extremum Propontidos Hellespontum*

[1]) *et is* Iacobus coniecit; *et hic* cod. G. || [2]) *forma erit et* ex coni. L. Muelleri d. r. m. p. 216 sq. || [3]) cf. Viertel, de verss. poett. Latt. spondiacis, in annal. philol. a. 1862 p. 801 sqq.

V 314 *Postque gregem longo producitur intervallo*
V 412 *Qui commissa suis rimabitur argumentis.*

Omnes igitur cadunt in verbum tetrasyllabum ita, ut praecedat semel (I 387) verbum pyrrhichiacum, in ceteris quattuor vel quinque versibus ionicus a maiori. E vocabulis, in quae versus Maniliani spondiaci exeunt, duo sunt nomina propria Graeca: *Oriona* (I 387) et *Hellespontum* (IV 679), quae duo nomina iam antiquiores poetae Graecos imitati in extremo hexametro posuerunt: legimus enim *Orionis* in Ciceronis Arat. 3. Horat. carm. I 28, 21, *Oriona* Verg. Aen. III 517. auct. Ciris 535, *Hellespontum* apud Catullum 64, 358. Ovid. Fast. IV 567. VI 341. Met. XIII 407 [1]). auct. Ciris 413. Cetera vocabula sunt nomina appellativa substantiva, in versu adulterino versus finis forma tetrasyllaba participii efficitur. Versus spondiaci exitu *intervallis* vel *intervallo* (II 682 et V 314) ante Manilium usi erant Lucretius bis: II 295 *Copia nec porro maioribus intervallis* et IV 187 *Quae quasi cuduntur perque aëris intervallum* et Vergilius Aen. V 320 *proximus huic, longo sed proximus intervallo. Argumentis* vocabulum in fine versus collocavit iam Ovidius duobus metamorphoseon locis: VI 69 et XIII 684.

Versuum spondiacorum Manilii formae sunt hae: I 387 dsdd; II 682 sssd; IV 679 dssd; V 314 dssd; V 412 sdsd; (III 538 ddsd).

In omnibus, de quibus egimus, sex versibus caesura legitima intercedit post thesin pedis tertii.

De elisionibus.

Elisionibus utitur Manilius neque nimis multis neque nimis duris. Vocales enim, quae eliduntur, maximam partem breves sunt et rarissime unus idemque hexameter plus quam una elisione deturpatur. Maximus elisionum in eodem versu numerus efficitur elisionibus ternis in versibus his: I 766 *Assaracum atque Ilum invictamque sub Hectore Troiam*, quo tamen in versu, cum codices *victamque* exhibeant (nisi

---

[1]) cf. Viertel l. l.

quod L ante rasuram *inuictāq'* habuisse videtur) Bentleius *totamque,* L. Mueller[1]) recte, ut mihi videtur, *tutamque* legere vult, aeque atque II 3. Tres elisiones inesse omnes consentiunt in:

III 24 *Totque duces, orbis tot bella atque otia et omnis*
et III 68 *Quaeque opera atque artes, quicunque per omnia casus.*

Versus deinde V 524, qui Iacobo hic est: *Naturam rimari orbemque invertere praedae* apud Scaligerum itemque apud Bentleium conspicuus est elisionibus quattuor, cum sic legatur: *Naturam eruere ⟨omnem⟩ orbemque invertere praedae* (codices *omnem* non exhibent).

Elidere Manilius veretur verba cretica itemque iambica. Nam quod in Iacobi editione II 28 legitur *Persei et Andromedae poenas,* ubi codices *Persi* praebent, reprobandum est[2]) neque displicet mihi *Persea et Andromeden poena,* quod Bentleius scripsit, nisi quod praefero formam *Andromedam,* cf. p. 80 sq.; item apparet II 286 legendum esse: *Dexter erit Tauro Capricornus, Virgo sinistra* pro: *Dexterā erit* —; denique Iacobi coniecturam: *id ducito in aequas* (III 423) corrigendam esse in *diduc id in aequas* crediderim L. Muellero[3]).

Monosyllaba longa decies septies apud Manilium patiuntur elisionem, sed tenendum est sex monosyllaba elisa — quibus asteriscum appinxi — in libris manu scriptis aut omnino non legi aut ita legi, ut elisionem non patiantur. Eliduntur in Manilii editione a Iacobo curata monosyllaba haec: *qui* II 171 (sequitur: *intentum*); *quam* II 749 (sequ. *omnia*): *quae* *II 924 (sequ. *humana,* codd. praebent *perq; humana*), *III 343 (sequ. *effulgent*; sed codices haec praebent: G *quae fulgent,* LC *q' & fulgent,* V_1 M *q. effulgent,* V_2 *et fulgent*); *te* *III 507 (sequ. *obitus* ex coniectura Bentleii. V_2 *nosceret oblitus,* codd. cett. *non feret* [C *foret*] *oblitus*); *se* I 604 (sequ. *adversi*), *III 489 (sequ.

[1]) in mus. Rhen. XVII p. 189 sq.; hoc versu Manilius imitatus est Verg. aen. VI 650 *Ilus Assaracusque et Troiae Dardanus auctor.* || [2]) cf. L. Mueller, d. r. m. p. 285 sq. || [3]) d. r. m. p. 221, Bechert l. l. p. 54 sq.

extollunt, M *se attollunt*, codd. ceteri *sex tollunt*), *IV 608 (sequ. *effundens*; codd. omnes *laceras effundens*); *de* *IV 46 (sequ. *exule*; *de* ex coniectura Bentleii, codd. haec habent: G *quodq. exule*, L a prima manu *quod exule*, L a secunda manu *quod & exule*, V_1 C *quot & exule*, V_2 *quod exule*, M q_3 *exule*); *cum* I 287 (sequ. *aer*), II 136 (sequ. *ad sidera*), 770 (sequ. *omnia*), III 194 (sequ. *obducta*), 505 (sequ. *exacta*; codices haec praebent: G V_2 *ex hac fides*, L *ex hac fides* [addito a manu secunda *uel sedes* supra *fides*], C V_1 M *ex hac sedes*), IV 547 (sequ. *autumnales*); *iam* I 291 (sequ. *inclinari*), IV 53 (sequ. *etiam*).

In prima hexametri thesi apud Manilium elisio monosyllabi non occurrit, in thesi pedis secundi locis his: I 604 et *III 343; in tertia itemque in quarta thesi elisio nulla est, in quinta II 749. 770. *IV 46, in sexta nulla. In arsi spondei legimus elisa monosyllaba haec: in primi pedis arsi eliduntur *cum* I 287. III 194. 505. IV 547, *iam* I 291. IV 53, *quae* *II 924, in arsi pedis tertii eliditur *se* *III 489. *IV 608, pedis quarti *cum* II 136, *qui* II 171. In arsi dactyli elidit Manilius vocabula monosyllaba haec atque ea in priore arseos syllaba: *te* *III 507 (*non seri te obitus* ex Bentleii coniectura) in pede hexametri altero, et *iam* IV 53 (*cum iam etiam posses*) in primo hexametri dactylo[1]).

Dactylica in *-m* exeuntia elisa insequente correpta vel acuta nulla repperi nisi V 735 *proximum eques̄ter* (cf. infra); pyrrhichiaca eadem condicione eliduntur haec: I 90 *enim* ante *ex* et II 347 *enim* ante *an*, utroque in versu ita, ut vocabulum monosyllabum proximum in thesi pedis secundi positum sit.

Spondiaca sequente brevi eliduntur a Manilio haec: In prima hexametri arsi: I 641 *Quando aliis*; II 788 et III 169 *Ergo age*; III 328 *Ergo ubi*. In secundi pedis arsi: III 378 *ergo oculos*. Monendum autem est et *quando* et *ergo* iam ante Manilii tempora a poetis in brevem esse

1) De elisione monosyllaborum conferas Iul. Schulz, Beiträge zur lat. Metrik I, Gedanii 1872 pp. 13 et 20.

elisa, qua de re conferas exempla, quae collegit M. Haupt in *Observationibus criticis*[1]). Ceterum raro Manilius elidere spondiaca est ausus: eliduntur haec: I 171 *contra actis* (codd. *contractis*), 285 *vero e solido*, 332 *toto urgentem* (codd. *ingentem*, cod. G *ingens*), 369 *ergo aeternis*, II 747 *stellae in fines*, 826 *aeque* (at codd. *atque*) *illi*, III 336 *ergo ipsa*, 676 *ergo in tropicis*, IV 445 *illi ac decima est*, 831 *sese ipse*, 923 *parvo in corpore*, V 198 *sese emergit*, 206 *vero in vastos*, 477 *vitae* (codd. *vita*) *ostendit*, 656 *e penna et pendens* (G C L *Et peneva et*; V_2 *Et pene vaet*, V_1 *&* *pene* . . . . . *&*, M et V_1 in margine *Appennina petens*).

Elisio et in prima et in ultima versus syllaba Manilio omnino displicet. Elisionis longae in tertii pedis sive thesi sive arsi in Iacobi editione haec leguntur exempla:

1) in thesi:

II 747 *Cuius enim stellae in fines in sidere quoque*

IV 445 *Septima par illi ac decima est, decimaeque secunda*

IV 789 *Proximaque Italiae* (codd. *Italia* excepto M) *et tenui divisa profundo*: hauritur igitur in tribus illis exemplis syllaba longa verbo monosyllabo.

2) in arsi:

I 332 *Dividit, et iam toto urgentem corpore corpus* (codd. plerique *ingentem*, cod. G *atque etiam toto ingens*, L *&* *etiam* sed deleto *&* per rasuram, C *etiam toto ingentem*, M *et toto mergentem*)

II 171 *Ut Capricornus et hic*[2]), *qui intentum dirigit arcum*

III 489 *Ter quinas mundi se extollunt sidera partes* (codd. *sex tollunt*, M *se attollunt*, Scaliger itemque Bentleius *se tollunt* legunt).

IV 608 *Et prius in laeva se effundens circuit omnem* (codd. *in laevas effundens*).

V 524 *Naturam rimari orbemque invertere praedae* (ex Iacobi coniectura; Scaliger scripsit: *Naturam eruere* ⟨*omnem*⟩, *orbemque invertere praedae*).

[1]) pp. 16 sqq. = opusc. I p. 88 sqq. || [2]) *hic* extat in G.

Elisionis longae inde a quinti pedis arsi unum extat exemplum: III 423 *id ducito in aequas*, quam lectionem, quamquam defenditur a Froehdio [1]), supra dixi mihi videri mutandam esse cum L. Muellero in *diduc id*, quod a codicum lectione, qui *id ducit* (C *duc*) praebent, prope abest.

Elisionem syllabae in *-m* exeuntis semel eodem loco admisisse poetam V 735 *proximum equester* supra monui pag. 71, ubi de dactylicis in *-m* exeuntibus sequente brevi dixi.

Longas syllabas in breves elisas nullas inveni praeter eas, quas supra enumeravi, ubi de elisione spondiacorum sequente brevi verba feci: unum accedit exemplum III 507 *Non seri te obitus* (ex Bentleii coniectura, cf. supra pag. 70).

Elisionis in sexti pedis thesi unum indagavi exemplum III 238 *neque ullam*. Elisae longae in arsi secunda hae sunt: I 171 *Ictaque contra actis* (codd. *contractis*), II 826 *Tertius aeque illi pollens* (codd. *atque illi*), III 378 *Effugit ergo oculos*, III 507 *Non seri te obitus* (cf. supra)[2]).

Vocales Graecas breves apud Manilium deprehendi elisas, nisi quid me fugit, has: I 14 *aëra* ante *et*, I 446 *notia* ante *antiqui*, II 28 *Persea* ante *et* (ex coniectura Scaligeri, codd. *Persi*), II 695 *dodecatemoria* ante *in*, V 434 *Nerea* ante *et*.

De positione vocalis brevis in extremo vocabulo et de hiatu.

Legis eius, secundum quam vocali brevi in vocabuli fine posita, si sequantur consonae duae, quae non sint muta cum liquida, syllaba producatur, apud Manilium nullum exemplum legi. Nam exempla illa duo syllabae eadem condicione productae, quae in Iacobi editione occurrunt, corrigenda esse dudum intellexerunt viri docti: sunt autem haec:

III 89 *Utcunque stellae septem laeduntve iuvantve*

V 136 *Suspensa strepitus, levibusque obnoxia causis.*

---

[1]) in Philol. XI p. 541. || [2]) cf. Froehde in Philol. XI p. 537.

In versu enim priore codex optimus G exhibet *Ut sit cum,* itaque Scaliger recte *ut fit cum* legere mihi videtur; in versu altero, in quo codd. *suspensas* (C *suspensa in trepidis*) praebent, a Bentleio recte restitutum est *suspensa in strepitus.*

Ante mutam cum liquida brevem finalem productam statuit Iacobus versibus duobus:

I 90 *Semper enim ex aliis alia proseminat usus*

et III 250 *Regulaque exacta primum formetur in horas.*

In hoc non dubito quin cum Scaligero *exactas* emendandum sit; in illo *alia* quomodo mutari possit, nescio (cf. infra). Ceteris locis omnibus, et iis non paucis, quibus brevem finalem sequitur muta cum liquida, syllaba illa corripitur.

Ante *z* consonam Manilius brevem finalem corripit, cuius neglectae positionis exempla extant duo:

III 319 *Obliquus iaceat, recto tamen ordine zonae*

III 625 *Cancer ad aestivae fulget fastigia zonae.*

In mediis vocabulis syllabam brevi vocali ante mutam cum liquida collocata insignem Manilius cum saepissime corripiat, rarius producit; quamquam in uno hexametro eiusdem vocabuli primam syllabam modo producit modo corripit:

II 675 *Sidera quādrata efficiunt non lege quădrati;*

producitur igitur eiusmodi syllaba communis sub ictu, corripitur in arsi[1]). Quod autem Iacobus IV 635 temptavit:

Et Cўpriae Cўpros pulsatur fluctibus omnis,

improbandum est; cum enim codices G et V_2 *Aegyptia Cypros* praebeant, cum Bentleio *Aegypti Cypros — amnis* emendandum est: codex L habet *Aegiptia* (c) *cipros* (b) *pulsatur* (a) (litteras *c b a* superscripsit manus secunda), atque hanc correctam speciem exhibent C V_1 M ut genuinam.

Observavit L. Mueller syllabam vocabuli ultimam brevem produci posse ictus vi, si syllaba illa posita sit in thesi ante caesuram primariam; huius legis testes apud Manilium sunt versus hi:

---

[1]) II 332 *Quādrative fidem caeli per signa quădrata* Scaliger et Bentleius pro *quadrata* legunt *quaterna* omnium codicum auctoritate (teste Becherto) nisi.

I 10 *Das animum viresque f a c i s ad tanta canenda*
I 90 *Semper enim ex aliis a l i a p r o seminat usus*
I 876 *Nunquam f u t i l i b u s excanduit ignibus aether*
II 372 *Quod nimis i n c l i n a t acne, limisque videntur*
II 495 *Vertitur in s e m e t o c u l i s, in mutua tendunt.*

Huius tamen hexametri initium G multo elegantius tradit hoc: *In semet vertunt oculos.*

Eadem condicione hiatum admisit poeta locis duobus:
I 795 *Emeritus c a e l u m et Claudi magna propago*
II 831 *Hic tenet arbitrium v i t a e, h i c regula morum est,*
quo in versu Bentleius, ut hiatum evitaret, *vitai* elisa *-i* vocali extrema legere maluit, sed iniuria: in codice M et in editionibus veteribus inter *vitae* et *hic* particula *a t q u e* interiecta est. Ceteris locis, quos Iacobus in indice editioni affixo s. v. *h i a - t u s* affert, syllaba finalis brevis iniuria producitur: nam III 4 *C o n o r e t dignos* codices GM mutant in *Conor et indignos* itemque L habet *et ͞dignos*; III 188 pro *n u m e r a b i s o r d i n e partes* legendum est *in ordine;* IV 248 *d u p l i c a r i e t arte* M. Haupt (opusc. II 342 sq.) hiatu foedatam clausulam sanavit emendando *duplicare repertam*; denique IV 280 pro *v i n c i t e t noverit* cum L. Muellero (de re metr. p. 333) Bechertus (l. l. p. 52) maluit *sed noverit* scribere.

De syncope et synhaeresi.

S y n c o p e n patiuntur apud Manilium duo substantiva: *p e r i c u l u m* et *v i n c u l u m*: extremam enim hexametri sedem occupat casus *p e r i c l u m* substantivi locis his: I 414. III 127. IV 816. V 309. 652; *v i n c l a* legimus in extremo hexametro II 630. III 107. V 519. 552, in aliis versus partibus idem substantivum extat V 148. 615. 661; semel pronuntiatur *v i n c u l a* II 805 in quinto hexametri pede. Praeterea constanter legimus *p r e n d e r e*: II 127. III 388. IV 21 (codd. *pendere*); *c o m p r e n d e r e*: I 108. 348. 832. III 104. V 233; *d e p r e n d e r e*: I 63. 506. 822. 830. III 215 (ubi in G est *cõprendere*). V 297.

S y n h a e r e s e o s exempla cum apud Manilium occurrant nulla (praeter *cuique*), L. Mueller[1]) non temere iudicasse

mihi videtur, cum in *fortuitos* (I 182) *i* vocalem correptam esse contenderet. Dihaereseos exempla apud Manilium frustra quaeras.

De hexametri pedum nonnullorum proprietatibus.

Constat poetas Latinos secundum hexametri pedem rarissime verbo spondiaco vel dactylico formasse[2]; itaque apud Manilium tribus tantum locis sedes secunda verbo occupatur spondiaco:

II 346 *Continua inter se servant commercia rerum*
II 479 *Cernere ut inter se possent audireque quaedam*
IV 810 *Utque illa inter se coeunt odioque repugnant.*

Praepositione *inter* iam ante Manilium poetae saepe eodem hexametri loco usi sunt[3], cum praepositio *inter* cum *se* verbo ab ea pendenti tanquam in unius verbi corpus coeat.

Duobus praeterea locis pedem hexametri alterum Iacobus verbo dactylico formatum esse vult:

II 619 *At cum Laniger impetitur sub utroque trigono*
IV 757 *Ultimus occulit os Ganges et trameat Indos*;

at in illo corrigendum est *Lanigeri partu,* cum codd. *lanigeri partus* exhibeant; in versu altero probabilis est haec emendatio Becherti[4]):

Ultimus est positus Ganges, qui transfluit Indos.

In versu denique III 604

Tertia forma est et summo iam proxima caelo

recte L. Mueller[5]) *erit* pro *est* substituit, ut dactylus pedem secundum efficiat, qui elisione posterioris *forma* vocis syllabae excusatur. In pede tertio, in quo eadem lex valet apud poetas Latinos, neque verbum spondiacum neque dactylicum in Manilii carmine legitur.

---

[1]) d. r. m. p. 258; cf. tamen ea, quae contra Muellerum disputavit W. Schmitz in mus. Rhen. XVII p. 457 sq. = Beiträge zur lateinischen Sprach- und Literaturkunde p. 60 sq. || [2]) cf. Froehde, de hexametro Latino, in Philol. XI (1856) p. 533. || [3]) cf. exempla, quae congessit Froehde l. l. || [4]) l. l. p. 59. Codices haec exhibent: GLV_2 *Ultimus et solidos ganges et transcolit india cancer*, V_1 *Ultimus & ganges et te colit india cancer*, M *Ultimus et solitus ganges c. i. c.* || [5]) d. r. m. p. 216.

Pes denique hexametri quintus efficitur verbo pyrrhichiaco praecedente verbo spondiaco uno loco:

I 521 *Idem semper erit, quoniam semper fuit idem.*

Eandem hexametri sedem occupatam verbo pyrrhichiaco praecedente verbo anapaestico apud Manilium frustra quaeras.

CAPUT II.

De flexione et de copia verborum.

Declinatio nominum substantivorum et adiectivorum.

De primae declinationis formis nihil monendum est, nisi probatum perperam esse Iacobo semel genetivum singularis numeri in *-ai* exeuntem V 340 *Nepai* ita, ut vocabulum bisyllabum sit: at et *-ai* genetivorum exitum constanter bisyllabum pronuntiarunt poetae Augusti aequales et in codicibus non *Nepai* legitur, sed aut *pari vix* (G C V_1) aut *parvis* (L) aut *puri* (M) aut *regione panis* (V_2), e qua lectione iam Scaliger *Nepae* restituit[1]). Genetivum pluralis in *-um* pro *-arum* formavit poeta IV 762 *Macetum*[2]).

De secundae quae dicitur declinationis genetivis substantivorum in *-ius* vel in *-ium* exeuntium in *-i* pro *-ii* formatis supra pag. 61 sq. verba feci. In casu recto pluralis numeri *-ii* exitu usus est poeta: habemus enim I 787 *Curii* (codd. praebent *Curius*) et unanimo codicum consensu I 789 *Decii*, ut legendum sit:

Certantes Decii votis pro *Certantesque Deci votis.*

Eundem casum a *deus* vocabulo derivavit poeta I 422 *di* (codd. *tumidi* pro *tum di*) itemque ablativum *dis* I 29. Genetivi formae in *-um* pro *-orum* cadunt in vocabulis his: *Argivum* I 694. *Danaum* I 765. *deum* I 803 (C *diuum*, G *diuum* ex *dium* correctum). II 441. *divum* I 752. 803. *virum* I 911. *squamigerum* V 678; contra eorundem vocabu-

---

1) cf. Bechert l. l. p. 59. || 2) cf. Neue, Formenlehre der lat. Sprache I² p. 21.

lorum genetivi pluralis in *-orum* exeunt: *deorum* II 116. 840. 933. IV 908. *divorum* IV 546. V 18. 347. *virorum* III 10.

Tertiae declinationis nominativum singularis substantivorum in *-or* exeuntium semel in *-os* formavit poeta I 328 *honos*, quod vocabulum in *-os* cadens saepissime alibi occurrit[1]). Ablativum paucorum substantivorum Manilius antiquo more in *-i* exire voluit: sane iniuria Iacobus in editionis indice p. 199 nonnulla exempla attulit ut *orbi* I 229 et V 279: ibi enim teste Becherto (l. l. p. 41) cod. G *toti — orbi* praebet, ut dativus sit, hoc in versu *orbis* legendum est; *Sunt etiam rari sorti* I 813, quod cum Bentleio in *raris orti* mutandum est; denique in *vigori* (sic V_2 et L a manu prima) IV 846 *i* extremum in *e* cum codicibus GC V_1 M et altera manu codicis L emendandum est. Tribus locis Manilius ablativum revera in *-i* videtur formasse: *orbi* (omnes codices *orbis*) V 128[2]); *parti* II 726 (omnes codd. *partu*) et III 395 (G *parte*, V_1 *pti*, V_2 *parci*, L a prima manu *para iter rarum*, L a secunda manu *parat iter rarum*)[3]); *morti* III 617 (G *morbus*, L a prima manu *morq:*)[4]). Ablativus *igni*, qui I 832. II 56. IV 384. 498 occurrit, saepissime etiam ab aliis auctoribus receptus est[5]).

Ablativum singularis participiorum in *-ens* cadentium poeta, si adiectivorum loco eis utitur, in *-i* exire iussit, ut *ardenti* I 268. 322; *fluenti* IV 354; V 393 (sic G, ceteri codd. *fluentis*); *fulgenti* I 349; *vigilanti* III 46. 295. In ablativo absoluto autem participia in *-e* ablativum finiunt: neque graviter obstat V 534 *rivo saliente* (GCL V_2 *riuos alienate*) aut IV 791 *sub sole cadente*[6]) (CL $V_1 V_2$ *cadentẽ*) in hexametri clausula positum[7]).

[1]) cf. Lachmann ad Lucret. p. 424; Buecheler, lat. Declination p. 7; Neue l. l. p. 167 sqq. || [2]) Lucr. II 543. V 74. 707. 1166. VI 629. Neue l. l. p. 222. || [3]) Lucr. I 1111. III 611. IV 515. V 511. VI 721. Neue l. l. p. 237 sq. || [4]) Lucr. VI 1232. || [5]) Neue l. l. pp. 220 sqq. [6]) Eundem versus exitum *et sole cadente* legimus Verg. georg. III 401. || [7]) Participiorum in ablativo singularis in *-e* exeuntium exempla

In genetivo pluralis numeri poeta *-um* pro *-ium* habet in verbis his: *caelestum* I 26 [1]; *animantum* IV 374 [2]; *latentum* III 47; *serpentum* V 392 [3]; *volantum* V 87 [4]; *nascentum* II 726. 936. III 79. IV 408. V 537. 649 [5]; *parentum* II 947. V 540 [6]; *infantum* III 133 [7] | V_1 *cunctantum*, codd. ceteri *intrantum*|. Denique extat genetivus *alituum* V 370 [8].

Quam rationem in scribendo accusativo pluralis substantivorum parisyllaborum, substantivorum, in quibus ante *s* finale praecedit consona, adiectivorum, participiorum sectatus sit poeta, nullo modo discerni potest; in Iacobi editione accusativi modo in *-es* modo in *-is* exeunt, neque tamen ex apparatu critico textui subscripto cerni potest, quae codicum cum ceterorum tum codicis G lectio sit.

O vocalem finalem substantivorum tertiae quae dicitur declinationis Manilius modo producit, modo corripit: constanter producitur *o* sub ictu, ut metrum postulat, in *condicio, ratio, regio, seditio, statio*. In *caligo* constanter *o* producitur et in thesi (IV 309) et in arsi (I 127), in *Carthago* producitur in thesi IV 658; *Cato* correpta *o* vocali legimus I 797, in *Gorgo* producitur *o* in thesi V 577 [9]. In *leo* corripitur *o* I 266. II 246 (elis. in brev.) 497. 523 (elis. in brev.) 531. 666. IV 330. 382; IV 536 *o* eliditur in longam: II 229 recte Bechert cum Bentleio post *leo* interiecit *et*, ut *o* vocalis in longam elideretur. Itaque cum *o* constanter in *leo* corripiatur aut vocali sequenti hauriatur,

conquisivi haec: *cadente* I 241; *distante* V 338; *ducente* I 708; *fallente* I 240; *fugiente* I 161; *fulgente* I 826 (ita V_1V_2 M). V 59; *gaudente* II 142. IV 115; *iubente* II 562; *monstrante* II 223; *movente* V 209; *oriente* V 40; *redeunte* II 852; *revocante* II 101; *spectante* IV 60; *stante* V 622; *subdente* V 209; *surgente* I 241. V 325. 368; *trahente* V 59. ||
[1]) Lucr. VI 1274; Catull. 64, 191. 204; Verg. aen. VII 432. || [2]) Neue l. l. p. 267. || [3]) Neue l. l. p. 267 sq. || [4]) Lucr. II 1083; Verg. aen. VI 728. || [5]) Verg. georg. III 390. || [6]) Neue l. l. p. 265 sq. || [7]) Neue l. l. p. 267. || [8]) Lucr. II 928. V 801. 1039. 1078. VI 1216; Verg. aen. VIII, 27. Buecheler l. l. p. 42; Neue l. l. p. 283. || [9]) II 623 et IV 407 scribendum vel saltem pronuntiandum est *homost.*

recte Bechert iudicat V 698 esse interpolatum, cum hoc in versu *o* producatur [1]). *Nemo* vocalem *o* correptam habet IV 20, in *ordo* corripitur *o* III 86. V 736 (saepe praeterea *ordo* in extremo versu occurrit); in *valetudo* producitur *o* in thesi I 404. III 140, in *virgo* corripitur I 266. II 286. IV 382, producitur in thesi II 238. 248 (bis eliditur in *est* vel *et*). 442. III 410. V 588.

De declinatione substantivorum Graecorum.

In substantivis Graecis primae quae dicitur declinationis utitur Manilius in nominativo casu formis Graecis. Leguntur enim apud eum nominativi hi: *Cassiope* V 505. 537 (*Cassiepiă* I 354. 697); *Erigone* II 175. 499. 552. III 572. IV 189. 334. 542. V 251: *Helice* I 296. 634. IV 589; *Threce* vel potius *Thrace* (sic G C V_1 M L a manu secunda, *threce* L a manu prima) IV 691; *Olenie* V 130; *Crete* IV 634. (G C L V_1 V_2 *Creta*, M *crete*: certe *Cretă* legendum est IV 785); (praeterea correpta ultima *Troiă* IV 24. 65); *boreas* IV 591. V 70. 105; *Bootes* I 316. V 20; *Orestes* II 583; *Pylades* II 583; *Euphrates* IV 800.

Genetivum substantivorum, quae in *-a* vel in *-as* exeunt, cadere iubet Manilius in *-ae*, ut *Andromedae* V 538. 620; *boreae* I 685; V 330 autem cum Bentleio pro *boreae* legendum est *citharae*. Substantivorum in *-e* cadentium genetivum in *-es* formari uno videtur probari exemplo — versum enim IV 780, in quo Iacobus *Zmyrnes* legit, proscribimus cum Bentleio — *Erigones* IV 469, ubi tamen codd. omissa *s* consona *Erigone* praebent.

Accusativi substantivorum in *-a* et in *-as* exeuntium cadunt in *-am* iis locis, ubi non sequitur vocalis. Legimus enim *Andromedam* I 350 (codd. GCLM ablativum *Andromeda* recte exhibent). 356. V 23. 545 quamquam hoc loco, ubi C *Andrometă*, V_1 M *Andromedam* tradunt, etiam in G *Andromedan*

[1]) l. l. p. 55; omisit Bechert in enumerandis exemplis II 531 *victus Leo fulget*, itemque IV 536, ubi *o* in longam eliditur.

extat correctum in *Andromeden*). 658; itaque etiam II 28 non *Andromeden* sed *Andromedam* scribendum conicio. Praeterea habes *Medeam* V 35, *boream* I 314. 372 (quamquam in G et C *borean* est). 566; contra *borean* IV 646, cum vocalis sequatur. In substantivis in *-e* vel in *-es* desinentibus constanter posuisse Manilius videtur *-en*: conf. *Creten* IV 788; *Phoeben* II 913. III 197. IV 847; *Daemonien* II 897; *Libyen* IV 661 (G *libyan*, CLV₁V₂ *libyam*) [contra *Libyam* IV 779 sequente vocali]; *Erigonen* II 32 (sequitur vocalis; sic V₁, *Erigonem* LV₂, *Erigonē* [id est Erigonem] GC). 406. 507. (quamquam utroque loco codd. *-em* praebent). 559 (G *Erigone*, ceteri *Erigonem*); *Helicen* I 218. IV 792; *syboten* V 126 (ex coni. Scaligeri); denique cum Bentleio I 763 *Tydiden* pro *Tydidem* restituendum est, cum in patronymicis ubique *-en* forma docti poetae utantur[1]).

Vocativum *Philoctete*[2]) producta *e* vocali legimus V 300 non secus atque apud Ovid. Met. XIII 329 in eadem hexametri sede.

Ablativus non legitur nisi I 350 *Andromeda* et V 573, ubi sine dubio *in Andromeda est* (G *andromedē*) restituendum est.

Nominativum substantivorum, quae generis sunt masculini aut feminini, et quae secundam declinationem sequuntur, Manilius modo in *-os* modo in *-us* videtur terminasse; habemus sane si non omnium, at certe optimorum codicum auctoritate confirmatas formas has: *Cypros* IV 635; *Epiros* IV 690; *Hesperos* I 178; *Rhodos* IV 764. In aliis exemplis codices plerique *-us* exararunt: *Arctus* I 502 (sic GL, *Arctos* CMV₁; in V₂ desunt versus 502 et 503); contra *Arctos* V 694. *Heniochus* I 362. V 20. 69. *horoscopus* II 829. III 200. 440. 504. 608 (sic GLV₁, *horoscopos* V₂); contra *horoscopos* III 389 (sic codd. omnes). 518 (sic GLV₂, *horoscopus* V₁). *Nilus* I 44 (V₂ *Nilos*). III 273. 634. IV 751. *Olympus* V 18. *Ophiuchus* I 331. *Phoebus* saepe legitur. *Scorpius* legimus I 690. II 229.

[1]) Neue l. l. I² p. 57 sq. || [2]) ibid. p. 40.

544. 633. 636. 667. IV 321. 383. 477. 553. 707. V 698; contra *Scorpios* II 213 (quod Iacobus hoc loco legit *Scorpion* tertiae declinationis nominativum, improbandum est, cum nominativos in *-on* exeuntes Manilius producat) [1]). 237 (*Scorpios* GV_1V_2 et L a manu prima, *Scorpius* L a manu secunda et CM). 254 (sic GL). 258 (sic GL). 407 (sic GL). 443. 462. 557. III 574. IV 344.

Accusativus vocabulorum Graecorum in *-um* desinit exemplis his: *Corinthum* IV 611. *Epirum* IV 611. *Hellespontum* IV 679. *Heniochum* I 696. *Ithacum* I 764. *Nilum* IV 601 (sic M; ceteri codd. *nihilum*). *Pylium* I 764. *Tenedum* IV 638 (sic GLV_1V_2); in *-on* locis his: *Arcton* I 566. *Delon* IV 637. *horoscopon* III 190. 205 et in versu adulterino III 538. *Iolcon* V 34. *Rhodon* IV 637. *Scorpion* I 268. II 365. 499. 502. 513. 552 (coni. Iacobus, codd. *geminumque sub arcu*). *tartaron* II 46 (coni. Scaliger).

In substantivorum neutrius generis et nominativis et accusativis utitur forma Graecanica in uno vocabulo *Deltoton* I 353. V 715; contra *dodecatemorium* in GLV_1V_2M est II 700 et 741, idemque habet V_2 II 736 (ubi *dodecatemoriis* est in $GCLV_1M$); *daemonium* II 938; in *Illyricum* IV 611 eliditur *-um*.

Nominum propriorum in *-eus* exeuntium accusativum item atque alii poetae in *-ea* Manilius formavit: *Nerea* V 434. *Persea* I 697. II 28 (ex coni., codd. *Persi*, nisi quod M *Persei*). V 568. Genetivus *Atrei*, qui in Iacobi editione V 462 legitur ita, ut verbum bisyllabum fiat, cum codicibus $GCLV_1M$ in *atri* mutandus est.

Substantivorum Graecorum, quae tertiam declinationem sequuntur, nominativi hi sunt: *Babylon* IV 804. *Deucalion* IV 833. *Orion* I 392. 502. V 12. 58. 724. *Platon* I 774 (sic M). *Procyon* I 412. V 197. *Solon* I 773. *horizon* I 665. *Phaeton* IV 834. *Actaeon* V 183. *Argo* V 36. *Gorgo* V 577. *Phorcys* V 586 (ex coni. Is. Vossii).

[1]) Bechert l. l. p. 28.

Cepheus[1]) I 354. V 23. 450. *Nereus* V 196. *Orpheus* I 325. V 327. *Perseus* I [350]. 358. V 22. 594. 601. 613. *Salmoneus* V 91. *Typhoeus* II 879. *aër* IV 483. *aether* I 876. V 744. *crater* I 418. V 235. 250. *Charybdis* IV 421. *Illyris* IV 691. *Nereis* V 564. *Parthīs* IV 803. *Persīs* IV 750. *Propontis* IV 749. Substantivorum in *-on* exeuntium ultimam produci iam supra pag. 82 monui.

Genetivum poeta Graeco more in *-os* formare solet: *Caridos* IV 799 (ex coniectura Bentleii). *Cepheidos* I 436. *Phasidos* IV 517. V 377. *Propontidos* IV 616. 679; contra legimus: *Colchidis* V 34. *Gorgonis* I 359. *Maeotis* (pro *Maeotidos*) IV 617. 678. *Minois* IV 784. *Persidis* I 776. denique *aëris* I 203. 249. *aetheris* I 286. II 793. IV 889.

In accusativo utitur Manilius formis Graecis; conferas: *Acheronta* I 93. *aëra* I 14. 153. 158. 279. 815. 860. II 357. III 52. IV 499. *aethera* I 489. II 36. 74. 907. III 333. V 600. *Arctophylaca* I 565. *Aulida* IV 638. *Colchida* III 9. IV 517. *elephanta* V 706. *Hectora* III 8. *Helicona* I 4. *Oriona* I 387. *Pana* II 39. *Persida* V 49 (ex coniectura Is. Vossii). *Typhona* IV 581. *Tiphyn* V 45 (GMV_1 *tiphĩ*, CL *thiphũ*, V_2 *tiphinn*); contra *Charybdim* IV 605 et *Tanaim* (ex coniectura Scaligeri et Bentleii) IV 677[2]), sed V 45 *Phasin*, cum sequatur vocalis; denique *tigrim* V 708. Duorum substantivorum Graecorum accusativum in *-em* formavit: *Bellerophontem* V 97 et *Phaëtontém* I 736 (GCLV_1V_2 *Phetontem*).

In plurali numero nominativos substantivorum Graecorum excerpsi hos: *Arcadēs* IV 768. *Gigantes* V 342 (in fine versus). *Hyades* I 371. V 119. 127 (*-ēs* tribus his locis producitur sequente consona). *Pleiades* I 371 (*-ēs* producitur sequente consona).

---

[1]) De nominibus Graecis in *-eus* exeuntibus cf. Th. Birt in Mus. Rhen. XXXIV p. 26 sqq. In exemplis supra commemoratis *-eus* syllaba sub ictu posita est praeter haec in fine versus collocata: *Cepheus* V 23. *Orpheus* I 325. V 327. *Typhoeus* II 879; praeterea ter *Perseus* dactylum efficit: [I 350] in pede quinto, V 594. 601 bis in pede primo; posteriorem versum Bentleius proscripsit. || [2]) Neue l. l. I² p. 207 sqq.

Accusativum modo in *-as* formavit modo in *-es*: *Arabas* IV 654 (sequitur consona); contra *Arabes* IV 754 (sequitur consona; sic GCLV$_1$, *Arabas* V$_2$). *Cyclades* IV 637 (sequitur consona; sic GCLV$_1$V$_2$). *elephantăs* IV 667 (sic GLV$_2$, *elefantes* CV$_1$, *elefantos* M); contra *elephantes* IV 740 (sequitur consona; sic V$_2$ M, *elephantum* GCLV$_1$). *Gigantes* I 421 (sic codd., in fine versus). *heroăs* V 483. *lampadăs* I 846. *Pleiadas* V 142 (sequitur consona; sic LV$_2$, *Pleiades* GV$_1$). 711 (sequitur consona). *Titanasque* II 15. denique *Syrtîs (Σύρτεις)* IV 600.

De heteroclitis.

Ex adiectivorum numero unum heteroclitum enotavi *acclivus* I 233, ubi *acclivis* dativus pluralis occurrit, cum II 918 *acclivia* legatur; *declivia* accusativum pluralis neutrius generis a *declivis, -e* derivatum habes I 233.

Substantiva heteroclita enumero haec: nominativus substantivi *materies* vel *materia* casus, ubicumque metrum flagitat, quintae declinationis normam sequitur: cf. I 131. 136. II 785. III 29. 588. IV 88. V 448. 522; genetivus primam declinationem sequitur II 114. IV 931. V 509; in accusativo *materiam* legimus I 822. II 190. IV 248. 714 (cod. V$_2$ *-em*), in ablativo *materia* IV 293.

Frenum substantivi pluralem in *-i* exire voluit Manilius I 924. III 682 (bis: *frenos*); contra accusativum *frena* legimus IV 232. *Sucus* accusativus pluralis more apud posteriores non insolito traditus est III 144. Quod in cod. V$_2$ IV 264 legitur *lacos*, quam »solitam esse in aquis formam« Iacobus dicit, sine dubio in *lacus* mutandum est, quam formam IV 38. V 680 legimus; itemque IV 333 *flexos* in *flexus* cum codice G corrigendum est.

Praeter *senectus* nominativum, qui semel I 519 occurrit, poeta IV 257 eundem casum in *-a* formavit, item legitur *senectam* II 855. IV 156, *senectâ* I 115. 764. Porro constanter legimus *iuventam* II 848. III 613. IV 157. V 111 (alius casus nullus occurrit).

A *vesper* substantivo ablativus *vespere* derivatus est I 872, cuius vocabuli apud Manilium ceteri casus non leguntur praeter nominativum.

Praeterea commemoro *compede* ablativum V 187. 663: quod substantivum grammaticorum testimonio plurale tantum est, ita tamen, ut ablativus singularis saepe occurrat[1]). Item admisit poeta *ambagine* ablativum IV 304 ab *ambago* substantivo derivatum. Denique *spolium* scripsit I 360. II 32. IV 179. V 572 more Vergiliano et Ovidiano.

De declinatione pronominum.

Pronominis personalis secundae personae accusativus semel insignis est adiecto *-met* suffixo III 324 *temet*. Eodem modo eundem tertiae personae casum formavit I 869. II 128. 470. 495. IV 294. 540. 839. 873; ablativum II 581. 634: denique dativum IV 439. *Sese* accusativus geminatus extat II 409. IV 579. 831.

Pronominis possessivi personae tertiae (*suus*) dativus vel ablativus pluralis tribus locis *-met* suffixo adiecto formatus est *suismet* IV 43. 134. V 214.

De pronominis demonstrativi *is, ea, id* et *idem, eadem, idem* formis haec monenda sunt: Dativum singularis *ei* semel I 285 producta paenultima[2]) pronuntiavit Manilius Lucretii exemplo obsecutus (II 1136. III 556. V 284. 754. VI 674); in *eidem* dativo monosyllabum est *ei* III 73[3]). Nominativus pluralis *īdem*, quo Manilius semel utitur (II 518), bisyllabus est, item dativus vel ablativus pluralis *isdem* (I 186. II 97. III 78. 487. IV 510. 589. 652). Ablativum *eis* correpta paenultima habes II 744, itemque *eisdem* correpta antepaenultima II 707. Denique monendum est formam priscam *ollis*, quae in Iacobi editione I 427 circumfertur, non niti librorum manu scriptorum fide.

Pronominis *qui, quae, quod* dativus et ablativus

---

1) Neue l. l. I² p. 453. ‖ 2) cf. L. Mueller, d. r. m. p. 272. ‖ 3) d. r. m. p. 271.

pluralis pronuntiantur *quîs* locis his: I 377. 448. 488. II 161. 455. III 300 (ex coniectura); 511 (coni. Iacobus; *Quę* GCV$_1$ M, *Quiq*, V$_2$; *Quiq*. L, ab altera manu correctum in *Que*). IV 133. V 2. 281. 475; item *quîscunque* II 337.

Hoc loco pauca addam de quantitate *i* vocalis, qua dativus singularis pronominum personalium conspicuus est, quam vocalem Manilius cum plerumque corripiat, nonnullis locis producit. In *mihi* corripitur *i* finale undeviginti locis, producitur I 120: in *tibi*, cum ultima viginti duobus locis corripiatur, producitur locis his: II 417. 448. III 503. IV 336. V 241. 592. [III 448 *tibist* pronuntiandum est]; in *sibi* vocalis *i* viginti uno locis correpta producitur I 81. 240. 360. 630. 651. 821. 857. II 223. 606. 922. IV 439 (*sibimet*). V 55. 496.

In genetivis in-*ius* cadentibus pronominum *ille, illa, illud, ipse, ipsa, ipsum* poeta *i* vocalem modo corripit, modo producit. In *illius* corripitur *i* III 335. V 492; producitur in arsi III 92. In *ipsius* paenultima corripitur I 420. IV 336.

De numeralibus.

In *unius* genetivo paenultima modo producitur, modo corripitur: correpta est III 549. IV 552: producta in thesi II 330, in arsi II 11. 566. III 25. IV 34. In *totius* constanter produci *i* vocalem obiter moneo: producitur enim in thesi I 170. IV 513, in arsi II 321. V 222.

Duo numeralis accusativum masculini generis Manilius semel in *-o* exire passus est II 661 *duo cernere pisces*, cum tribus locis *duos* praetulerit: I 633. II 162. III 610. Praeterea monendum est *o* finale in *duo* a poeta optimorum poetarum exempla secuto constanter corripi.

De flexione verbi.

Fere constanter apud Manilium verba contrahuntur in perfecti et plusquamperfecti et indicativo et coniunctivo, praeterea in futuro exacto et in in-

finitivo perfecti: cf. *certarunt* I 82. 918. *flagrarunt* I 748. *fluitarunt* I 746. *gustarunt* II 55. *pugnarunt* III 264. *signarunt* I 53. *implerunt* I 909. IV 858. *norunt* I 277. 475. III 583; *locarat* III 70. *strarat* I 776. *norant* I 430; *crearint* I 140. *fraudarit* V 321. *lustrarit* I 514. *negarint* V 478. *peccarit* IV 104. *signarit* II 338. *noris* III 249. (contra *noverit* IV 210. 280. V 645); *dictasset* II 124. *finisset* V 1. *nutrisset* IV 26. *repetisset* IV 31; *coisse* I 485. *isse* I 730. *mutasse* I 733. *nosse* II 115. III 34. V 277 (contra *novisse* I 16. 78). *notasse* II 966. *numerasse* II 297. 331. *vocasse* II 244.

Personam tertiam pluralis perfecti indicativi saepe in *-ēre* pro *-ērunt* formavit. Exempla excerpsi haec: Initio hexametri leguntur: *amisere* II 306. *astrinxere* V 552. *defluxere* V 557. *dixere* IV 849. *emersere* I 165. *quaesivere* I 423; *-ēre* in pede hexametri altero occurrit: *dixere* I 292; in pede tertio: *fecere* I 133. 633. *habuere* I 772. *movere* I 51. *potuere* II 586. *struxere* I 139. *videre* I 52. 522. *vinxere* I 48; in pede quarto: *dixere* IV 298; in pede quinto: *cecidere* V 342. *didicere* I 91. *dixere* II 25. 218. *fecere* V 561. *genuere* V 126. *haesere* V 558. *invidere* II 143. *planxere* V 559. *rediere* II 878. IV 71; in hexametro extremo: *tulere* II 27. Eadem persona in *-ĕrunt* correpta paenultima cadit semel II 877 *exstitĕrunt,* quam formam Scaliger e codicum lectione *exstiterint* (M *extiterant*) feliciter resuscitavit.

Imperativus a verbo *diducere* derivatur *diduc* III 423, ubi codices *id ducit* exhibent; Iacobus male edidit *id ducito in* [1]), L. Mueller [2]) recte *diduc id* emendavit.

E passivi formis poeta futuri secundam personam singularis semel in *-ĕre,* non in *-ĕris* formavit III 329 *degrediere*; eadem persona praesentis coniunctivi in *-re,* non in *-ris* exit I 557. 859. 904. II 201. 423. 951. IV 394. V 231 (omnibus octo locis *mirere*); formae in *-ris* desinentes, nisi quid me fugit, apud Manilium non leguntur.

---

[1]) cf. supra p. 70. || [2]) d. r. m. p. 221. cf. Bechert l. l. p. 54 sq.

In editionibus nonnullis legimus priscum infinitivum praesentis in *-ier* desinentem IV 248 *duplicarier*, qui infinitivus non est in ceteris praeter M codicibus, qui *duplicari et* exhibent; optime coniecisse M. Hauptium *duplicare repertam* supra pag. 75 commemoravimus.

Postremum memoratu dignum est Manilium in verbis deponentibus quartae quae vocatur coniugationis *-i* vocalem aliquotiens corripere. Legimus enim *potĭtur* I 572. *potĭmur* IV 884. *exorĭtur* V 207; contra idem producit *i* vocalem in *potīris* IV 759 et in infinitivis *oriri* III 224 et *potiri* IV 337. 392. Quamquam constat fere constanter in *potitur* forma *i* corripi excepto uno epistolarum Ovidii loco (epist. 14, 113), ubi *i* vocalis producta est[1], itemque in *exoritur* saepissime *i* corripi[2].

De archaismis.

Nepai genetivum (V 340) in *Nepae* mutandum esse supra monui pag. 77, item pag. 85 *ollis* dativum (I 427) in codicibus non extare.

Praeter has formas antiquas iniuria a Iacobo in textum receptas leguntur hae: *itiner* I 88; *clepsisset* I 27; *apiscendis* III 146. Contra *cludere* verbi antiqui formae, quae in Iacobi editione offendunt I 274. 365. IV 472. 476, in *claudere* mutandae videntur, cum uno tantum loco (I 365) teste Iacobo codicibus omnibus *cludentes* traditum sit; nam I 274 *claudentis* praebet G, *cludentis* L, *ludentis* V_1 V_2; similiter IV 472 et 476 *cludit* non legitur nisi in cod. V_2. Denique *diu* pro *die* positum IV 823 in omnibus codicibus legitur.

De copia verborum.

Ἅπαξ εἰρημένα apud Manilium legi haec: *decircinare* I 296. III 326. *delassabilis* IV 242. *glomerabilis* I 221. IV 522. *hostifer*[3]) I 430 (Iacobus haud male *pestifer* scribit).

[1]) cf. W. Zingerle, Untersuchungen z. Echtheitsfrage der Heroiden Ovids 1878. p. 4; Neue l. l. II² p. 418. || [2]) Neue l. l. II² p. 417. || [3]) cf. de adiectivis cum *-fer* et *-ger* compositis Bernhardus Deipser in Dissertationum Argentoratensium vol. V. pag. 218 sqq.

indelassatus V 63. *perodisse* V 415 (*perosus* legitur apud Vergilium etc.)

Vocabula primum apud Manilium occurrentia haec enotavi: *breviare* III 434 (Quintil. etc.). *circumstrepere* I 23 (Iustin. Sen. philos. Tacit. Gell. Apul. etc). *emutare* V 149 (Quintil.). *generabilis* I 143 (Plin.). *inspectus* IV 901 (Sen. rhet.: Sen. philos.: Amm.). *perterere* I 628 (Colum.; *pertritus* Sen. rhet. et Sen. philos.). *nutricium* (in accus. plur.) III 133. IV 879 (Sen. philos.). *spicifer* II 442 (Mart.; inscriptio Orell. 5863). *triplicare* III 466. 577 (Plin. etc.).

Adiectiva deminutiva notabilia sunt haec: *parvulus* IV 927. *quantulus* V 593 (cf. Huschke, Tibull. IV 1, 196).

Reliqua propediem edentur in Dissertationum philologicarum Argentoratensium volumine VII.

CAPUT III.

De particularum collocatione.

De collocatione et usu *et, que, ac, atque, nec, neque* copularum.

Et copulam, quam Manilius plerumque primo enuntiati loco ponit, haud raro secundo loco positam animadverti. Loci sunt fere hi: I 88. 115. 167 (ex Iacobi coniectura). 192. 193. 199. 572. 581. 610. 726. 739. 762. 776. 801. 814. 846. II 15. 93. 119. 185. 236. 248. 370. 437. 441. 510. 525. 632. 639. 718. 743. 773. 879. 895. 930. 932. 949. 956. III 6. 37. 70. 92. 145. 453. 469. 630. 664. IV 30. 32. 65. 101. 157. 158. 232. 247. 249 (bis). 276. 388. 513. 613. 617. 660. 708. 774. 775. 811. 863. 882. 890. 935. V 3. 22. 34. 134. 139. 178. 225. 245. 296. 302. 304. 337. 377. 441. 454. 536. 549. 564. 604. 614. 622. 645. 724. 745. Tertium enuntiati locum *et* copula occupat: I 44. 261. 619. II 290. 635. 941. III 251. 666. IV 353. V 656. Denique

quartum locum I 336 (ex Iacobi coniectura, in codd. *et* non legitur). II 464.

Ad adiungendum in enumerationibus tertium enuntiati membrum *et* copula usurpata est locis duobus: II 523 *Aries, Leo et Arcitenens* et IV 150 sq. *Laudis amor, tacitae mentes et corpora tarda Mole valent.*

Eandem *et* copulam poeta adhibet ad formanda polysyndeta locis duobus: III 129 sqq. *qua constat honoris Condicio et famae modus, et genus, et specioso Gratia praetextu* et IV 180 sqq. *Hoc habet, hoc studium, postes ornare superbis Pellibus, et captas domibus praefigere praedas, Et pacare metu silvas, et vivere rapto.*

Que particula cum in universum primo enuntiati vocabulo adnecti soleat, tamen, si primum illud enuntiati vocabulum praepositio est, plerumque substantivo ab ea pendenti adiungitur. De qua collocatione iam Lucretius decedit, cum *que* copulam saepe alteri enuntiati verbo adnectat, quamquam prius praepositio non est[1]; praeterea idem saepe *que* copulam praepositioni adiungit[2]. Manilius locis haud multis *que* copulam alteri enuntiati vocabulo adnectit: I 11 *iam propiusque.* 808 *vigeat quandoque.* II 39 *ritus pecorumque* (codd. LC omittunt *que,* G exhibet *pecorum ritus*). IV 269 *operum pontesque.* 682 *fluctibus excepitque* (G omis. *que*). V 323 *sua datque* (L *sua detque,* ceteri *suadetque,* M *madetque*); praeterea conferas II 700 *bis senaque.* III 616 et IV 482 *bis sexque.* V 491 *bis sextamque,* quibus quidem verbis una notio, »duodecim« vel »duodecimam«, significatur. Tertio enuntiati vocabulo affixum habes *que* I 847 *praecipites stellae passimque volare videntur.*

Que copula adnexa est substantivo vel adiectivo a praepositione pendenti locis his:

I 94 *in noctemque.* 239 *sub pedibusque.* 793 *per tresque triumphos.* II 885 *in peiusque.* IV 128 *in iugulumque.* 364 *in pluresque modos.* 435 *in vanumque.* 887 *in caelumque.* V 169 *per totumque — corpus.* 396 *in caelumque.* 413 *in lucemque.* 624 *per noctesque* (Bentleius et

---

[1]) Lachmann, ad Lucr. p. 113 sq. || [2]) Holtze, synt. Lucr. lin. p. 174 sq.

Iacobus: *pernoctesque*). 686 *ad bellumque* (Scaliger et Bentleius et Iacobus: *adpelluntque*).

Saepius tamen *que* particulam cum praepositione conectit Manilius:

cum praepositioni adiungitur: I 642 *cumque loco*. IV 236 *cumque elephante*. V 400 *cumque suis domibus*. || *eque* legimus: II 947 *eque illis* (ex Bentleii coniectura pro *ex illo*). IV 48 *eque crepidinibus*. 149 *eque suo-aratro*. V 265 *eque Arabum silvis* (ex Bentl. coni.). || *inque:* I 50 *inque deum-tulit* (ubi tamen *in* praepositio a *tulit* tmesi seiuncta est). 487 *inque illa*. II 275. 341. 468. III 640. IV 302 *inque vicem*. II 493 *inque ipsos-pisces*. 571 *inque odium*. IV 64 *inque rogo*. 85 *inque suas-poenas*. 369 *inque alio*. 541 *inque epulas*. 557 *inque arva*. 597 *inque sinus*. 877 *inque ipsos census*. V 216 *inque rogo*. 584 *inque ipso-ore*. 705 *inque artes*. || *perque*: I 213 *perque omnia*. 284 *perque ipsum-orbem*. 619 *perque pedes*. 627 *perque Lyram*. 725 *perque ipsos-nexus*. 913 *perque-vestigia*. II 41 *perque horrida-rura*. 589 *perque tot aetates*. 760 *perque pedes*. III 394 *perque suos-gressus*. 523 *perque alterna-sidera*. IV 160 *perque omnia*. 360 *perque decem-partes*. 720 *perque coloratas-gentes*. V 87 *perque-equos* (ex Bentl. coni.). 144 *perque dapes*. 318 *perque magistratus*. 518 *perque caput*. || denique *postque:* IV 38 *postque tuos-lacus*. 159 *postque ipsos* (ex Bentl. coni.). V 314 *postque gregem*. Praeterea commemoro II 723 *pluribus inque modis*, ubi *que* copula praepositioni anastrophes artificio collocatae affixa est.

Que copula Manilius saepe eo modo utitur, ut, ubi complura membra inter se coniunguntur, *que* adnectatur aut ultimo, aut omnibus excepto primo. Prioris generis exempla pauca praesto sunt:

II 404 sqq. *Solstitium brumae, Capricornum opponere Cancro, Lanigerum Librae — Piscibus Erigonen, Iuvenique Urnaeque Leonem.* || II 658 sq. *Ver Aries, Cererem Cancer, Bacchumque ministrans Libra.* || IV 288 sq. *Navales etiam pugnas, pendentia bella Attribuunt, pelagique infectos sanguine fluctus.* || V 740 sq. *Sunt stellae procerum similes, sunt proxima primis Sidera, suntque gradu* cett.

Ex alterius generis exemplis affero haec:

II 61 *Infusumque deum caelo terrisque fretoque* || II 723 sq. *Pluribus inque*[1]) *modis rerum natura locavit, Deduxitque vias, voluitque per omnia quaeri* || II 796 sq. *Quo defessus equis Phoebus subsistit anhelis, Declinatque diem, mediasque examinat umbras.* || II 899 *Conde locum numenque dei nomenque po-*

[1]) *que* post negationem = *sed*.

tentis. || III 62 sq. *Phoebum Lunamque vagasque — stellas.* || III 95 — *positura operum, nomenque genusque.* || III 160 sq. *Et quoniam certo digestos orbe labores Nominaque in numerum, viresque exegimus omnes.* || IV 156 *Arma procul lituosque*[1]) *volunt tristemque senectam* || IV 566 — *Trebiam Cannasque lacumque.* || IV 588 sq. *Nascentem, lapsumque diem, mediosque calores, Teque, Helice,* — || IV 901 sq. *Unus in inspectus rerum, viresque loquendi, Ingeniumque capax, variasque educitur artes.* || V 220 sq. *Effrenos animos violentaque pectora finget Irarumque dabit fletus odiumque metumque.* || V 237 — *campos amnesque lacusque* || V 466 — *natos fratremque patremque.*

Praeterea *que* copula adnectitur utrique duorum membrorum, quae ἐκ παραλλήλου posita sunt, ita ut constanter correpta sit[2]), exemplis his:

I 7 *principsque paterque.* 70 *variosque dies incertaque noctis tempora.* 96 *finemque manumque.* 146 *hominemque deumque.* 208 *solisque orbem lunaeque rotundum.* 253 *faciatque feratque.* 342 *cursumque habitumque.* 360 *spoliumque sibi pestemque videnti.* 371 *Pleiadesque Hyadesque.* 443 *inter solisque vias Arctosque.* 537 *veniuntque caduntque.* 569 *lucemque moramque.* 578 *noctemque diemque.* 650 *caelique imum terraeque supremum.* 763 *terraeque marisque.* 862 *sequiturque fugitque.* 904 *rerumque hominumque ruinas.* II 2 *regemque patremque.* 88 *redditque rapitque.* 106 *linguamque capaxque ingenium volucremque animum.* 130 *pondusque fidemque.* 327 *transitque refertque.* 903 *causaeque deique.* 957 *recipitque refertque consummatque diem.* III 231 *noctemque diemque.* 266 *noctemque dies, lucemque tenebrae.* 383 *noctesque diesque.* 396. 463 *noctemque diemque.* 572 *geminatque diem, geminatque trientem.* IV 23 *vitaeque necisque.* 76 *laeduntque cibi, pareuntque venena.* 98 *cogatque regatque.* 446 *septemque novemque.* 549 *vitaeque necisque.* 571 *si quem sanctumque velis castumque probumque.* 682 *excepitque Iovem taurumque resolvit.* 763 *terraque marique.* 772 *noxque diesque.* 775 *tollitque premitque.* 795 *terraeque marisque.* V 49 *facietque tegetque.* 307 *somnumque animamque.* 554 *vultusque pudorque.*

Denique *que* copulam praegressa negatione adversative positam repperi, nisi quid me fugit, II 722 sq.:

Nec genus est unum, ratio nec prodita simplex,
Pluribus inque modis rerum natura locavit.

De *ac* et *atque* coniunctionum usu egerunt M. Haupt[3])

[1]) *que* omisit codex G. || [2]) Lachmann ad Lucr. p. 75. || [3]) opusc. I p. 107 sqq., cf. Lachmann ad Lucret. p. 173.

et post eum S. Kleemann[1]. Nusquam invenitur apud Manilium optimos poetas Romanos secutum *ac* aut ante vocalem aut ante *c*, *g*, *q* litteras collocatum; nam quod apud Iacobum legitur II 283 *Per totidem sortes diiuncta ac condita mundo*, non confirmatur libris manu scriptis, qui omnes recte *desunt quae condita* defendunt. *Atque* particula legitur ante *c* litteram I 232 et II 870; ante *q* non legitur nisi IV 478 ex incerta Iacobi coniectura (G praebet *et quae ter quinta*); ante *g* apud Manilium non occurrit. Manilius utitur *ac* coniunctione locis his: I 399. 483. 497. 646. 705 *(ac veluti)*[2]. 805 *(ac prius)*. 856. 871. 891. II 43. 69. 85. 86. 89 *(ac* codd. G et L, cett. *et)*. 118. 132. 150 *(ac primum)*. 640. 670 *(ac veluti)*. 772 *(ac velut)*. 931. III 215. 322. IV 205. 420. 445. 669. 698. 701 *(ac velut)*. V 75. 194. 284. 308. 310. 452. 522 *(ac ne)*. 550. 598. 653. *Atque* ante consonam collocatum locis his extat:

I 232 *a. cadens.* 236 *a. ferarum.* 681 *a. trecentas.* 691 *a. sagittam.* II 156 *a. ferarum.* 280 *a. sagittari.* 500 *a. sagittifero.* 528 *a. ferarum.* 558 *a. leonem.* 601 *a. nefas.* 777 *a. ferarum.* 936 *a. patrum.* III 259 *a. novem.* 519 *a. dies.* IV 210 *a. notis.* 339 *a. dies.* 377 *a. ferarum.* 478 *a. quater* (ex Iacobi coni.)

Ante vocalem vel ante *h* copulam *atque* legi locis nonaginta uno.

Ac et *atque* copulas Manilius constanter primo enuntiati loco ponit, nisi quod tribus versibus *atque* alterum locum obtinet: I 157 *tenues atque evomat auras.* 426 *montibus atque aliis.* III 340 *longius atque aliis.* Ad formanda polysyndeta *ac* vel *atque* particulas Manilius nunquam usurpat.

Inter negativas particulas Manilius multo rarius utitur *neque* particula quam *nec*. Occurrit *neque* ante consonam collocata I 182 (ante *f*). 212 (bis, ante *pr* et *f*; GCLM secundo loco [ante *f*] rectius *nec*). II 55 (ante *d*). 131 (ante *d*). 665 (ante *t*). III 301 (ante *p*). IV 89 (ante *p*). 110 (ante *m*). V 720 (bis, ante *p* et *t*); ante vocalem eandem copulam legi III 165. 376. 444 (ter: *neque enim*). III 238 *(neque ullam)*. *Nec* occurrit

---

[1]) De libri tertii carminibus quae Tibulli nomine circumferuntur. Argentorati 1876. p. 32 sq. || [2]) cf. Haupt, opusc. I 110 sq.

paene semper ante consonas (etiam ante *c* et *q*), ante vocalem vel ante *h* I 137. 542. II 56. 137. III 527. IV 20. 305. 469. 470. V 152.

Altero enuntiati loco collocatae sunt *neque* vel *nec* particulae I 141. 473. II 56. 722. III 9. 165. 302. 670. IV 20. 112. 271. 468. 738. V 51. 106. 108.

Nec non deprehenditur II 504. IV 450. 560. 834. V 85. 322; *nec non et* I 779. II 634. 660. 955. III 63. V 115. *Nec* pro *ne quidem* positum est IV 183; semel *nec* pro *et non:* I 378 *nec transita regna.*

Neque-neque utitur Manilius V 720; *nec-nec* I 77. 291. 473. 519 sq. 887. II 137. 216 (Iacobus: *ter-ter*). 722. IV 272. 305. 470. V 316 sq.; *nec-nec-nec* I 382 sq. IV 459 sq. 469; *nec* quater positum est II 75 sq., sexies IV 380—382; *neque-nec* inveni I 182 sq. I 212 (cf. p. 93). II 55 sq.; *neque-nec-nec* I 137. II 78. 665 sq.

Hoc loco pauca afferam de usu particularum correlativarum: *tum-tum* legi I 69. 412 || *tum-cum* I 501 || *modo-modo* II 649. III 557 || *modo-nunc* I 835 et 838. IV 854 sq. || *modo-post* I 231 || *nunc-nunc* I 191. II 208. 349. 401. 862 sq. 904. III 140 sq. 167. 268. 556. 640. 675. IV 130—132 (quinquies). 224 sq. (ter). 423. 563. 811. 855. V 88 sq. 164. 424 sqq. (ter). 479 sq. || *iam-iam* I 31. 71 sq. || *hinc-hinc* I 311 [1]) || *hinc-illinc* V 254. 467 || *huc-illuc* I 199 *(huc illuc)*. III 167 et 268 *(nunc huc nunc illuc)* || *hîc-hîc* I 762 || *hîc-illic* II 335 sq. || *illic-huc* II 650.

Particulae adversativae.

Sed particula adversativa secundum enuntiati locum apud Manilium tenet I 531. II 918. IV 308. 386. 823. 849; eidem particulae *tamen* adicitur I 147. II 379. 539. 808. III 618. || *Nec solum — quoque* legimus V 247 *Nec solum terrae spem credet in annua vota; Annonae quoque vectigal mercesque sequetur*; item pro *non tantum, sed*

[1]) II 781 G praebet *huic*, L *huic* ut videtur ex *hunc* correctum, V_1 *hinc*.

etiam habes *non tantum, sed et* I 36 *Non species tantum, sed et ipsa potentia rerum.*

Ast particulam antiquam bis sibi indulsit Manilius initio hexametri II 779 *(ast alii).* III 227 *(ast illis).*

At particula interdum secundum vel tertium enuntiati locum obtinet: secundum I 282, tertium IV 258 (codd. *et,* corr. Scaliger).

Verum semel legitur apud Manilium ita, ut a *sed* particula vix differat II 750; bis *verum* positum est praegressa negatione: IV 305 sq. *nec-nec-verum aliis alia opposita est — imago.* V 199 sq. *Venatus non ille quidem, verum arma — tribuit.*

Vero sexies occurrit, positum post *nec* I 194. 285., post *iam* II 385. V 157, post *si* III 356, post *cum* V 206.

Particulae disiunctivae.

Aut, vel, ve particulae saepius inter se variant:

aut-ve: II 469 *Aut odium foedusve gerunt*[1]).

ve-aut: IV 21 sq. *Fortunamve suis invitam prendere votis Aut fugere instantem.*

aut-vel: IV 484 sq. *aut — Aut septena quater, vel cum — figurat.*

ve-vel: IV 489 *Quaeve auget quinto numero, vel sexta feretur*[2]).

V 239 sq. *Disponetve*[3]) *iugis imitatus fronde choreas, Robore vel proprio findentem in bracchia ducet.*

[V 698 — *vastusve Leo vel Scorpius acer*].

Aut secundum enuntiati locum occupat I 142. II 214. 474. 873. III 555. IV 383.

Sive et *seu* particulas inter se variavit Manilius locis his: I 122—135 *sive-seu-sive-sive-seu*; III 149 sqq. *seu-sive-ve-seu-aut*; I 865—867 *sive-sive*; denique *seu si quis* (ita codd.; Bentleius *nam si quis*) — *seu* I 637 sq.; *sive* simplex positum est I 817.

---

1) I 481 *et,* non *aut* praebent codices. || 2) sic G, *septima fertur* codices ceteri. || 3) sic V_2, sed *Disponetque* praebent codices ceteri.

Particulae causales.

Nam semel alterum enuntiati locum occupat I 53.

Enim ubique alterum enuntiati locum obtinet praeter III 165 *Perpetuas neque enim sedes,* ubi *neque enim* unius fere notionis vim habet.

Etenim semel legitur secundo loco collocatum III 254.

Namque denique particulae, quae alibi apud Manilium ubique initio enuntiati legitur, V 255 quartus locus attributus est.

Cum causale altero enuntiati loco occurrit I 559. 721. 863 [1]. II 263, quinto loco II 136; *quia* secundo loco positum est II 184. 830 [2]. III 16, tertio loco II 728 [3].

Quod alterum locum obtinet II 207. 555. 585. III 255. 314. 391. 515. 517. 533. 539, tertium II 360, quartum II 277. 392. 711.

Quoniam secundo loco legitur III 208, quarto II 603.

Particulae conclusivae.

Manilius nusquam utitur *quare* particula Ovidium, Vergilium, Horatium secutus [4], cum *ergo* praeferat. Itaque legimus: *ergo age* II 788. III 169. *Ergo* particulam secundo loco collocavit poeta exceptis exemplis his: *ergo age, ergo ubi* (III 328), *ergo ipsa moveri* (III 336). *Igitur* particula, quae in quarto et quinto libro deest, secundum locum obtinet; *itaque* in Manilii carmine omnino non legitur; *idcirco* duodecies legitur, semel *que* copula affixa (I 168); *quocirca* occurrit II 342. 886. IV 239; *quapropter* semel I 753.

Particulae temporales.

Dum secundum locum occupat I 398 [5]. III 445 || *donec* alterum locum III 651, tertium locum III 355 || *cum* tem-

[1]) *cum* habent CV_1; sed *ne* G, $\overset{c\tilde{u}}{ne}$ L. || [2]) *qua* GC, *quia* ex *qua* correctum L, *qua* V_1. || [3]) *totidem quę* GC, *totidem qa* V_1, *totidem quia* V_2, *totidemq'* L ante correctionem, $\overset{quia}{totidemq'ue}$ L post correctionem. || [4]) cf. Haupt, obss. critt. p. 13 = opusc. I p. 85 sq. || [5]) *vecors dum* Jacobus coniecit, *nec horrida* G L ($\overset{ri}{hordu}$ C), *nec hordum* V_1V_2,

porale secundum locum: I 401. 421. 819. 851. 872. III 110. 173. 439. 635. IV 218. 389. V 365, tertium: II 772 (ex coni. Scaligeri). III 186. 480. IV 525 [1]). 659. 747. 832. V 128. 417. 541. 632. 694. 697, quartum: I 917. II 334. 475. 509. III 422. IV 144. 530. V 39. 234, quintum: I 886.

Particulae condicionales.

Si altero loco occurrit: I 462. II 333. 413. 951. V 577, tertio: I 648. III 180. 457. IV 894, quarto: II 96 (codd. *sic*, ex coni. Bentleii); *nisi* secundo loco legitur: III 596. IV 49.

Particulae finales et *ut* consecutivum.

Ut vel *uti* alterum locum obtinet: I 29. 35. 253. 459. II 298 (ex coni. Scaligeri). 438. 451. 479. 517. III 66. 388. 406. 473. 522. 549 (ex coni. Scaligeri). IV 62. V 361. 545 [2]); tertium: I 549. II 734. III 168. 175. IV 407. 862; quartum: II 692; *ne* alterum locum: III 260. IV 645. 931; tertium: I 458. II 786. III 148; quartum: III 56; quintum locum: II 738.

Particulae concessivae.

De particulis concessivis *quamquam* semel tertio enuntiati loco collocata est: II 820.

Particulae comparativae.

Ut comparativum alterum enuntiati locum obtinet: II 273. III 126. V 444; *sicut* tertium: III 202.

$\overset{o}{n}$ *tam hōrrens* M. Tertio loco a Iacobo iniuria positum est V 631; G C L V₁ M praebent *interdum poenis innoxia*, V_2 *poenis noxia*.

[1]) *profert cum uincla* G et L (post correctionem), *profert cum unda* L (ante correctionem) et V_1, *cum profert* V_2; *profert cum uincula regit* M. || [2]) *uel* per compendium scripturae extat in G.

CAPUT IV.

De Manilii figuris et tropis.

Cum is, qui carmen de quo agimus composuit, linguae Latinae non satis compos fuerit, et Bentleius et Iacobus recte iudicasse videntur peregrinum eum fuisse contendentes, neque tamen certo dixeris, utrum ex Asia an ex Africa aliundeve oriundus fuerit: sane quidem nihil in sermone poetae inest, unde concludamus Africanum eum fuisse. Itaque non est mirandum defuisse poetae facultatem argumentum difficile in versus redigendi, quod, ut ipse ait, nemo ante ipsum ex poetis Romanis susceperat, idque a ceterorum poetarum Augusti aequalium argumento tantum discrepat, ut poetarum illorum exempla rarissime sequi potuerit; immo cum legentium animos novitate rei se sibi conciliaturum esse speraret, parare sibi sermonem argumento carminis sui aptum coactus est, ut inconditum docentium sermonem numeris dactylicis adstringeret. Nam quae poterat materia reperiri difficultatibus magis abundans? Quo factum est, ut eo ipso tempore, quo poesis Romana florebat, carmen oreretur parum politum, cuius multae sententiae lucem desiderant; quod qui confecit poeta saepe, ut Iacobi verbis utar, »linguae legibus vim affert, — ut modo libero volatu sese efferat, modo licenter verbis abundet ac non quid velit dicere, sed quo abripiatur, trahi videatur, modo aridissima rerum ieiunitate per inanes artis numeros evagatus nos defatiget, modo constipatis fabularum aenigmatis vix ex miro verborum involucro enucleandis nos exerceat«. Neque tamen omnes carminis partes aeque tractatae sunt, sed poeta progressus fecit in libris posterioribus ac praecipue in libro quinto; quo in libro cum in universum oratio poetica elegantior fiat et facilius suaviusque influat in aures, tum fere omnino deest repetitio eiusdem vocabuli, quae in primo libro ad taedium usque aures offendit[1]. Contra

[1]) cf. exempla, quae collegit Bechert l. l. p. 47.

servavit poeta etiam in quinto libro magnum numerum metaphorarum et periodorum per multos versus productarum, neque desunt antitheses, allitterationes, lusus verborum, similia, e quibus figuris hoc in capite eas enotavi, quae maxime dignae sunt, quae commemorentur, cum simul poetam poesin in ludis rhetoricis didicisse nos doceant.

Abundantia.

Abundantiae exempla enumero haec:

I 27 *clepsisset furto mundum.* 127 *fugit in infernas caligo pulsa tenebras.* 181 *qua cadat et subeat caelum.* 820 *arescit torridus aer.* 834 *exsistunt nata tenebris.* II 714 *ne vagus — erres.* 737 *sicut stant astra locata*[1]. III 311 *manifesta patet falsi fallacia mundi.* 389 *ne falsus dubia ratione erret.* IV 124 *dives fecundis Aries in vellera lanis.* 884 *capto potimur mundo.* V 732 *quot delapsa cadant foliorum milia.* cf. etiam V 464 *solemque reversum et caecum sine sole*[2]) *diem.*

Allitterationes.

Allitterationibus poeta saepissime usus est; cuius cum longum sit omnia exempla enumerare, perpauca et luculentissima delibasse sufficiat:

I 7 — *patriae princepsque paterque.* || I 171 *Ictaque contra actis consistunt corpora plagis.* || I 230 *Sed quia per teretem deducta est terra tumorem.* || I 269 *In cuius caudam contento dirigit arcu.* || I 329 *Tunc silvas et saxa trahens, nunc sidera ducit.* || I 396 *Subsequitur rapido contenta Canicula cursu.* || I 405 *Bella facit pacemque refert, varieque revertens.* || I 406 *Sic movet, ut vidit mundum, vultuque gubernat.* || I 547 *Exiguo dirimens solidam discrimine summam.* || I 605 *Seque secant gemino coeuntes cardine mundi.* || I 804 *Qui virtute sua similes vestigia tangunt.* || I 883 *Publica succensis peraguntur fata sepulcris.* || I 913 *Perque patris pater Augustus vestigia vicit.* || II 67 *Quod nisi cognatis membris contexta maneret.* || II 138 *Sed solus vacuo veluti vectatus in orbe.* || II 215 *Omnia dicuntur simili sub sorte diurna.* || II 437 *Condidit et varias sacro sub nomine vires.* || II 446

---

[1]) Quamquam *standi* verbo Manilius saepe Lucretiano more utitur, cf. Bechert l. l. p. 31. || [2]) cf. Iohannis Vahleni praefatio ad Senecae dialog. ed. Koch (1879) pag. X, qui ex Lucretiano (V 841) *muta sine ore etiam, sine voltu caeca reperta* illud expressisse Manilium docuit.

Et Iovis adverso Iunonis Aquarius astrum est. || II 501 *Libra suos sequitur sensus solumque videndo.* || II 527 *Quod tria signa tribus signis —.* || II 863 *Nunc sterilis poenamque serens in sidere sedis.* || III 61 *Quae quasi per mediam mundi praecordia partem.* || III 128 *Si male subscribunt stellae per signa locatae.* || III 384 *Per duo partitae dirimit divortia terrae.* || IV 10 *Luxuriamque lucris emimus luxuque rapinas.* || IV 212 *Perpetuus populi privato in limine praetor.* || IV 727 *Lenius irriguis infuscat corpora campis.* || V 23 *Andromedamque negans genitor cum coniuge Cepheus.* || V 95 *Sensit et immensos ignes super ipse secutus.* || V 246 *Gaudebitque mero, mergetque in pocula mentem.* || V 282 *Subdere fracturo silici frumenta superque.* || V 575 *Et postquam poenae causam cognovit ab ipsa.* || V 589 *Quae tua tunc fuerat facies, quas fugit in auras.* || V 656 *E penna et pendens populum suspendet ab ipso.*

Anaphora.

Anaphorae adverbiorum exempla enotavi haec:

II 70 sqq. *non - non - (que - que - nec - que - que) - non - non - nec - nec - nec.* || 87 sq. *sic - sic - sic.* || IV 130 sq. *nunc - nunc - nunc - nunc - nunc - et.* || 380 sqq. *nec - nec - nec - nec - nec - nec - (aut - aut - que* - asyndeton *- et - que).* || 815 sq. *sic - sic - sic.* || 924 sqq. *sic - sic - sic - sic.*

Pronominum anaphoram legi locis his:

V 162 sqq. *ille - ille - ille - (et - et - que) - ille.* || II 589 sq. *tot - tot - tot.* || III 24 *tot - tot - tot.* || IV 431 sq. *tot - tot - tot.* || I 55 sq. *quae - quae - in quas - quantaque.* || III 59 sqq. *quae - quae - quae - quae - quae - (que-que).* || 99 sq. *qui - qui - quamque.* || IV 207 sq. *qui - qui - (que - que).* || I 508 sqq. *quot - quot - quotiens - in quantum.* || III 67 sqq. *quodcunque - quodcunque - quaeque - quicunque.*

Anaphorae verbi unum enotavi exemplum:

III 507 *stent fundamenta sub imo, Stent veri stellarum obitus* (cf. tamen Bentl.);

item unum adiectivi cum negatione coniuncti anaphorae:

IV 86 *Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos.*

Anastrophe praepositionum.

Praepositionibus, si coniunctae sunt cum substantivo et adiectivo vel pronomine vel participio ab eis pendente, Manilius saepe locum inter adiectivum vel pronomen vel participium praecedens et substantivum adsignat; cuius generis exempla adfero nulla, cum apud omnes scriptores

frequentissima sint. Qua in praepositionum collocatione saepe fit, ut praepositio seiuncta sit aut ab adiectivo praecedente aut ab substantivo insequente interpositis aliis vocabulis ut

I 45 *nigras super evolat urbes* (ubi tamen rectius *supervolat* scribitur). 121 *sua totus sub imagine mundus.* 162 *puras humor secessit in undas.* 275 *fulgentes caelo cum surgis ad Arctos.* Plura exempla adferre supervacaneum est.

Interdum poeta praepositiones bisyllabas (nunquam monosyllabas) post substantivum vel pronomen collocat:

I 236 *hanc circum.* 305 *has inter.* 433 *quam propter.* 582 *hunc ultra.* 586 *quos super.* V 144 *mensasque super.* 281 *quîs sine.* 319 *illo coram.* 335 *curas inter.* 525 *glebas inter.*

Praepositio *inter* collocata est inter duo substantiva vel duo pronomina ab ea pendentia locis his:

I 308 *hunc inter mediumque orbem.* 812 *Venerem inter agit Lunamque.* II 429 *hiemem inter et aestum.* 920 *occasus inter et ortus.* III 404 *has inter quasque accipiet.* IV 745 *Cancrum inter gelidumque Caprum.*

Inter substantivum praecedens et adiectivum sequens poeta praepositiones saepe collocavit; qua in collocatione idem saepenumero accidit, quod supra monuimus, ut praepositio seiungatur aut a substantivo aut ab adiectivo aliis vocabulis interiectis. Exempla congessi haec:

I 43 *oriente sub ipso.* 118 *caelo descendit carmen ab alto.* 156 *aequora per fudit toto nascentia ponto.* 279 *aera per gelidum.* 319 *parte ex alia.* 326 *manesque per ipsos.* 447 *mundo semper volvuntur in imo.* 577 *parte ab utraque.* 700 *partibus e binis.* 701 *visus incurrit in ipsos.* 754 *causa descendit ab ipsa.* 807 *corpusque per omne.* 815 *aera per liquidum.* 856 *silice in dura.* 864 *imbribus e mediis.* II 36 *aethera per summum.* 601 *legesque per ipsas.* 623 *te, Nemeaee, sub uno.* 721 *sidere in omni.* 861 *finibus in propriis.* (878 *montesque super rediere cadentes.*) 911 *sedibus ex imis.* III 51 *corpus in unum.* 57 *mundo regeretur ab ipso.* 73 *ordine sub certo.* 118 *partem concessit in unam.* 157 *ordine sub certo.* 221 *parte ex illa.* 223 *tempus ad ipsum.* 245 *luce sub omni.* 299 *signis ducatur ab illis.* 303 *ratione sub una.* 442 *parte ex illa.* 541 *capite ex uno.* 578 *menses vitam producet in octo.* 606 *spatio divisa sub aequo.* 637 *parte ex adversa.* 656 *frondemque virescit in*

omnem. IV 25 *fatis vicisset in ipsis.* 126 *naufragiumque inter subitum.* 316 *parte sub illa.* 597 *vespere ab atro* (ex coni.). 605 *usque canes ad, Scylla, tuos.* 763 *virgine sub casta.* 800 *pisce sub hirto* (ex coni. Iacobi). 817 *caelo descendit ab alto.* 833 *scopuloque orbem possedit in uno.* V 33 *pelle immunis ab ipsa.* 62 *curasque per omnes.* 69 *clivoque rotas convellit ab imo.* 322 sq. *amores In varios.* 699 *nocte sub extrema.* 720 *tempore in omni.*

Inter duo substantiva, e quibus unum alteri appositum est, poeta bis praepositionem collocavit:

II 880 *monte sub Aetna.* IV 935 *Augusto crescet sub principe.*

Similiter medium praepositio tenet locum inter substantivum et genetivum ab eo pendentem

III 374 *vertice sub caeli.*

Post duo substantiva conexa praepositio collocata est

I 810 *terram caelumque inter*;

denique post substantivum cum adiectivo copulatum posita est

V 52 *Actiacosque sinus inter.* 95 *immensos ignes super.*

Saepe praepositio separata est a substantivo vel pronomine ab ea pendente uno vocabulo compluribusve vocabulis interiectis, quae tamen vocabula pleraque sunt genetivi ex substantivo illo adiectivorum modo suspensi; exempla enumero haec:

I (117 *cum parvis simili percurrere cura.*) 146 *supra est hominemque deumque.* 373 *infra solis surgentia* (sc. *sidera*) *cursus.* 436 *ad expositae fatum.* 443 *inter solisque vias Arctosque.* 567 *a caeli vertice.* 568 *ad extremi decurrens sidera Cancri.* 685 *ab boreae gyro.* 886 *in alterius labens cum fata.* 913 *perque patris pater Augustus vestigia.* II 103 *ad lunae nascentis cornua.* 541 *cum Virgine natis.* 549 *sub aversi numerantur sidere Tauri.* 599 *sub amicitiae grassantem nomine.* III 264 *ad ardentis pugnarunt sidera Cancri.* 625 *ad aestivae fulget fastigia zonae.* IV 34 *sub unius fratres virtute.* 568 *in caudae Capricornus acumine summo.* 670 *ad Aegypti ponet* (GV₁ *ponat*) *sua iura colonos.* V 37 *a dextri lateris ducat regione.* 87 *perque volabit equos* (ex coni. Bentleii). 265 *eque Arabum silvis* (ex coni. Bentleii). (282 sq. *superque Ducere pendentes orbes.*)

Denique praepositiones bisyllabae a substantivo ita separantur, ut, cum illae versum finiant, ab hoc versus proximus incipiat;

I 324 sq. *inter Sidera.* V 8 sq. *omnia circum Sidera.* (282 sq. *superque Ducere pendentes orbes.*)

Antitheta.

Antitheta a Manilio in deliciis haberi ostendunt exempla haec:

I 57 *quantaque quam parvi.* 241 *pariter surgente via pariterque cadente.* 246 *distinguit et alligat undis.* 306 *dividit et cingit.* 307 *ne coeant abeantve.* 360 *spoliumque sibi, pestemque videnti.* 422 sqq. *tum di quoque magnos Quaesivere deos, dubitabat Iuppiter ipse, Quod poterat non posse timens.* 452 *distingui-claudique.* 519 *nec longa dies auget minuitque senectus.* 528 *quo crescat, quove recedat.* 537 *veniuntque caduntque.* 661 *teget et referet.* 862 *sequiturque fugitque.* II 73 *nox-diem fugeret, rursumque fugaret.* 88 *redditque rapitque.* 89 *immittit et aufert.* 160 *addit et aufert.* 327 *transitque refertque.* 649 *modo dat vires, modo detrahit.* 693 *tenuem visu rem, pondere magnam.* 870 *scandendum est atque cadendum.* 918 sq. *qua summa acclivia finem Inveniunt, qua principium declivia sumunt.* 928 *ut brevia in longo compendia carmine perstent.* 957 *recipitque refertque.* III 89 *laeduntve iuvantve.* 91 *felix aut triste.* 263 *cadunt noctes, surguntque-luces.* 277 *ne magna in brevibus pereant compendia dictis.* 322 *mundus-latet-patetque.* 436 *accipiunt redduntque* (ex coni. Bentl.). IV 16 *nascentes morimur.* 72 *his vita duplex, illis vix contigit una.* 76 *laeduntque cibi, parcuntque venena.* 87 *invictum devicta morte Catonem.* 127 *crescendo cadet.* 130 *nunc glomerare -nunc-solvere lanas.* 525 *profert unda tegitque.* 563 *altaque nunc statuet, nunc-moenia vertet.* 775 *gentes tollitque premitque.* 815 *sedes fugienda petendaque.* V 549 *virginis-rapitur sine funere funus.*

Apostrophe.

Apostrophe saepe usurpata est non solum ad alloquendos deos, homines, sidera, sed etiam ad describendas regiones, res, simm.

Deos alloquitur poeta:

I 30 *Tu princeps auctorque sacri, Cyllenie, tanti.* || II 440 sq. *Cyllenie Cancrum, Iuppiter et cum matre deum regis ipse Leonem* (*regis* cod. G exhibet). || II 943 *Haec tua templa ferunt Maia, Cyllenie, nate.* || IV 736 *Nec te, Bacche, pari donantem munere terras.* || V 238 *Et te, Bacche, tuas nubentem iunget ad ulmos.* || IV 755 sq. *Euxinus-pontus-te, Phoebe, colit.* ||

Huc referendi sunt etiam ei versus, in quibus Lunam alloquitur poeta:

I 221—227 *Te testem dat, Luna, sui glomerabilis orbis* cett. || II 95—99 *Et cum damna tuas imitantur, Delia, vires* cett. || V 7 *Post Venerem et Maia natum te, Luna, vagantem.*

Homines alloquitur poeta versibus his:

I 768 sq. — *nec te, Mavortia virgo, Praeteream* — (de Penthesilea verba fiunt). || IV 50—53 *Quis te Niliaco periturum litore, Magne,* (de Pompeio dicit). || V 175 sq. *quibus aspirantibus orti Te, Meleagre, colunt.* || V 300 *Teve, Philoctete, cui malim credere parti.* || V 560—562 *Fleveruntque* (sc. *alcyones*) *tuos* (sc. *Andromedae*) *miserando carmine casus* cett. || V 588 sqq. *Infelix virgo (Andromeda)* — *Quae tua tunc fuerat facies* cett.

Sidera Manilius alloquitur:

III 570 sq. *Tuque bis octonos, Cancer, binosque trientes, Bisque novem, Nemeaee, dabis* — || I 696 — *teque, unde profectus, Cassiepia, petens.* || II 252 *Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus.* || II 417 — *Cancerque tibi, Capricorne, repugnat.* || II 553 — *et te, Capricorne, rigentem.* || II 563 *Haec eadem, Capricorne, tuis inimica feruntur.* || III 576 *Ter quinos, Capricorne, dares.* || IV 243 *Vesta tuos, Capricorne, fovet — ignes.* || IV 791 *Tu, Capricorne, regis.* || V 391 *Cum venit in regione tuae, Capricorne, figurae.* || II 612 — *et te, Centaure, creatos.* || IV 589 *Teque, Helice.* || II 623 — *quam te, Nemeaee, sub uno.* || IV 335 sq. — *vicina relicta est Vicino, Nemeaee, tibi.* || IV 464 *Tu quoque —, Nemeaee, — timendus.* || IV 706 *Te scapulae, Nemeaee, vocant, teque ilia, Virgo.* || IV 759 — *Phrygia, Nemeaee, potiris.* || III 568 — *adpositis tu, Taure, duobus Vincis.* || IV 360 *Perque decem medias partes, tu, Taure, receptus.*

Scyllam monstrum alloquitur Manilius:

IV 605 *Usque canes ad, Scylla, tuos* —.

E regionibus appellat poeta Galliam, Germaniam, Trasimenum lacum; versus sunt hi:

IV 603 *Teque in vicinis haerentem, Gallia, terris.* || IV 794 *Teque feris dignam tantum, Germania,* cett. || IV 38 *Postque tuos, Trasimene, lacus.*

Denique res alloqui dicitur poeta duobus locis:

IV 453 — *et tu tricesima summa es,* quo loco Bentleio adsentiendum est legenti: *et tum tricesima summa* (codd. *summa est* exhibent), et IV 488 — *aut una quae te, vicesima* (sc. *pars*), *fraudat.*

Asyndeta.

Asyndeti figura utitur Manilius aut ita, ut coniunctum sit asyndeton cum polysyndeto (velut I 34. 91 sqq. 185 sqq. 249. 403 sq. II 179. 198 sq. 290 sqq. 456—465. IV 77 sqq.

317 sqq. 687 sqq. 704 sqq. 753 sqq. 804. V 6. 61 sq. 256 sqq. 702 sq.), aut ita, ut asyndeton cum polysyndeto non coniunctum sit. Cuius generis exempla collegi haec, sepositis eis, quae simul chiasmum efficiunt: haec enim in ea huius capitis parte afferam, ubi de chiasmi figura agam. In non paucis versibus simul anaphora usurpata est.

I 109 *suas formas, sua nomina.* II 477 *Atque aliorum oculos, aliorum contulit aures.* 518 *Horum odio, nunc horum idem ducantur amore; Illis insidias tendant, captentur ab illis.* 646 *sua quadratis veniunt, sua iura trigonis.* 831 *Hic tenet arbitrium vitae, hic regula morum est.* III 313 *Omnibus auctumnus signis, ver omnibus unum.* IV 178 *novas semper pugnas, nova bella ferarum.* 772 *Tempora quo pendent, coeunt quo noxque diesque.* I 199 *huc illuc.* II 104 *Venturasque vident hiemes, reditura serena.* 176 sq. *desinit aestas, Incipit auctumnus.* 193 *hiemem claudit, ver inchoat alter.* 258 sqq. *Scorpios in Libra consumit bracchia; Taurus Succidit in curvo claudus pede; lumina Cancro Desunt, Centauro superest et quaeritur unum.* 266 sq. *Aestas a Geminis, auctumnus Virgine surgit, Bruma Sagittifero, ver Piscibus incipit esse.* 426 *Fructibus hic implet —, floribus illud.* III 481 *diem brumae nox aequat, tempora noctis Longa dies.* 605 *ter vicenos geminat, tres abstrahit annos.* 641 *riget omnis ager, clausum mare, condita castra.* IV 74 sqq. *Succumbunt artes rationis, vincitur usus, Cura nocet, cessare iuvat, mora saepe malorum Dat causas.* 95 *male consultis pretium est, prudentia fallit.* 367 *Dissimulant, non ostentant mortalibus ora.* V 172 *Invigilat somnis, curas industria vincit, Otia per varios exercet dulcia lusus.* 495 *Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste.*

Chiasmi.

Multa chiasmi exempla simul cum asyndeti figura coniuncta esse supra monui; exempla exscripsi haec:

I 105 *sonitum ventis concessit, nubibus ignem.* 231 *His modo, post illis.* 266 *Cancrum Leo, Virgo Leonem.* 466 sq. *ignibus ignes Respondent, media extremis atque ultima summis.* 672 *tenet a summo Cancer, Capricornus ab imo.* II 182 sq. *alter florentia tempora veris Sufficit, aestatem sitientem provehit alter.* 198 sq. *aspice Taurum Clunibus, et Geminos pedibus, testudine Cancrum Surgere.* 231 *Ambiguus terrae Capricornus, Aquarius undis.* 269 *Hiberna aestivis, auctumnis verna repugnant.* 286 *Dexter erit Tauro Capricornus, Virgo sinistra.* 687 *Adde suas partes signis, sua partibus astra.* 693 *tenuem visu rem, pondere magnam.* 776 *solemque novum, nova sidera cernunt.*

872 *praeceps haec, illa superne.* III 544 sq. *quod tardius illa, Haec citius peragant orbem.* 546 sq. *Hora die bis, mense dies semel, unus in anno Mensis.* IV 86 *Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos.* 313 *Altera sors Tauro, Geminis pars tertia cedit.* 340 sq. *veris iuga temperat ille, Haec auctumnales componit—horas.* 432 *Tot partes iterare queat, tot dicere summas.* 591 *Asper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab ortu.* 731 *Adde sonos totidem vocum, totidem insere linguas.* 813 sq. *Sic terrae terris respondent, orbibus orbes, Litora litoribus, regnis contraria regna.* V 583 *pelagusque vomit, circumsonat aequor.*

Versus, in quibus chiasmus cum asyndeto non coniunctus est, enotavi hos:

I 10 *Das animum viresque facis.* 69 sq. *Tum velut amissis maerens, tum laeta renatis Sideribus.* 77 *Nec vitam pelago, nec ventis credere vota.* 186 *Idem Phoebus eat caeli de partibus isdem.* 205 *Undique surgentem pariter, pariterque cadentem.* 215 *terris non omnibus omnia signa.* 314 *Proxima frigentes Arctos Boreamque rigentem.* 357 *Expositam ponto deflet scopulisque revinctam.* 482 *Quid tam confusum specie, quid tam vice certum est?* 498 sq. *Cur eadem aestivas exornant sidera noctes Semper, et hibernas eadem?* 519 *Quae nec longa dies auget minuitque senectus.* 522 sq. *Non alium videre patres aliumve nepotes Aspicient.* 614 sq. *squamosaque tergora Ceti Lanigerique notat fines.* 688 sq. *Aestivosque secat fines, Aquilamque supinam, Temporaque aequantem gyrum zonamque ferentem.* 734 *Infusumque loco cinerem mundumque sepultum?* 762 *Atque hic Aeacidas, hic et venerantur Atridas.* 808 *Quidquid ubique nitet, vigeat quandoque.* 856 *Ac silice in dura, viridique in cortice.* II 28 sq. *matremque dolentem, Solventemque patrem.* 185 sq. *ille senescentis veris, subeuntis et ille Aestatis.* 208 *nunc illa dies, nunc noctes illa sequuntur.* 404—406 *Capricornum opponere Cancro, Lanigerum Librae, — Piscibus Erigonem, Iuvenique Urnaeque Leonem.* 517 *Audire ut cupiant alios, aliosque videre.* 658 sq. *Ver Aries, Cererem Cancer, Bacchumque ministrans Libra, Caper brumam.* 918 sq. *qua — acclivia finem Inveniunt, qua principium declivia sumunt.* III 530 *Non annis anni, nec menses mensibus.* 639 *producitque diem, tenebrasque resolvit.* IV 10 *Luxuriamque lucris emimus, luxuque rapinas.* 46 *Quod consul totiens exul, quod de exule consul.* 64 *Inque rogo Croesum, Priamumque in litore truncum.* 317 sq. *Cancro primam, mediamque Leoni, Extremam Erigonae tribuit.* 349 *medias Tauro partes, Geminisque supremas.* 380 sq. *Nec — lanas Aries, nec Taurus aratra, Nec Gemini musas, nec merces Cancer amabit.* 383 sqq. *Men-*

suris aut Libra potens, aut Scorpius armis, Centaurusque feris, igni Capricornus et undis Ipse suis Iuvenis geminique — Pisces. 474 *Tertia et undecimae decimaeque et septima iuncta.* 610 sq. *secat — Illyricum, Epirumque lavat.* 660 sq. *Fecit et aeternam Trebiam Cannasque sepulcris Obruit.* 689 sqq. *Princeps Pella domus, Troiani gratia belli Thessalia, Epirosque potens, vicinaque ripis Illyris et Thrace*[1]) *Martem sortita colonum.* V 20 *Heniochusque memor currus, plaustrique Bootes.* 70 *gelidus boreas aquilonibus instat acutis.* 110 sq. *in lusus agiles agilemque vigorem Desudant.* 186 *Mendacesque parant foveas laqueosque tenaces.* 332 *quodcunque manu loquitur, flatuque movetur.* 334 *Mulcebitque — Bacchum, noctemque tenebit.* 494 *Quasque hominum dederit strages, dabit ille ferarum.* 533 *coquet argenti glebas, venamque — Eruet.* [698 *vastusve Leo vel Scorpius acer*]. 736 sq. *populumque equiti, populoque subire Volgus iners videas.*

Hyperbole.

Hyperbole non utitur Manilius nisi *mille* numerali et *innumerus* adiectivo, utroque artificio a Lucretio accepto; conf.:

I 129 *saecula mille.* IV 128 *mille per artes.* 266 *mille - artes.* 374 *in tam multis animantum milibus.* 630 *mille - terrae.* V 302 *mille carinae.* 371 *mille - artes.* 469 *mille - species.* 507 *mille figurae.* 732 *foliorum milia.* — IV 277 *innumerae artes.* 623 *innumerae gentes.* 641 *innumeri scopuli.* 805 *innumerae figurae.* V 243 *innumeri cultus.* 276 *fruges innumerae.*

Tmeses.

Tmeseos praepositionum exempla legi tria:

I 50 *Inque deum deus ipse tulit.* 189 *circumque feratur.* V 559 *Ter circum Alcyones pinnis planxere volantes.*

Adverbia per tmesin dirimuntur:

III 141 *movent ut mundum sidera cunque.* V 496 *et qua fert cunque voluntas,*

nec multo secus *priusquam* et *antequam* adverbia dispescuntur:

I 805 *Ac prius incipiam stellis quam reddere vires.* II 774 *ante manus quam temptet.* V 183 sq. *et ante Quam canibus nova praeda fuit.*

---

[1]) cf. supra p. 80.

Metonymiae.

De metonymiis scite egit M. Haupt in ind. lect. Berol. hib. 1859[1]); Manilius his fere usus est metonymiis:

Causa efficiens pro re effecta ponitur:

Bacchus = vinum III 153. IV 204. V 227. 680. (apud Vergilium et Ovidium saepe eadem metonymia occurrit, legitur etiam apud Tibullum et Lygdamum et Propertium); = vitis II 20. V 238. (Verg.); = auctumnus II 658; denique = ebrietas vel potatio V 334. || *Ceres* = aestas II 658; = seges II 21. III 152. 629. 664. IV 251. 734. V 281. (Verg. et Ovid.). || *Iris* = arcus caelestis I 713. || *Liber* = vitis III 662. || *Lyaeus* = vinum V 323. (saepius apud Horat. Ovid., legitur etiam apud Lygdamum et Propertium). || *Mars* = pugna III 632 (Verg., Panegyr. in Messallam, Prop. [= bellum], Ovid.). || *Pallas* = olea (ex coni. Bentleii) II 21. (Ovid. am. II 16, 8; cf. a. a. I 727 *Palladiae — palma coronae*). || *Venus* = amor vel libido III 655. IV 258. V 143 (legitur iam apud Lucretium).

Res effecta pro causa efficienti ponitur:

Aquilo = septentriones I 574. || *austri* = meridies I 612 (ex coni. Scaligeri). || *boreas* = septentriones I 314. 372. 566. 685. IV 646. || *calores* = dies IV 588. || *flammae* = stellae I 132. 255. 311. 416. || *ignes* = stellae I 218. 466. 896. III 502. IV 328. V 38. 733. || *lumina* = stellae, saepe. || *lux* vel *luces* = dies, saepissime. || *natura* = auctor naturae, saepe. || *tenebrae* = nox I 834. II 205. III 266. 380. 639. || *umbra* vel *umbrae* = nox I 673. II 797. III 236. 251. 302. 446. 450. IV 326.

Concretum pro abstracto vel abstractum pro concreto ponitur:

aratra = agricultura IV 380. || *lanae* = lanificium IV 380. || *merces* = mercatura IV 381. || *aestus* = aestas II 429; = pars aestiva vel tropica I 581. || *anni teneri* = pueri V 456. || *mortes* = mortui I 889. || *magnae virtutes* = dei II 436.

Locus pro eo, quod in eo est, ponitur:

Athenae = Athenienses I 775. 885. || *cor* vel *corda* = mens I 79. II 452. 638. 898. III 203. IV 241. V 63. 144. || *Helicon* = Musae in Helicone sedentes I 4. || *Olympus* = caelicolae V 18. || *pectus* = mens I 28. || *templa* = ignes in templis ardentes IV 68. || *urbes nigrae* = incolae urbium nigri I 45. || *urbes sopitae* = incolae urbium sopiti I 243.

Materia pro ea re, quae ex materia fabricata est, ponitur:

aera = tympana I 227. || *testudo* = lyra V 325.

---

[1]) = opusc. II pp. 162 sqq.

Synecdochae.

Synecdoches exempla enotavi haec:

Pars pro toto ponitur:

bruma = hiems II 267. 418. 659; = annus III 607. || *carina* = navis I 298. IV 55. 278. V 302. || *limen* = domus IV 212. V 65. 364. || *polus* = caelum I 225. IV 811. || *puppis* = navis IV 275. 569. V 36. 38. 41.

Species pro genere ponitur:

adulterium sucorum = permixtio V 267. || *aequor* = aqua II 225. || *census* = divitiae, saepe, velut I 12. II 69. IV 877. quamquam saepe in codicibus pro *census* legitur *sensus*[1]); *census oris* = eloquentia I 794. || *cothurnus* = tragoedia V 459. || *fasces* = magistratus II 146. || *lenocinium* = illecebrae V 269. 516. || *lupus* = frenum lupatum V 74. || *militia* = munus II 894. III 106; = cultus II 20. IV 145; = bellum IV 569. V 376; *militia luxuriae* IV 404. || *natalis* = ortus I 123. 477. || *naufragium* = damnum II 330. IV 126. || *Olympus* = caelum, saepissime; = polus I 609. || *palma* = victor I 787 (cf. Verg. georg. I 59. aen. V 339). || *robur* = durities I 285. || *sanguis* = sucus V 212; = color V 259. || *thalami* = matrimonium V 576.

Genus pro specie ponitur:

altum = mare IV 641; = caelum I 343. || *arena* = palaestra IV 225. || *armenta* = equi IV 233. || *ars* = astrologia, saepius. || *carcer* = rete IV 287. V 663. || *cardo* = polus, saepius. || *convexum* = caelum II 117. || *feri* vel *ferae* = equi IV 238. V 77. 354. 366; = pecudes V 644. || *fragor* = tonitrus I 99. || *inane* vel *inania* = aether I 33. 153. 176. 200. 283. 553. IV 590. V 445. || *lapides* = gemmae IV 399. V 518; = margaritae V 405 (ex coni.). || *luces* = colores V 258. || *lustrum* = annus[2]) III 321. 580. || *natura* = mundus, saepe. || *populi capti* (de piscibus) IV 286; *populi aërii* = aves V 369. || *profundum* = mare I 203. IV 274. 789. V 43. 190. 402. 421. 599. 660. || *quadrupedes* = equi IV 234. V 86. 644. || *ratis*, *ratis heroum*, *Argivum ratis* = Argo I 623. 694. V 13. || *sorores doctae* = Musae II 49 (cf. infra). || *summa* = universum vel mundus I 254. II 76. || *vulnera* = scissurae I 721; = morbus V 643.

Metaphorae.

Ex ingenti metaphorarum numero pauca et luculentissima exempla seligam:

mundus ***supervolat*** *urbes* I 45. ***volitant*** *luna et stellae* I 200. ***volans*** *mundus* I 207. ***volat*** *aër* I 288. ***volitantia*** *cuncta* I 293. ***volant*** *sidera* I 309. ***volat*** *orbe Corona (sidus)* I 319. *Cygnus*

---

[1]) cf. Bechert l. l. p. 48. || [2]) cf. id. ibid. p. 56.

volitat stellatus I 341. *sidus Aquilae volitans* I 344. *Heniochus volitans curru* I 363. *hora volat per orbem* I 641. *linea volitabit per caelum* I 654. *Phaeton volans per signa* I 736. *sidera volitantia pendent* I 810. *flamma* (cometae) *volat* I 836. *volitantia lumina mundo* II 18. *curru in caelum volamus* II 58. *spiritus omnia pervolitans* II 66. *volaret caelum* II 79. *Phoebus volans* I 92. *volitant astra* II 415. *volitans* (poeta) *carmine per mundum* II 765. *signa volantia* II 790. *astrorum series pervolat templa caeli* II 959. *mundus volans per signa* III 212. *caelum volans* III 331. *Phoebus circumvolitans* III 369. *aevum volans* III 534. *fretum circumvolat oras* IV 612. *volat stellatus equus* V 24. *volat* (desultor) *per equos* V 87. *Bellerophon volans* V 97 sq. *volitabit in undis* V 423. *campo volantia membra* V 449. *equus* (sidus) *caelo volabit* V 634. || *sidera labentia* I 683. *signa labentia* II 26. *dies lapsus* IV 588. || *movere Helicona cantibus* I 5. || *ratio currit per stellas et sidera* II 449. || *fugit vestis lacertos* V 557 sq. *terrae aequora fugientes* IV 625. || *aestas subiens* II 185 sq. || *arma surgentia fraudibus clandestinis* I 897. || *luna infectis volvitur alis* I 226. || *animo magis quam corpore pendet* V 608. || *habitabat aurum in montibus* I 75[1]). *spiritus unus habitat per cunctas partes* II 64 sq. *artes habitant* IV 266. *membra habitata veneno* IV 664. *habitat sub pectore caeco Ambitio* V 154 sq. similiter: *habitat puer sub fronte Cupido* IV 151. || *descendit nomen causa ab ipsa* I 754. *descendunt noctes* III 478. *descendit Liber* (vitis) *gravida ab ulmo* III 662. || *deducere divinas artes mundo* I 3. || *natans unda* III 52. *natantes fluctus* I 155. *natat mens* IV 257. *natabit fortuna* V 53. || *pontus enatat Ionio* (mari) IV 607. || *fluit fortuna* III 528. || *Nilus inundat in gentes* I 44. || *merget in pocula mentem* V 246. || *emergere* (i. e. evincere) *moles* I 116. || *Argo navigat astris* V 13. || *venatur sidus in astris* V 232. || *claudicat numerus* III 260.

aequora nascentia I 156. *mundus nascens* I 564. *caelum nascens* II 791. *dies nascens* IV 588. *cinnama nascentia* IV 738. *fluctus nascentes eunt* V 731. || *vivit* (i. e. durat) *opus* I 825. *mundus vivit* (i. e. est) II 63. *viventia crimina* IV 665. || *vigilat ruinis venter* IV 404. || *aegrotat natura, suum sortita sepulcrum* I 895. || *ver senescens* II 185. || *dies moritur* II 953. *litora ripis Niliacis morientia* IV 627. || *mundus sepultus* I 734. *ignis sepultus* IV 30. || *pestis extulit — Athenas* I 885.

loquitur canora voce nemus III 656. || *canunt ignes bella* I 896. || *mundus solatur casus in astris* II 261. || — *pontus litora revocans* IV 600. *navita revocatus fluctibus* IV 619. *comas revocare vinclis*

[1]) L. Mueller in mus. Rhen. XVII p. 188 iniuria coniecit *latitabat*.

V 148. *passus revocans* (i. e. reducens) V 695. || *cerni mente* I 678. — *sol aspicit lunam* I 242. — *despectant sidera caelo* I 276. || *unda meditans murmur in antris* II 54. || *nox oblita diei* III 259. || *fallit solum declivia* I 240. || *ementita nox diem* V 60.

pascentur curis V 453. || *bibit fluctus Eridani fretum* IV 610. *bibens somnum animamque* V 307. || *aestas sitiens* II 183. || *lavat pontus Epirum* IV 611. || *incocta sidera flammis* I 732. || *ardent terrae* I 101. *ardent Aethiopes* IV 758. *sedes exustae* I 732. || *Phoebus exsiccat populos* IV 729. *Arcti siccae* I 610. || *accendit praesentia numinis mentem* I 49.

micant corda et lingua rabit V 224. || *maculant Aethiopes orbem* IV 723. || *Asiae populi nitentes* IV 621 sq. || *florentia tempora veris* II 182 sq.

indutus est Taurus Iovi (i. e. Iuppiter in taurum se mutavit) II 491. || *nudare* (i. e. explicare) *iura* III 114. || *destringere membra in varias palaestras* III 630.

arva exercita frugibus I 86. || *militat ales* (sc. Iovis) *caelo* V 490. || *edomare terram in fruges* IV 904. || *dies acuens mortalia corda* I 79. || *fabricaverat* (Socrates) *Platonem* (i. e. instituerat) I 774. || *nutrire annos teneros* (i. e. docere pueros) V 456.

Haedi claudentes sidere pontum I 365. *limes claudit principium suum* I 617.

depingitur caelum astris I 445.

aequora freti caedunt gentes IV 602. || *Euphrates secat gentes* I 44. *fretum secat Icarium Aegaeumque* (mare) IV 621.

CAPUT V.

De Manilio aliorum poetarum imitatore.

Nunc breviter exponam, quae ratio intercedat inter Manilium et poetas Romanos, qui aut ante eum vixerunt aut aequales ei fuerunt. Cum quibus consentire Manilium saepe in phrasibus, epithetis ornantibus, similibus, quin etiam non paucos exitus vel initia versuum, quae in memoria attente legentis poetae haererent, ex illorum carminibus deprompsisse et in suum carmen recepisse mirum non est. Atque cum plerique poetae Romani imperatorum temporibus in factiones discederent, quae certi alicuius poetae regulas

metricas, genus dicendi, elocutionem accurate sequerentur, Manilius noluit certi ullius poetae partes religiose atque anxie sequi: quod cum de rebus metricis iam observaverit L. Mueller[1]), in genere dicendi est neglectum; nam quod Teuffel ait[2]) redolere poesin Manilii Ovidium (e. g. III 1), omnino autem ad Lucretii exemplum Manilium sese applicasse, non recte est dictum, cum Vergilium multo saepius imitatus sit quam Lucretium.

Consentaneum est Manilium vestigiis eorum maxime institisse poetarum, qui similem materiam tractaverant, Lucretii, Vergilii in eclogis et georgicis, Ovidii in metamorphoseon libris et (in libro quinto) in fastis; neque tamen desunt exempla, quibus probabile fiat nosse eum etiam cetera Vergilii et Ovidii carmina, Catullum, Tibullum, Propertium, Horatium[3]), Culicis auctorem, similes; ita tamen, ut non tam hemistichia quam phrases et epitheta ab his depromeret vel potius communia cum his haberet.

Ciceronis Arateis Manilius usus non videtur esse; sane praeter phrases et epitheta in Ciceronis carmine occurrentia, quae etiam apud alios poetas leguntur et quae infra suis locis afferam, vix unum versum invenias, qui cum Arateis consentiat, exceptis scilicet eis versibus, in quibus ob argumenti similitudinem consensus flagitatur. Unus extat versus Manilianus, quem aliqua probabilitatis specie ad Ciceronis Aratea referre possis, Man. I 319: *At parte ex alia claro volat orbe Corona*, qui consentit cum versu Arat. 367: *At parte ex alia claris cum lucibus enat Orion.* Sed num Manilius versum a Cicerone mutuatus sit, valde dubito, cum etiam apud Catullum (64, 251) simillimus hexameter legatur: *At parte ex alia florens volitabat Iacchus.*

Paucis hoc loco disseram, qua ratione Manilius poetas imitatus sit. Cum apud alios poetas tum apud Ovidium plurima imitationis exempla in eis carminum partibus

[1]) d. r. m. p. 136. || [2]) hist. litt. Rom. [3] p. 541. || [3]) cf. Freier l. l. p. 21, qui adnotat multa Manilium inde a I 702 usque ad vs. 804 ab Horat. carm. I 12 mutuatum esse.

deprehendi solent, quarum argumentum ipsum iam antiquiores poetae tractaverunt. Ex contrario Manilius rarissime isdem phrasibus utitur quibus alii poetae in enarranda eadem re, sed phrases, hemistichia, similia in quemlibet carminis versum recepit, ubi apta esse viderentur. Obstabat sane Manilio argumentum carminis asperum necdum ab aliis in versus redactum. Itaque cum cogeretur sermonem argumento carminis aptum sibi parare, videtur saepe ad poetas, qui ipsum aetate praegressi erant, ita respexisse, ut in illorum carminibus perlegendis operam consumeret, priusquam ad componendas sui carminis particulas accederet; inde, dum meditatur, non paucae in memoriam Manilii vel inviti irrepunt locutiones verborumque poeticorum coniunctiones. Itaque, cum consensus multorum Ovidii versuum cum aliorum poetarum versibus egregio Ovidii ingenio et praestanti eius memoriae adscribendus sit, Manilium paene semper ex alienis carminibus in carmen suum eas versuum partes recepisse iudicabimus, quae acri legendi studio in memoria haererent; qua tamen in re Manilium modo verborum depromptorum ordinem mutasse, modo verbum synonymum recepisse, velut *gentis* pro *stirpis*, *pecudum* pro *pecoris*, similia.

Restat, ut breviter de iis paucissimis praemoneam, qui Manilium imitati sunt. Primam imitationem Manilianam suppeditat Nemesianus, qui tertio p. Chr. n. saeculo Calpurnium imitatus est: Manilii enim versibus I 760 sq.[1])

Huc migrant ex orbe, suumque habitantia caelum
Aethereos vivunt annos, mundoque fruuntur

respondent Nemesiani ecl. 1 versus 39 sq.

Nam si sublimes animae caelestia templa
Sidereasque colunt sedes mundoque fruuntur.

Praeterea Manilii carmen notum fuit auctori carminis de Luna Anthol. Lat. V 15[2]), quod postremis imperii

---

[1]) Iacob, d. M. Manilio poeta; progr. Lubec. 1832 p. 5 not. ||
[2]) Riese 723. Poetae Latini Minores III p. 163 sq. (Baehrens).

Romani temporibus videtur esse compositum [1]); cuius versus primi exitum

Luna, decus mundi, magni pars maxima caeli

multo aptius quam in lunam convenire in ingens illud Orionis sidus, ad quod verba Manilius rettulit, apparet; legimus enim V 12:

Hinc vocat Orion, magni pars maxima caeli.

Firmicum Maternum, quem Constantini Magni temporibus Matheseos libros VIII scripsisse constat, carmine de quo agimus locis multis usum esse demonstrarunt et Scaliger [2]) et Bechert [3]); ea autem Scaligeri coniectura probari non potest, novisse Firmicum praeter quinque carminis libros, qui aetatem tulerunt, librum sextum et partem carminis alteram; sane e poetae ipsius verbis [4]), ubi promittit se alia in parte carminis siderum occasus et planetarum vires esse canturum, nullo modo colligi licet poetam ea, quae promisit, perfecisse; immo facillime fieri poterat, ut prohiberetur, quominus promissum exsolveret. Ceterum Firmicum Maternum nomen poetae eam ob rem non indicasse suspiceris, quod iam tum ignotum fuerit.

Denique etiam Germanicum Manilii carmen novisse docet initium Arateorum. Nam non solum vss. 10—12 et vs. 16:

10 *procul arma silerent?*
11 *Nunc vacat audaces in caelum tollere vultus,*
12 *Sideraque et mundi varios cognoscere motus,*
16 *Pax tua tuque adsis nato, numenque secundes!*

conspirant cum versibus Manilii I 13—15:

Hoc sub pace vacat; tantum iuvat: ire per ipsum
Aera et immenso spatiantem vivere caelo
Signaque et adversos stellarum noscere cursus,

sed etiam in Germanici vss. 1—4 multa cum primi libri Maniliani initio congruunt; Germanicus enim haec exhibet:

[1]) Haupt, opusc. I p. 301 sq. || [2]) Scaliger, edit. sec. proll. p. 3 sq. || [3]) Bechert, l. l. p. 18 sqq. not. || [4]) II 965. III 156 sqq. 586.

Ab Iove principium magno deduxit Aratus,
Carminis at nobis, genitor, tu maximus auctor,
Te veneror, tibi sacra fero doctique laboris
Primitias; probat ipse deum rectorque satorque,

cum quibus versibus conferas Manil. I 1. 3. 4. 6. 7:

Carmine divinas artes et conscia fati
Sidera —
3 *deducere mundo*
4 *Aggredior, primusque novis Helicona movere*
6 *Hospita sacra ferens —*
7 *Hunc mihi tu, Caesar, patriae princepsque paterque*;

accedit, quod etiam *maximus auctor* (Germ. 2) a Manilio I 386

Caesar, nunc terris, post caelo maximus auctor

petitum est.

Nunc ea colligam, quae ad apparatum mythologicum pertinent, in quo Manilius praecipue a Vergilii et Ovidii partibus stetit.

Legimus apud Manilium pro Artemide vel lunae dea: *Delia*: I 231. 669. II 95. IV 844. V 722 (Verg. ecl. 3, 67. 7, 29. Sulpic. et Cer. apud Tib. IV 3, 5. Priapeorum 76, 6. Ovid. her. 4, 40; cf. *Delia dea*: Hor. carm. IV 6, 33. Similiter poeta eandem deam *Phoeben* appellat: II 913. III 197. IV 847 (Verg. georg. I 431. aen. III 371. X 216. Prop. I 2, 15. Ovid. her. 19, 229. am. III 2, 51. met. I 11. 476. II 415. 723. VI 216. XII 36. fast. II 163. V 306. 699. VI 235. ex Pont. III 2, 64. Ibis 109).

Pro Baccho utitur *Iacchus* formá I 417 (Catull. 64, 251. Verg. ecl. 6, 15. 7, 61. georg. I 166. Prop. II 3, 17. V 2, 31. Ovid. met. IV 15). *Lyaeus* dicitur V 323 (Verg. georg. II 229. Prop. III 31 (33), 35. IV 4 (5), 21. Lygdam. apud Tib. III 2, 19. Priapeorum 39, 3. Hor. carm. I 7, 22. III 21, 16. epod. 9, 38. Ovid. am. II 11, 49. III 15, 17. a. a. III 645. 765. met. IV 11. VIII 274. XI 67. fast. I 395. V 521. trist. II 401. ex Pont. I 10, 29; cf. *pater Lyaeus* Verg. aen. IV 58).

Pro Marte dicitur *Gradivus* IV 719 (Ovid. a. a. II 566. met. VI 427. XIV 820. XV 863. fast. II 861. III 169. 677. V 556. (cf. *Gradivus pater*: Verg. aen. III 35; *rex Gradivus*: Verg. aen. X 542).

Mercurium nuncupat *Cyllenium* I 30. II 440. 943. cf. *Cyllenius orbis* I 871 (Verg. aen. IV 252. 276. cf. *Cyllenius ignis*: georg. I 337; Ovid. met. I 713. II 720. 818. V 331. XIII 146. XIV 291. cf. *Cyllenia proles*: a. a. III 725); *Maia natus* cluet II 943. V 7 (Hor. sat. II 6, 5. Ovid. met. II 685 sq.; cf. *Maia genitus*: Verg. aen. I 297. *filius Maiae*: Hor. carm. I 2, 43. *Maia creatus*: Ovid. met. XI 303).

Pro Venere legitur modo *Cythereis* II 33 (Ovid. met. IV 288 eodem versus loco) modo *Cytherea* II 922. IV 579 (Verg. aen. I 257. 657. IV 128. V 800. VIII 523. 615. Prop. III 6 (14), 25. Tib. IV 7, 3. Ovid. her. 15, 20. 16, 241. am. I 3, 4. a. a. II 15. 607. met. X 640. 717. XIV 487. XV 803. 816. fast. IV 673. Hor. carm. III 12, 4; cf. *Cytherea Venus*: Hor. carm. I 4, 5).

Cybele nuncupatur *Idaea mater*: IV 760 (Lucr. II 611. Verg. aen. IX 619 sq.; cf. *parens Idaea deum*: Verg. aen. X 252).

Musas appellat *Pierides*: II 767. III 3 (Lucr. I 926. IV 1. Verg. ecl. 3, 85. 6, 13. 8,63. 9,33. 10,72. Tib. I 4, 61. 62. 9, 48. Lygdamus apud Tibull. III 1, 5. 4, 44. Sulpic. et Cer. apud Tibull. IV 2, 21. Prop. III 1 (10), 12. Hor. carm. IV 3, 18 (singul.). 8, 20. Ovid. am I 1, 6. a. a. III 548. fast. II 269. IV 222 (singul.). V 109. VI 798. 799. trist. III 2, 3. 7, 4. IV 1, 28. 9, 16. V 1, 34. 3,10. 7,32. ex Pont. II 5, 63. IV 2,45. 8, 70. 12, 28. 16, 42).

Pro Ulixe dicitur *Ithacus*: I 764 (Verg. aen. II 104. 122. III 629. Prop. I 15, 9. Ovid. met. XIII 98. 103. ex Pont. I 3, 33); pro Nestore *Pylius*: I 764 (Ovid. am. III 7, 41. met. VIII 365. XII 537. 542; cf. *Pylius Nestor*: Hor. carm. I 15, 22 et Ovid. ex Pont. I 4, 10).

Oeagrius Orpheus legitur: V 327.

Athenienses nuncupat *Erechtheos colonos* I 884. (cf. eodem loco: *Erechtheae arces*: Ovid. met. VIII 547).

Capellae sidus appellatur *Olenie*: V 130 (cf. *Olenium pecus*: Ovid. her. 17, 188. *Olenia capella*: Ovid. met. III 594. fast. V 113).

Leo (sidus) vocatur *Nemeaeus*: II 623. III 404. 409. 571. IV 336. 464. 706. 759. V 206.

Iam ad eos versus percensendos transeo, quibus Manilius alios poetas imitatus est, ita ut primum ea afferam, quae a Manilio deberi Lucretio, Vergilio, Ovidio, reliquis nulla est dubitatio, deinde ea colligam, quae casu consentire suspicio subnascitur, denique epitheta ornantia enumerem, quae Manilio cum aliis poetis communia sunt.

Ex LUCRETII carmine sine dubio derivata sunt haec:

Man. I 236 *Hanc circum variae gentes hominum atque ferarum.* Lucr. II 1076 *Et varias hominum gentes et saecla ferarum.* || M. I 448 *Quîs innixa manent caeli fulgentia templa.* V 727 *Tum conferta licet caeli fulgentia templa.* L. V 490 sq. *altaque caeli Densebant procul a terris fulgentia templa*; similiter Lucr. VI 387 sq. *Quod si Iuppiter atque alii fulgentia divi Terrifico quatiunt sonitu caelestia templa*; *caeli lucida templa* legimus: Lucr. I 1014. II 1039. *caeli templa*: II 1001. V 521. VI 286. 644. 1228. || M. I 529 *Nec cadere in terra pendentia sidera caelo.* L. II 209 *Nec cadere in terram stellas et sidera cernis.* Qui versus simul demonstrat apud Manilium *terram* cum codicibus GCLM scribendum esse. || M. I 553 *Qua per inane meant oculi* —. L. II 158 *Cum per inane meant vacuum* —. || M. I 575 *Tertius in media mundi regione locatus.* L. V 534 *Terraque ut in media mundi regione quiescat*; cf. Cic. Arat. 193 *Aram sub media caeli regione locatam.* ibid. 472 *Sed cum se medium caeli in regione locavit* (sc. Aquarius). Ovid. fast. VI 273 *Cumque sit in media rerum regione locata.* Germ. Arat. 384 *Quaque caput piscis media regione locatae.* || M. I 795 *Emeritus caelum et Claudi magna propago.* L. I 42 *Possumus aequo*

animo nec Memmi clara propago. Qui versus docet non *Claudia* legendum esse. cf. supra p. 62. || M. II 182 *E Geminis alter florentia tempora veris.* L. VI 359 *Et cum tempora se veris florentia pandunt*; *tempora veris*: M. I 579. Ovid. fast. I 496. II 150. IV 902. || *M. II 738[1]) — *percipe paucis*[2]). *L. IV 115. 723 — *percipe paucis.* || *M. II 764 — *praeposterus ordo.* *L. III 621 — *praeposterus ordo.* || M. III 514 sq. *Primus erit signi, quo sol effulserit annus, Annua quod lustrans consumit tempora mundum.* L. V 619 *Annua sol in quo consumit tempora cursu*; V 693. 692 *lumine lustrans, Annua sol in quo concludit tempora serpens*; *sol omnia lustrans* legitur: Lucr. VI 737. || M. IV 12 *Solvite, mortales, animos curasque levate.* L. II 365 *Derivare queunt animum curaque levare*; *Ennius 339 — *curamque levasso.* *Hor. sat. II 5, 99 — *curaque levarit.* *Ovid. met. V 500 — *curaque levata*; *levare curas*: Catull. 2,10. Ovid. met. XII 156. || M. IV 828 *Concutitur tellus validis compagibus haerens.* L. IV 1113 *Usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent.* IV 1204 *Quom interea validis Veneris compagibus haerent.*

Cf. etiam quae supra pag. 99, ubi de »abundantia« egi, de Manilii V 464 adnotavi.

VERGILIO debet Manilius haec: Man. I 1 sq. *et conscia fati Sidera.* Verg. aen. IV 519 sq. *et conscia fati Sidera*; *conscia sidera*: aen. IX 429. || M. I 4 sq. — *primusque novis Helicona movere Cantibus.* V. aen. VII 641 (X 163) *Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete.* || M. I 5 — *et viridi nutantes vertice silvas.* V. aen. II 629 (ornus) *concusso vertice nutat*, ibid. IX 682 (quercus) — *et sublimi vertice nutant.* || M. I 51 *Hi tantum movere decus, primique per artem.* V. georg. I 122 *Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem*; cf. Lucr. V 10

[1]) Iis locis, quibus asteriscum apposui, verba in fine versus collocata sunt. ||
[2]) Iacobus legit *perspice*, sed cf. L. Mueller in Mus. Rhen. XVII p. 190.

Nunc appellatur sapientia, quique per artem. ‖ M. I 68 *Et stupefacta novo pendebat lumine mundi.* V. aen. IV 584 (IX 459) *Et iam prima novo spargebat lumine terras;* cf. Lucr. II 144 *Primum aurora novo cum spargit lumine terras.* V 283 *Suppeditatque novo confestim lumine lumen.* ‖ M. I 79[1]) † *Sed cum longa dies acuit mortalia corda.* V. georg. I 123 *Movit agros curis acuens mortalia corda.* ‖ *M. I 92 — *et rumpere vocibus angues.* V. ecl. 8, 71 *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.* ‖ M. I 93 *Sollicitare umbras, imumque Acheronta movere.* V. aen. VII 312 *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*; cf. aen. XI, 23 — *qui solus honos Acheronte sub imo est.* Ovid. met. XI 504 *Despicere in valles imumque Acheronta videtur.* ‖ M. I 267 *Aequato tum Libra die cum tempore noctis.* V. georg. I 208 *Libra die somnique pares ubi fecerit horas.* ‖ M. I 285 *Nec vero e solido stant robora corporis ei.* V. aen. II 639 *solidaeque suo stant robore vires.* ‖ M. I. 304 *Vergit in alterius rostro sequiturque sequentem.* V. aen. XI 695 *Eludit gyro interior sequiturque sequentem.* ‖ M. I 317 *Quod similis iunctis instat de more iuvencis.* V. aen. III 369 *Hic Helenus, caesis primum de more iuvencis.* ‖ M. I 396 *Subsequitur rapido contenta Canicula cursu.* V. aen. V 291 *Hic, qui forte velint rapido contendere cursu*; *contendere cursu*: Lucr. VI 28. Ovid. met. IV 303; *rapidus cursus*: Verg. aen. VII 676. XII 683. ‖ M. I 433 *Quam propter Cetus convolvens squamea terga.* V. georg. III 426 *Squamea convolvens sublato pectore terga*; cf. aen. II 218 sq. *squamea circum Terga.* ‖ M. I 514 *Lustrarit mundum vario sol igneus orbe.* V. georg. IV 426 *Ardebat caelo, et medium sol igneus orbem*; *sol igneus*: aen. VIII 97. *sol ardens*: Cat. 64, 354; cf. Lucr. V 693 sq. — *terras et caelum lumine lustrans — sol.* ‖ M. I 516 *Nec se cognoscunt terrae vertentibus annis.* III 554 *Non annos signis, menses vertentibus annis.*

---

[1]) Eos locos, quibus signum crucis † apposui, iam contulit W. Ribbeck in appendice editionis Vergilianae ab Ottone Ribbeckio curatae.

V. aen. I 234 *Certe hinc Romanos olim volventibus annis*; *vertens annus*: Prop. V 2, 11. ‖ M. I 519 *Quae nec longa dies auget, minuitque —*. V. aen. V 783 *Quam nec longa dies, pietas nec —*. ‖ M. I 536 — *amplectens pontum terrasque iacentes*. V. aen. I 224 *Dispiciens mare velivolum terrasque iacentes*; similiter: *M. I 249 — *terrae pelagique iacentis*. ‖ M. I 649 *Circumfer faciles oculos —*. V. aen. VIII 310 — *facilesque oculos fert omnia circum*. ‖ M. I 716 *Dum nova per caecam vibrantur lumina noctem*. V. aen. II 397 *Multaque per caecam congressi proelia noctem*; *nox caeca*: Lucr. I 1115 sq. Cat. 68, 44. Ovid. met. VI 472 sq. X 476. XI 521. trist. III 6, 32. ‖ M. I 766 *Assaracum atque Ilum tutamque* (ex coni.) *sub Hectore Troiam*. V. aen. VI 650 *Ilusque Assaracusque et Troiae Dardanus auctor*. ‖ *M. I 777 — *quorum iam maxima turba est*. V. aen. VI 611 *Nec partem posuere suis, quae maxima turba est*. ‖ M. I 845 *Hirta figurantes tremulo sub lumine menta*. V. aen. VII 9 — *splendet tremulo sub lumine pontus*. ‖ M. I 849 *Et tenuem longis iaculantur crinibus ignem*. V. aen. VII 73 *Visa, nefas, longis comprendere crinibus ignem*. ‖ M. I 914 *Necdum finis erat, restabant Actia bella*. V. aen. I 223 *Et iam finis erat —*. *ibid. VIII 675 *Actia bella*. ‖ M. II 20 *quod colles Bacchus amaret*. V. georg. II 113 *Bacchus amat colles —*. ‖ M. II 26 *Signaque diffuso passim labentia caelo*. V. aen. III 515 *Sidera cuncta notat tacito labentia caelo*; cf. Ovid. fast. III 113 *Non illi caelo labentia signa tenebant*; *caeli labentia signa*: Lucr. I 2. ‖ M. II 84 *Quae quamquam longo cogit submota recessu*, II 681 *Utque ipsa a longo coeunt submota recessu*, cf. IV 869 *Conditur, en, inquit, vasto natura recessu*. V. aen. VIII 193 *Hic spelunca fuit vasto summota recessu*; *longi recessus*: Ovid. met. XI 592. fast. I 555. ‖ M. II 102 †*Attollunt animos caelumque et sidera servant*. V. aen. XII 4 *Attollitque animos —* georg. I 335 *Hoc metuens caeli menses et sidera serva*. ‖ M. II 134 sq. †*Quod fortuna ratum faciat, quis dicere falsum Audeat...?* V. georg. I 463 *Sol tibi signa dabit. Solem quis*

dicere falsum Audeat? ‖ M. II 150 *Ac primum astrorum varia est natura notanda.* V. georg. II 9 *Principio arboribus varia est natura creandis.* ‖ M. II 202 †*Aestivum tardis attollat* (sic GC) *mensibus annum.* V. georg. I 32 *Anne novum tardis sidus te mensibus addas.* ‖ *M. II 229 *dumosis Scorpius arvis.* V. georg. II 180 *Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis.* ‖ M. II 291 *hunc Aries atque illum partibus aequis.* V. aen. IX 754 *Sternit humi moriens, atque illi partibus aequis.* ‖ M. II 447 *Agnoscitque suos Neptunus in aequore Pisces.* V. aen. III 347 *Agnoscitque suos laetusque* —. Ovid. met. V. 212 *Agnoscitque suos et* —. ‖ M. II 494 *Cancer et adverso Capricornus conditus astro.* V. georg. I 218 *Taurus, et adverso* (Ribbeck: *averso*) *cedens canis occidit astro.* ‖ M. II 514 *Direxere aciem cupiuntque* —. V. aen. VII 523 *Derexere acies. non iam* —. ‖ M. II 618 *nec longa est gratia facti.* V. aen. IV 539 *Et bene apud memores veteris stat gratia facti,* ibid. XII 232 *Fama levis, tantique abolescet gratia facti.* ‖ M. II 658 *Ver Aries, Cererem Cancer, Bacchumque ministrans.* V. aen. VIII 181 *Dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant.* ‖ M. II 778 *Antiquasque domos et* —. V. georg. II 209 *Antiquasque domos avium,* — aen. II 635 *Antiquasque domos* —. ‖ M. II 780 *Rimantur, ferrique rigor* —. V. georg. I 143 *Tum ferri rigor atque*; cf. Lucr. I 492 *rigor auri.* ‖ M. II 794 *praecepsque in tartara tendit.* V. georg. II 292 (aen. IV 446) — *tantum radice in tartara tendit.* ‖ M. II 796 *Quo defessus equis Phoebus subsistit anhelis.* V. georg. I 250 *Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,* aen. V 739 *Et me saevus equis Oriens afflavit anhelis*; cf. *Solis (Phoebi) equi anheli*: Ovid. met. IV 633 sq. XV 418 sq.; *equi solis anhelantes*: Tib. II 5, 60. ‖ M. II 951 *Ne mirere, nigri si Ditis ianua fertur.* V. aen. VI 127 *Noctes atque dies patet atri ianua Ditis; Dis niger*: Ovid. met. IV 438; *praeceps ianua Ditis*: *Gratius cyn. 70; *alta ostia Ditis*: V. aen. VIII 667. *Ditis limina*: Germ. prog. 4, 13. ‖ M. III 1 *In nova surgentem maioraque viribus ausum.* V. aen. X 811 *Quo moriture ruis maiora-*

que viribus audes? maioraque viribus: Ovid. fast. II 123 (eodem loco). || *M. III 23 *Romanae gentis origo.* V. aen. XII 166 *Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo.* || M. III 436 †*Accipiunt perduntque pares —.* V. georg. IV 172 (aen. VIII 450) *Accipiunt redduntque —.* Versus Vergiliani docent Manilio Bentleium suo iure reddidisse *redduntque.* || M. III 629 *Tum Cererem fragili properant destringere culmo.* V. georg. I 317 *Agricola et fragili iam stringeret hordea culmo.* || M. III 639 *producitque diem, tenebrasque resolvit.* V. aen. VIII 591 *Extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit.* || M. IV 27 *Roma casis enata foret? Pecudumque magistri.* V. ecl. 3, 101 *Idem amor exitium pecori est pecorisque magistro.* georg. II 529 *Te libans, Lenaee, vocat, pecorisque magistris.* || *M. IV 40. 599 *victae* (*magnae*) *Carthaginis arces.* *V. aen. I 298. IV 347. *Ovid. fast. VI 45 *Carthaginis arces.* || *M. IV 64 *Priamumque in litore truncum.* V. aen. II 557 *iacet ingens litore truncus* (sc. Priamus). || M. IV 171 *Atque alio sub sole novas exquirere praedas.* V. georg. II 512 *Atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.* || M. IV 182 †*Et pacare metu silvas et vivere rapto.* V. aen. VII 749 (IX 613) *Convectare (comportare) iuvat praedas et vivere rapto*; *vivere rapto*: Ovid. trist. V 10, 16: *vivit rapto*: met. XI 291. || M. IV 243 *Vesta tuos, Capricorne, fovet penetralibus ignes.* V. aen. II 297 *Aeternumque adytis effert penetralibus ignem*, ibid. V. 660 *Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem.* || M. IV 508 †*Et dabit in praedas animos, solvetque pudorem.* V. aen. IV 55 *Spemque dedit dubiae menti solvitque pudorem.* || *M. IV 539 *cibi tam dira cupido.* *V. georg. I 37 *veniat tam dira cupido.* *aen. VI 373 *tibi tam dira cupido.* *ibid. VI 721 *miseris tam dira cupido.* *ibid. IX 185 *fit dira cupido.* || M. IV 662 *Huic varias pestes diversaque monstra ferarum.* V. aen. VI 285 *Multaque praeterea variarum monstra ferarum.* Ovid. met. XIV 414 *Cuius ab attactu variarum monstra ferarum.* || M. IV 694 *Italia in summa, quam rerum maxima Roma.* V. aen. VII 602 sq. *nunc maxima rerum Roma*;

cf. *Prop. V. 1, 1 *qua maxima Roma est.* || M. IV 758 *Ardent Aethiopes Cancro, cui plurimus ignis.* V. ecl. 7, 49 *Hic focus et taedae pingues, hic plurimus ignis.* || M. IV 817 *Ut genus in terram caelo descendit ab alto.* I 118 *Et quoniam caelo descendit carmen ab alto.* I 798 sq. *proles | Iulia descendit caelo.* V. aen. VIII 423 *Hoc tunc ignipotens caelo descendit ab alto*; *descendere caelo*: Ovid. fast. V 551. Hor. carm. III 4, 1. || M. V 16 *Hesperidumque vigil custos.* V. aen. IV 484 *Hesperidum templi custos*; *custos vigil*: Ovid. a. a. III 612. || M. V 41 *Rector erit puppis, claroque immobilis haerens.* V 678 *Squamigerum nubes turbaque immobilis haeret.* V. aen. VII 250 *Obtutu tenet ora, soloque immobilis haeret.* || M. V 150 *Pumicibusque cavis horrentia* —. V. georg. IV 44 *Pumicibusque cavis exesaeque* —. || M. V 201 *Et genus a proavis* —. V. aen. XII 225 *Quoi genus a proavis ingens.* || M. V 202 *Retiaque et valida venabula cuspide fixa.* V. aen. XI 691 *sed Buten aversum cuspide fixit.* || M. V 220 *Effrenos animos violentaque pectora finget.* V. aen. X 151 *Quae sibi concilict, violentaque pectora Turni.* || M. V 226 *Ardescit vitio vitium viresque ministrat.* V. aen. XI 71 *Non iam mater alit tellus viresque ministrat.* || M. V 229 *Aut spumantis apri dentes* —. V. aen. I 324 *Aut spumantis apri cursum* —. || M. V 257 sq. *Pallentes violas et purpureos hyacinthos, Liliaque et Tyrias imitata papavera luces.* V. ecl. 2, 47 *Pallentis violas et summa papavera carpens*; cf. georg. IV 130 sq. *albaque circum Lilia verbenasque premens vescumque papaver.* Ovid. met. X 190 sq. *Ut si quis violas riguove papaver in horto Liliaque infringat.* || M. V 348 *et qui possunt ventura videre.* V. aen. II 125 *et taciti ventura videbant.* Ovid. met. V 146 *sagax quondam ventura videre.* || M. V 461 *Nec minus hac scelerum facie.* V. georg. I 506 *Tam multae scelerum facies* —. aen. VI 560 *Quae scelerum facies? o virgo* —. || M. V 489 *et extentis praedam circumvolat alis.* V. aen. III 233 *Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis.* Ovid. met. II 719 *Spemque suam motis avidus circumvolat alis.* || M. V 603 *et vani*

crepitent sine vulnere dentes. V. aen. V 436 *duro crepitant sub volnere malae.* || M. V 646 *Nixa genu species vel Graio nomine dicta.* V. aen. III 210 *Strophades Graio stant nomine dictae*; cf. Ovid. fast. IV 63 *Nec tibi sit mirum Graeco rem nomine dici.* || M. V 732 *Quot delapsa cadant foliorum milia silvis.* V. aen. VI 309 sq. *Quam multa in silvis autumni frigore primo Lapsa cadunt folia.*

Ad OVIDIUM spectant versus hi: Man. I 113 *Hoc mihi surgit opus* —. Ovid. am. I 1, 27 *Sex mihi surgat opus numeris.* fast. IV 830 *Auspicibus vobis hoc mihi surgit opus.* ibid. V 111 *A Iove surgat opus* —. || M. I 329 *Tunc silvas et saxa trahens, nunc sidera ducit* (Orpheus). O. met. XI, 1 sq. *Carmine dum tali silvas animosque ferarum Threicius vates et saxa sequentia ducit,* trist. IV 1, 17 sq. *Cum traheret silvas Orpheus et — Saxa.* cf. supra p. 60. || M. I 371 *Pleiades Hyadesque, feri* —. O. met. XIII 293 *Pleiadasque, Hyadasque* —. Verg. georg. I 138 *Pleiadas, hyadas, claramque* —. | M. I 410 sq. *nec clarius astrum Tinguitur oceano.* O. trist. I 4, 1 *Tinguitur oceano custos Erymanthidos ursae.* cf. supra p. 61. || M. II 51 *Et iam confusi manant de fontibus amnes.* O. met. XIII 954 *Nec mora, diversis lapsi de fontibus* (alii: *partibus*) *amnes.* || M. II 61 *Infusumque deum caelo terrisque fretoque.* O. am. III 13, 33 *Iamque pererratis profugus terraque fretoque.* || M. II, 165 *Dissimile est illis iter in contraria versis.* O. met. XII 179 *Quis fuerit Caeneus, cur in contraria versus.* trist. I 3, 75 *Sic doluit Mettus tunc, cum in contraria versos.* | M. II 228 *Lanigeri gregis est Aries*; simile hexametri initium legitur: O. met. III 585. VI 395. VII 540. || M. II 601 *Et fas atque nefas mixtum* —. O. a. a. I 739 *Conquerar, an moneam mixtum fas omne nefasque.* || *M. II 847 *puerilibus annis.* *O. met. II 55 *nec tam puerilibus annis*[1]); *puerilibus annis* in fine versus occurrit: fast. VI 417. her. 5, 157; cf. *puerilibus affuit annis*: *met. V 400. ||

[1]) cf. A. Zingerle, z. spät. lat. Dichtern, p. 72.

M. III 13 *Et male conceptos partus* —. O. met. X 503 *At male conceptus sub robore creverat infans.* ‖ M. III 22 *Non regis Magni spatio maiore canenda.* O. fast. VI 585 *Tertia causa mihi spatio maiore canenda.* ‖ M. IV 60 *Vulnera non potuit toto spectante senatu.* O. ex Pont. IV 4, 41 *Inde domum repetes toto comitante senatu.* cf. supra p. 60. ‖ M. IV 83 *Mutuaque armati coeunt in vulnera fratres.* O. met. III 123 *Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.* ibid. VII 141 *Terrigenae pereunt per mutua vulnera fratres.* trist. II 319 *Cur tacui Thebas et mutua vulnera fratrum?* ‖ M. IV 118 *Hoc quoque fatale est, sic* —. O. her. 4, 63 *Hoc quoque fatale est: placuit* —. ‖ M. IV 124 *Dives fecundis Aries in vellera lanis*; cf. I 263 *Aurato princeps Aries in vellere fulgens.* O. her. 6, 2 *Diceris auratae vellere dives ovis.* ‖ M. IV 130 *Nunc glomerare rudis, nunc rursus solvere lanas.* O. met. VI 19 *Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes*; *lanae rudes*: O. her. 1, 78. a. a. II 220. ‖ M. IV 287 *Aut uncos celare cibis aut* —. O. met. XV 476. *Nec celate cibis uncos fallacibus hamos.* ‖ M. IV 755 *Euxinos* (*Euxinus* G et L correctus) *Scythicos pontus sinuatus in arcus.* O. met. XIV 51 *Parvus erat gurges, curvos sinuatus in arcus*; *Scythicus arcus*: O. ex Pont. I 1, 79 (eodem loco). ‖ M. V 176 *Te, Meleagre, colunt, flammis absentibus ustum.* O. fast. V 305 *Respice Thestiaden: flammis absentibus arsit.* Ibis 599 *Natus ut Althaeae flammis absentibus arsit.* cf. supra p. 61. ‖ M. V 184 *canibus nova praeda fuit* (Actaeon). O. trist. II 106 *Praeda fuit canibus* (Actaeon). ‖ M. V 224 *Corda micant et lingua rabit.* O. fast. III 331 *Corda micant regis.* ‖ M. V 253 *Cara Ariadneae quondam monumenta coronae.* O. fast. III 513 *Sintque tuae tecum faciam monumenta coronae.* ‖ M. V 295 *Chelarum. dabit et iaculum torquere lacertis.* O. ex Pont. II 9, 57 *Atque ut es excusso iaculum torquere lacerto.* cf. supra p. 61. ‖ M. V 333 *Ille dabit cantus.* O. fast. II 767 *Iam dederat cantus.* ‖ M. V 551 *Mollia per duras*

panduntur *bracchia* *cautes* (de Andromeda). O. met. IV 672 *Quam simul ad duras religatam bracchia cautes* (de eadem); *cautes durae*: Verg. Aen. IV 366. || M. V 682 *Et fluit in liquidas tabes resoluta medullas.* O. met. IX 484 — *ut iacui totis resoluta medullis.*

CATULLI verborum nescio an meminerit Manilius versu hoc:

Man. I 319 *At parte ex alia claro volat orbe Corona.* Cat. 64, 251 *At parte ex alia florens volitabat Iacchus.* (cf. supra pag. 112),

itemque TIBULLI loco hoc:

M. I 87 sq. *Et vagus in caecum penetravit navita pontum Fecit et ignotis iter commercia terris.* Tib. I 3, 39 sq. *Nec vagus ignotis repetens compendia terris Presserat externa navita merce ratem,*

LYGDAMI denique versu hoc:

Man. IV 577 *Nulla fides inerit natis, sed* —. Lygd. apud Tib. III 6, 49 *Nulla fides inerit: periuria* —.

Iam transeo ad eas phrases percensendas, quae cum apud alios quoque poetas occurrant, dubites, num casu cum Manilio consentiant. Huc referendi sunt ei versuum fines, qui apud plurimos poetas Romanos leguntur, et de quibus egit A. Zingerle in libello qui inscribitur: *Zu späteren lateinischen Dichtern* I p. 44 sqq. et II p. 49 sqq.

Man. I 6 *Hospita sacra ferens*; *sacra ferens*: Verg. aen. VIII 85 (eod. loco); *sacra fero*: Verg. georg. II 476 (eod. loco); cf. Verg. aen. VI 809. Prop. IV 8 (9), 46. || Man. I 10 *Das animum* (Bentl. *animos*) — *dare animos*: Verg. aen. VII 383 (eod. loco). Ovid. am. II 17, 7. met. V 47 (eod. loco). ex Pont. I 2, 85; cf. Lachmann ad Prop. IV 15, 15. || Man. I 26 *Munera* (Bentl. *munere*) *caelestum*; Verg. georg. I 238 *Munere concessae divom.* || Man. I 29 *Invitis ut dis cuperet* —. Cat. 76, 12 *Et dis invitis.* Verg. aen. II 402 *invitis - divis.* X, 31 *invito numine.* Ovid. Ibis 498 *invito - deo.* || Man. I 32 *Sublimes aperire vias.* Lucr. I 373 *Et*

liquidas aperire vias. ‖ *Man. I 41 *dignata movere.* *Ovid. am. III 1, 37 *dignata moveri.* ‖ Man. I 53 *Singula — signarunt tempora casu.* I 596 *Et per quinque notat signantes tempora fines.* I 607 *Tempora signantes anni.* IV 15 *signantes tempora casus.* Ovid. fast. I 657 *Ter quater evolvi signantes tempora fastos.* ibid. II 7 *Idem sacra cano signataque tempora fastis.* ‖ Man. I 57 *Quantaque quam parvi facerent discrimina motus.* Ovid. met. X 517 *sed, ne faciat discrimina cultus.* ‖ Man. I 60 *sua cuique potentia formae.* Ovid. met. X 573 *sed tanta potentia formae est.* ‖ Man. I 61 *Per varios usus artem experientia fecit.* Lucr. V 1452 *Usus et impigrae simul experientia mentis.* ‖ Man. I 62 *Exemplo monstrante viam.* Verg. aen. I 382 *Matre dea monstrante viam.* Ovid. met. III 602 *Admoneo, monstroque viam.* ‖ *Man. I 66 *nullo discrimine vita*; *nullo discrimine* in eadem hexametri sede legitur: Man. I 651. Lucr. V 1314. Verg. aen. I 574. X 108. XII 498. 770. ‖ *Man. I 67 — *ratione carebat*; *ratione carentes* eodem loco: Ovid. am. I 10, 25. fast. III 119. ‖ *Man. I 105 *nubibus ignem.* *Lucr. II 214 — *nubibus ignes.* ‖ *Man. I 122 — *semina rebus*; *semina rerum* eodem loco saepe occurrit apud Lucretium; praeterea: Ovid. met. I 9. 419. fast. IV 787. ‖ Man. I 180 *Sed medio suspensa manet* (sc. tellus). Lucr. VI 1128 *Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso.* ‖ *Man. I 182. III 286. V 127 — *surgentibus astris*: *Verg. georg. I 440. ‖ *Man. I 267 — *tempore noctis*; eodem loco: Ovid. am. II 10, 27. ‖ *Man. I 269 — *dirigit arcu*, *Verg. aen. XI 654. ‖ *Man. I 272 — *Aquarius urnam*, *Ovid. fast. II 457. ‖ Man. I 276 *Omnia quae summo despectant sidera caelo.* Ovid. a. a. II 87 *Territus a summo despexit in aequora caelo.* ‖ *Man. I 301 — *certior auctor*, *Verg. aen. X 510. ‖ Man. I 306 *Dividit et cingit stellis ardentibus Anguis.* Verg. aen. IV 482 (VI 797) *Axem umero torquet stellis ardentibus aptum.* ‖ Man. I 330 *Et rapit immensum mundi — orbem.* Verg. georg. II 153 *Nunc rapit immensos orbes.* ‖ *Man. I 334 — *molli*

cervice reflexus. *Verg. aen. VIII 633 — *tereti cervice reflexa.* *Ovid. a. a. III 779 — *paullum cervice reflexa.* *Cic. Arat. IX 5 — *tereti cervice reflexum.* || *Man. I 357 — *scopulisque revinctam.* Ovid. met. XI 212 — *quam dura ad saxa revinctam.* || Man. I 359 *Auxilioque iuvet* —. Ovid. met. IX 781 *Auxilioque iuva.* || *Man. I 362 — *nomen adeptus*, *Lucr. II 998. V 795. 821. (ter: *adepta*). || Man. I 403 *Eventus frugum varios* —. Verg. aen. X 160 *Eventus belli varios* —. || *Man. I 447 *mundo...volvuntur in imo.* *Verg. aen. VI 581 — *fundo volvuntur in imo.* || Man. I 469 *Praecipue medio cum luna implebitur orbe.* Ovid. met. II 344 *Luna quater iunctis implerat cornibus orbem.* ibid. XI 453 — *quam luna bis impleat orbem.* fast. II 175 *Luna novum decies implerat cornibus orbem.* || Man. I 492 *Quis credat tantas operum sine numine moles.* Ovid. a. a. II 467 *Prima fuit rerum confusa sine ordine moles.* || *Man. I 527 — *luminis orbes*; *luminis orbem*: *Lucr. III 410. *Ovid. met. XIV 200. || *Man. I 583 — *lumina solis*, *Lucr. saepe. *Ovid. met. I 767. trist. II 325. || *Man. I 657. IV 631 — *vestigia plantae*, *Ovid. fast. IV 463. *Grat. cyn. 238 (*plantis*). || *Man. I 668 — *moderatur habenas*, *Ovid. met. VI 223 (*-antur h.*) || Man. I 704 *Ceu missura diem subito caelumque recludens.* Verg. georg. IV 52 — *caelumque aestiva luce reclusit.* || *Man. I 709 — *spumantibus undis*; eodem loco: Verg. aen. III 268. cf. Cat. 64, 155. 68, 3. || Man. I 767 *Auroraeque nigrum partum.* Verg. aen. I 489 — *et nigri Memnonis arma.* || Man. I 787 sq. — *et tertia palma Marcellus.* Verg. aen. V 339 — *et nunc tertia palma Diores.* || Man. I 792 *Scipiadaeque duces, fatum Carthaginis unum.* Culex 370 sq. *Scipiadaeque duces, quorum devota triumphis Moenia vae rapidis Libyeae Karthaginis horrent*; cf. Lucr. III 1034 *Scipiadae, belli fulmen, Carthaginis horror.* || *Man. I 835 — *vertice crines*, *Cat. 64, 350. *Ovid. met. IV 558. XIII 427 (bis: *crinem*). || *Man. I 844 — *glomeratus in orbes.* *Ovid. met. I 35 — *glomeravit in*

orbes. *ibid. VI 19 — *glomerabat in orbes.* ‖ Man. I 853 *Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes.* Lucr. VI 365 *Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nubi.* ‖ *Man. I 877 — *arva coloni,* *Verg. georg. I 125. ‖ *Man. I 881 — *flamma medullis,* *Verg. georg. III 271. ‖ *Man. I 898. II 48 — *foedere rupto.* *II 639 *foedera rumpunt,* *Lucr. II 254 — *foedera rumpat.* *Ovid. her. 4, 17 — *foedera rumpam.* *Verg. aen. XII 582 — *foedera rumpi.* ‖ *Man. I 916 — *rector Olympi,* eodem loco: Ovid. met. II 60. IX 499. ‖ Man. II 3 *Hectoreasque faces.* V 301 *Hectoris ille faces.* Ovid. ex Pont. IV 7, 42 *Dicitur Hectoreas sustinuisse faces.* ‖ Man. II 10 *Amnemque in tenues ausa est deducere rivos.* Ovid. met. V 435 *Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.* ‖ Man. II 17 *Atque iterum patrio nascentem corpore Bacchum.* Ovid. met. XV 402 *Corpore de patrio parvum phoenica renasci.* ‖ *Man. II 32 — *spolioque leonem,* similis versus finis legitur: Ovid. met. III 81. IX 113. fast. II 325. V 393. ‖ *Man. II 49 *doctae cecinere sorores.* *Ovid. fast. VI 811 *doctae assensere sorores.* ‖ *Man. II 82 — *quae cuncta gubernat.* *III 208. IV 892 — *qui cuncta gubernat.* *Lucr. V 1240 — *quae cuncta gubernent.* ‖ *Man. II 87 — *temperat arva,* *Verg. georg. I 110. ‖ Man. II 142 *Et gaudente sui mundo per carmina vatis.* Ovid. ex Pont. IV 8, 43 *Nec tamen officio vatum per carmina facto.* ‖ Man. II 252 *Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus —.* Verg. georg. IV 259 *Ignavaeque fame et contractae frigore pigrae.* ‖ *Man. II 359 — *foedera servant,* similiter eodem loco: Ovid. a. a. I 641. fast. II 159. ‖ *Man. II 400 — *tempora poscunt,* *Ovid. fast. II 861. ‖ Man. II 433 *His animadversis rebus —.* Verg. georg. II 259. III 123 *His animum adversis —.* ‖ Man. II 456 — *Aries caput est ante omnia princeps.* Verg. aen. V 833 *Princeps ante omnes — Palinurus.* ‖ *Man. II 485 — *ut principe dignum est.* *Ovid. trist. II 133 — *ita principe dignum.* ‖ *Man. II 536 — *per signa sequenda.* *III 155 — *per signa sequentes,* similis versus finis legitur: Verg.

georg. I 439. aen. V 590. IX 394. ‖ Man. II 626 *Nec magis illorum coeunt ad foedera mentes.* Verg. aen. XI 292 — *cocant in foedera dextrae.* ‖ Man. II 714 *Ne vagus ignotis — partibus erres.* Ovid. met. XIV 680 — *nec toto passim vagus errat in orbe.* cf. supra p. 99. ‖ Man. II 777 *Pellitur omne loco volucrum genus atque ferarum,* cf. I 236 — *gentes hominum atque ferarum.* Lucr. VI 1216 — *alituum genus atque ferarum*; *genus omne ferarum* in clausula hexametri: Lucr. I 163. V 1338. Verg. georg. IV 223. Ovid. her. 10, 1. met. X 705[1]). ‖ *Man. II 779 — *marmora templis,* similis versus exitus legitur: Verg. aen. IV 457. VI 69. Ovid. a. a. I 81. ex Pont. III 6, 25. ‖ *Man. II 793 — *aetheris ora,* similiter eodem loco: Lucr. II 1000. V 143. 683. ‖ *Man. II 839 — *tempora vitae,* *Ovid. ex Pont. III 2, 29. ‖ *Man. II 851 — *exercita cursu,* *Verg. georg. III 529. ‖ Man. II 929 *At qua subsidit converso cardine mundus.* III 623 — *converso cardine mundum.* Verg. aen. IX 724 *Portam vi magna converso cardine torquet.* ‖ *Man. II 942 — *accenditur igne,* similis versus finis: Lucr. VI 321. Verg. aen. V 4. Ovid. trist. IV 10, 67. ‖ Man. III 2 *Nec per inaccessos metuentem invadere saltus.* Verg. aen. VII 11 *Dives inaccessos ubi Solis filia lucos.* ‖ *Man. III 21 — *aequoris undis,* similis versus exitus: Lucr. V 374. Ovid. am. II 11, 1. a. a. I 723. met. V 498. XIII 779. ‖ *Man. III 26 — *ventis dare vela secundis,* eodem loco: Verg. aen. IV 546. Ovid. a. a. I 51 *(vento)*; cf. Verg. aen. III 683 — *ventis intendere vela secundis.* Ovid. her. 16 (17), 163 *vela - ventis dedit - secundis.* ‖ *Man. III 27 *Fecundumque solum —.* Ovid. met. VII 417 *Fecundique soli —.* ‖ *Man. III 66 — *traheretur in unum.* *Ovid. fast. IV 97 — *contraxit in unum.* ‖ *Man. III 95 — *nomenque genusque,* *Verg. aen. X 149. ‖ *Man. III 173 — *ratione repertus,* *Ovid. met. I 688 *(-reperta).* ‖ Man. III 203 *Forsitan et*[2]) *quaeras agili*

[1]) cf. Zingerle, Ovid u. s. Verh. II p. 38. ‖ [2]) cf. Huebner, in Hermae Berol. vol. XIII p. 182.

rem. Verg. georg. II 288 *Forsitan et scrobibus quae sint — quaeras.* aen. II 506 *Forsitan et — requiras.* || *Man. III 264 (480) *sidera (sidere) Cancri,* *Verg. ecl. 10, 68 *(sidere C.).* || Man. III 276 *Sidera, quoque cadant, animo cognosce sagaci.* Lucr. II 840 *Nec minus haec animum cognoscere posse sagacem.* || Man. III 547 *Mensis, et exactis bis sex iam mensibus annus: exactis mensibus* eodem loco: Verg. georg. III 139. aen. V 46. || *Man. III 602 — *insuper addit,* eodem loco: Verg. aen. XI 107. XII 358. Ovid. met. VI 362 *(addunt).* || *Man. III 613 — *flore iuventam,* similiter eodem loco: Verg. aen. VII 162. VIII 160. || *Man. III 630 — *membra palaestras,* *Verg. aen. VI 642 *(palaestris).* || *Man. III 658 *Huic ex adverso —.* Verg. aen. II 716 *Hanc ex diverso —.* || Man. IV 105 *Astra novant formas —.* Ovid. met. XI 261 *Ille novat formas —,* cf. ibid. VIII 853 *Esset ero, formamque novat —.* || *Man. IV 156 — *tristemque senectam,* similis versus finis: Verg. georg. III 67. aen. VI 275. || Man. IV 339 *Noctes atque dies —*; idem versus initium legitur e. g. Lucr. II 12. III 62. Verg. aen. VI 127. || *Man. IV 380 — *taurus aratra,* *Verg. georg. I 45 *(-aratro).* || Man. IV 417 *Et maris et ruptis fugientia flumina ripis.* Lucr. II 362 *Fluminaque illa queunt summis labentia ripis.* || Man. IV 481 *Si te fata sinant —.* Prop. III 7 (15), 23 *Dum nos fata sinunt —.* cf. Ovid. met. XI 408 *Fata sinunt: —.* || Man. IV 506 *Et cervice prior flexa quam cornibus ibit.* Verg. georg. I 433 *Pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit.* || *Man. IV 527 — *tincta lepore.* Lucr. V 1376 — *distincta lepore.* || *Man. IV 591 — *Eurus ab ortu,* *Ovid. trist. I 2, 27. Man. IV 623 *Quot loca et innumeras gentes —.* Verg. aen. VI 706 *Hanc circum innumerae gentes,* — cf. Ovid. met. IV 668. trist. V 10, 15. ex Pont. II 1, 22; cf. supra p. 107. || *Man. IV 763 — *terraque marique.* *IV 795. 889 — *terraeque marisque,* similis versus finis legitur: Lucr. V 219. VI 678. Verg. aen. I 598. X 162. Ovid. trist. III 1, 25. IV 8, 15. || Man. IV 773 *Hesperiam sua libra tenet —.*

Ovid. fast. I 498 *Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.* || Man. IV 799 *Et Cilicum gentes vicinaque Caridos arva.* Verg. aen. III 500 *Si quando Thybrim vicinaque Thybridos arva.* || Man. IV 829 *Subducitque solum pedibus* —. Lucr. I 1106 *Terraque se pedibus raptim subducat* —. || Man. IV 830 *Et vomit Oceanus pontum sitiensque resorbet.* Ovid. her. 12, 125 *Quaeque* (sc. Scylla) *vomit totidem fluctus totidemque resorbet.* || Man. IV 924 — *sic auri pondera parvi.* Verg. aen. X 527 — *sunt auri pondera facti.* Tib. I 9, 31 sq. — *divitis auri Pondere.* Lygdamus apud Tib. III 3, 11 — *pondus mihi divitis auri.* Ovid. her. 16 (17), 224 *Congestoque auri pondere dives ero.* || *Man. IV 926 — *pretiosior auro est*; eodem loco: Ovid. a. a. II 299. am. III 8, 3 *(pretiosius —).* || *Man. V 10 — *conscendere currus,* eodem loco: Lucr. VI 47 *(currum).* Ovid. trist. III 8, 1. || *Man. V 26 — *labentia caelo,* *Verg. aen. III 515. || *Man. V 51 — *aequore rostra,* similiter *Verg. aen. IX 119. || *Man. V 54 — *aequore classes,* similiter *Verg. aen. III 403. || *Man. V 125 — *sordida rura,* *Verg. ecl. 2, 28. || *Man. V 185 — *formidine mortis*; eodem loco: Ovid. met. XV 153. cf. Lucr. III 64. 79 *(mortis formidine).* || *Man. V 227 — *exsuscitat iras,* *Ovid. met. VIII 474. XIV 495 — *resuscitat iram.* || *Man. V 285 — *variare figuras,* eodem loco: Lucr. II 491. 494. || *Man. V 302 — *mille carinis,* eodem loco: Verg. aen. IX 148, — *carinae*: aen. II 198. Ovid. met. XII 37. XIII 182. || Man. V 327 *Qua quondam sonitumque ferens Oeagrius Orpheus.* Verg. aen. XII 455 *Ante volant sonitumque ferunt ad litora venti.* || *Man. V 425 — *aequore mersas,* similis versus exitus: Verg. aen. VI 342. 348. Ovid. trist. V 8, 11. cf. fast. IV 388. || *Man. V 507 — *mille figuris,* similiter eodem loco: Ovid. a. a. II 679. rem. 269. her. 10, 81. ex Pont. III 4, 25. || Man. V 534 — *et silicem rivo saliente liquabit.* Verg. ecl. 5, 47 *Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.* || Man. V 546 *Hic Hymenaeus erat:* —. Ovid.. met. VI 429 *Non*

Hymenaeus adest —. || Man. V 553 *Et cruce virginea moritura puella pependit.* Verg. georg. IV 458 *Immanem ante pedes hydrum moritura puella.* || Man. V 631 *Intentus poenis dum noxia corpora serrat.* Verg. aen. VI 731 — *quantum non noxia corpora tardant.* || Man. V 723 *Cumque vagae stellae terris sua lumina condunt.* Ovid. her. 1, 113 — *ut iam sua lumina condas.*

Ex clausulis a poetis frequentatis apud Manilium deprehendi has: participio perfecti passivi *condita* effectum inveni pedem hexametri quintum saepe, velut: I 204 *(c. in orbem).* 248. II 537 *(c. forma).* II 283 *(c. mundo).* 288 *(c. ductu).* 668 *(c. templo).* 936 *(c. parte).* III 46 *(c. sensu).* 83 *(c. sorte).* 114. IV 209 *(c. iura).* III 262 *(c. summa).* 295 *(c. mente).* 619 *(c. signa).* 641 *(c. castra).* IV 196 *(c. causis).* 378 *(c. plures).* 491 *(c. nono).* 773 *(c. Roma).* 788 *(c. signo).* *conditus* in eadem sede positum: I 119. III 168. 585. (ter: *c. ordo*). || Eodem loco formas *imitari* verbi inveni locis his: *imitata* I 201. 850. *imitatus* V 91. *imitantia* V 445. *imitantibus* V 341. || *aequore ponti* in extremo versu legitur: V 158. || *aequora ponti* IV 649. || *aequora* (*-ore*) *terr*-: I 163. IV 625. 630. 645. 782. || *aequora* (*-ore*) *pisces*: II 225. 237. 447. IV 385. V 395 (*-piscis*). || *aequore fluct*-: V 686. 731. || *aequoris undis*: III 21. || *carcere clau*-: I 924. II 93. 954. || *cardine mund*-: I 280. 605. II 868. 929. 939. III 623. || *culmina* (*-ine*) *caeli*: I 150. II 810. || *culmine mund*-: I 640. II 846. || *culmine summo*: III 593. V 384. || *litora pont*-: I 437. IV 656. 806. V 528. 550. || *lumina mund*-: I 376. 848. II 18. || *moenia mundi*: I 486. III 48. || *sidera cael*-: I 276. 472. 488. 529. II 742. III 101. || *sidera mund*-: I 259. 670. 809. II 728. 836. III 273. IV 744. 920. V 410. || *sidera cancri*: I 568. III 264. 646. 651; III 480 et IV 329: *sidere c.* || *tempora vitae*: II 839. 850. III 560. || *tempore vitam*: V 397.

Adiectivis in *-bilis* desinentibus Manilius ad formandam sedem hexametri quintam usus est his:

delassabile IV 242. *excussabile* II 593. *flebile* V 567. *generabile* I 143. *glomerabilis* I 221. *glomerabile* IV 522. *habitabilis* I 238. [*inevitabile* II 113]. *mirabile* I 478. *miserabilis* I 229. *nobilis* II 798. *penetrabile* I 543. *revolubilis* I 330.

Iam ut ipsam tamquam officinam poeticam Manilii perlustrem, transeo ad ea epitheta colligenda, quae Manilio cum aliis poetis communia sunt, quibus ea adiciam, quae non legi nisi apud unum Manilium. Epitheta sunt haec:

Acheron imus: Man. I 93. Verg. aen. XI, 23. Ovid. met. XI, 504. || *aequor caecum*: Man. V 54. 399; *fluidum*: Man. I 164; *liquidum*: Man. V 564. Ovid. fast. V 547. Ciris 493; *summum*: Man. V 158. || *aequora aspera Euxini ponti*: Man. IV 678 sq. || *aer gelidus*: Man. I 279; *liquidus*: Man. I 815. Verg. aen. VI 202. Ovid. am. II 6, 11. Pseudo-Tib. IV 1, 209. Germ. Arat. 568; *torridus*: Man. I 820. Prop. III 24 (28), 3. || *aestas sitiens*: Man. II 183. || *aestus candens*: Man. I 587; *rapidus*: Man. I 869. Verg. ecl. 2, 10. || *aether altus*: Man. I 286. Verg. aen. XII 181 (eodem loco). IV 574. Ovid. met. I 80 sq. II 204. III 298 sq. fast. II 131. Germ. Arat. 423 (eodem loco). || *aether laxus*: Man. V 600. (cf. *aether liquidus*: Hor. carm. II 20, 2); *magnus*: Man. I 456. Verg. aen. X 356 (eodem loco). Lucr. V 473 (*maximus aether*). Germ. Prog. 4, 33; *summus*: Man. II 36. Verg. aen. I 223. XII 853. Ovid. met. I 608. II 135. 178. Ibis 72. Germ. Arat. 222. || *amictus laxus*: Man. IV 750. Ovid. a. a. III 268. (cf. *toga laxa*: Tib. I 6, 40. *sinus laxus*: ibid. I 6, 18). || *amnes aurati*: Man. IV 672. (cf. *amnis aurifer Tagus*: Cat. 29, 19. *Lydius aurifer amnis*: Lygdamus apud Tib. III 3, 29). || *amnis vagus*: Man. V 193. (cf. *flumina vaga*: Dirae 67). || *animal mutum*: Man. II 99. (cf. *mutae squamigerum pecudes*: Lucr. II 342 sq. 1082 sq. *mutum pecus*: Hor. sat. I 3, 100). || *animus sagax*: Man. II 157 sq. III 276. IV 368. Lucr. I 402. II 840. IV 912. Germ. Prog. 4, 161 sq. (eodem loco ac

II 157 sq.); *volucer*: Man. II 107; Ovid. met. XV 457 eodem loco: *anima volucris*. || *anni puериles*: Man. II 847. eodem loco: Ovid. her. 5, 157. fast. VI 417; praeterea: met. V 400. || *annus vertens*: Man. I 516 III. 554. Prop. V 2, 11. (cf. *annus volvens*: Verg. aen. I 234). || *aquilo acutus*: Man. V 70. || *Arabes molles*: Man. IV 654. 754. Cat. 11, 5. (cf. *Arabs tener*: Tib. II 2, 4. *Sabaei molles*: Verg. georg. I 57). || *aratrum curvum*: Man. IV 556. eodem loco: Lucr. V 933. VI 1253. Tib. II 3, 7. Ovid. met. III 11. her. 1, 55; praeterea: Verg. georg. I 170. II 189. Ovid. met. XV 123. fast. II 517. III 781. her. 16 (17), 139. || *Arcti fulgentes*: Man. I 275. 566 (singul.); *gelidae*: Man. III 344. Verg. aen. VI 16. Ovid. met. IV 625 (cf. *Arcti frigentes*: Man. I 314; Bentl. *fulgentes*); *geminae*: Man. III 382. V 19. Ovid. met. III 45 (cf. *Arcti binae*: Man. I 283). || *Arcti siccae*: Man. I 610. Ovid. trist. I 2, 29 (singul.). || *arcus contentus*: Man. I 269. Ovid. a. a. II 191 (eodem loco). rem. 435; *intentus*: Man. II 171. IV 786. Ovid. ex Pont. I 2, 21; *Scythicus*: Man. IV 755. eodem loco: Ovid. ex Pont. I 1, 79. || *arena fulva*: Man. V 527. eodem loco: Verg. aen. XII 741. Ovid. met. IX 36. XI 499. trist. IV 6, 31. ex Pont. IV 4, 11; praeterea: Verg. georg. III 110. aen. V 374. VI 643. XII 276. Ovid. met. II 865. XI 355; *litorea*: Man. V 191. Ovid. met. XV 725; *sicca*: Man. I 910. IV 669. V 730. Verg. georg. I 389 (eodem loco ac I 910). Prop. II 3, 5 (eodem loco ac I 910). Ovid. met. II 262. XV 268. her. 17, 33. Ciris 72; *vaga*: Man. I 160. || *artes doctae*: Man. I 73. IV 191 sq. Ovid. met. IX 743 sq. (eodem loco ac IV 191 sq.); *innumerae*: Man. IV 277. Ovid. rem. 691; *magicae*: Man. V 34. Verg. aen. IV 493. Ovid. am. III 7, 35. rem. 250; *medicae*: Man. V 644. Tib. II 3, 14. Ovid. a. a. II 425. met. II 618. trist. V 6, 12. her. 5, 145. || *artus laceri*: Man. I 911. IV 185. Ovid. met. IX 169 (eodem loco ac IV 185). || *arva dumosa*: Man. II 229. Verg. georg. II 180 (eodem loco). || *arx caeli*: Man. II 918. Ovid. fast. V 41. || *Asia potens*: Man. IV 680. 753. || *aura aetherea*: Man. I 149. Lucr. III 405 (v. l. *aeria*). Verg. georg. II 291 sq. aen.

I 546 sq. VII 557 (eodem loco). Germ. Arat. 524 sq. (cf. — *aeria*: Verg. aen. V 520); *tenuis*: Man. I 152. eodem loco: Lucr. I 1087. Verg. aen. V 740. 861. Ovid. met. VIII 827. fast. II 509; praeterea: Lucr. III 232. Verg. georg. IV 499 sq. saepe apud Ovidium velut met. VIII 179. XIV 824 sq. fast. V 375. (cf. *aura volucris*: Culex 253); *sicca*: Man. I 818. || *aurem intendere*: Man. II 511. Ovid. ex Pont. IV 4, 36 *(aures)*. || *aurum dives*: Man. V 16. eodem loco: Tib. I 9, 31. III 3, 11; praeterea: I 10, 7. || *Bacchi munera*: Man. IV 204. Verg. georg. III 526 sq. Lygdamus apud Tib. III 6, 17 sq. Ovid. a. a. I 565 (eodem loco). — *munus*: Ovid. rem. 803. (cf. *munera Liberi*: Hor. carm. IV 15, 26. — *Cereris*: Ovid. met. X 74). || *Bithynia dives*: Man. IV 761. (cf. *India dives*: Hor. carm. III 24, 2. *Indi dites*: Prop. IV. 3 (4), 1. *Arabs dives*: Tib. IV 2, 18. *Asiae divitiae*: Prop. I 6, 14). || *bonum commune*: Man. I 84. Lucr. V 958 (eodem loco). Ovid. trist. IV 4, 16. || *boreas gelidus*: Man. V 70. Ovid. am. II 11, 10. trist. I 2, 29. her. 17 (18), 41; *spirat*: Man. V 105. Verg. georg. II 316. || *caelum altum*: Man. I 118. 600. 728. IV 817. Lucr. V 446. VI 287 sq. Verg. aen. VIII 423. Ovid. am. II 11, 55. met. IV 18 sq. trist. I 3, 71; *fulgens*: Man. II 881. III 101. Ovid. met. II 17; *immensum*: Man. I 14; *magnum*: Man. I 721. Lucr. V 1221. Ovid. met. I 176; *serenum*: Man. I 260. eodem loco: Verg. georg. I 260. aen. III 518. Ovid. met. I 168; praeterea: Lucr. VI 247. Ovid. met. II 321 (cf. *Zingerle, Ovid u. s. Verh.* II p. 27); *stellans*: Man. I 150. Lucr. IV 212. Verg. aen. VII 210 (eodem loco); *summum*: Man. I 276. 548. II 810. III 506. 604. Ovid. a. a. II 87. met. II 515. || *campus viridis*: Man. I 705. Verg. georg. III 13. || *cancer litoreus*: Man. III 316. Ovid. met. X 127. XV 369. || *capillus effusus*: Man. V 558. eodem loco: Ovid. am. I 7, 39. (cf. *capilli fusi*: Tib. IV 2,9. *coma effusa*: Tib. I 3, 8. *coma fusa*: Tib. II 5, 66). || *cardo versus* vel *conversus*: Man. I 449. II 929. III 623. Verg. aen. III 448. IX 724 (eodem loco ac Man. II 929 et III 623). Ovid. am. I 6, 49. met. XI

608. XIV 782. ‖ *carmen dulce*: Man. III 38. Cat. 68, 7. ‖ *Cato antiquus*: Man. V 454. (cf. — *priscus*: Hor. carm. III 21, 11. — *intonsus*: Hor. carm. II 15, 11). ‖ *catulus sagax*: Man. V 200. 710. Ovid. rem. 201 (eodem loco ac V 200). ‖ *cautes durae*: Man. V 551. Verg. aen. IV 366. Ovid. met. IV 672 (eodem loco). ‖ *Centaurus geminus*: Man. II 498. ‖ *cervix mollis*: Man. I 334. Lucr. VI 744 (eodem loco). Ovid. fast. IV 185; *nivea*: Man. V 555. Ovid. met. X 272 (eodem loco). am. II 4.41. ‖ *Charybdis avida*: Man. IV 605. Ovid. met. XIV 75 (eodem loco); *vasta*: Man. IV 421. eodem loco: Cat. 64, 156. Verg. aen. VII 302; praeterea: Lucr. I 722. Prop. III 22, 54. ‖ *collis viridis*: Man. V 260. Lucr. II 322. ‖ *convallis cava*: Man. I 164. Verg. georg. II 186 (eodem loco). ‖ *copia dives*: Man. III 123. Ovid. ex Pont. III 1, 102. ‖ *cor sagax*: Man. II 898. ‖ *corda mortalia*: Man. I 79. II 452. Verg. georg. I 123. Germ. Prog. 4, 68. (bis eodem loco). ‖ *cortex viridis*: Man. I 856. Verg. ecl. 5, 13. Ovid. a. a. II 649. (cf. *cortex viridis nucis*: Tib. I 8, 44). ‖ *cothurnus tragicus*: Man. V 459. eodem loco: Ovid. trist. II 393. 553; praeterea: rem. 375. ex Pont. IV 16, 29. ‖ *culmen summum*: Man. I 150. II 846. III 593. V 384. 742. Verg. georg. I 402. aen. II 458. 695. VII 512. (cf. *cacumen summum*: Man. II 806. Lucr. II 1130. V 1457. VI 464. Verg. georg. II 28 sq. Ovid. met. XV 510). ‖ *culmus fragilis*: Man. III 629. Verg. georg. I 317 (eodem loco). ‖ *cupido caeca*: Man. IV 2. Lucr. III 59. Ovid. met. III 620; *dira*: Man. IV 539. Verg. georg. I 37. aen. VI 373. 721. IX 185. ‖ *cura sollers*: Man. II 256. Ovid. ex Pont. I 6, 35; *subtilis*: Man. III 43. ‖ *cursus rapidus*: Man. I 348. 396. Verg. aen. V 291. VII 676. XII 683. Ovid. a. a. I 629. ‖ *cursus aërii*: Man. V 578. Ovid. met. VI 709 (eodem loco et de eadem re). ‖ *cuspis triplex*: Man. V 298. Ovid. met. XII 594. ‖ *custos vigil*: Man. V 16. Ovid. a. a. III 612. ‖ *Delia vaga*: Man. I 669. (cf. *Luna vaga*: Hor. sat. I 8, 21). ‖ *dies alma*: Man. III 187. Ovid. met. V 444; *labens*: Man. II 855. Verg. aen. IV 77. XI 914; *longa*: Man. I 79. 519.

III 482. Verg. aen. V 783. VI 745. Tib. I 4, 17. Lygdamus apud Tib. III 6, 54. Ovid. met. I 346. XIV 148. ex Pont. II 4, 25. IV 11, 19. || *Dis niger*: Man. II 951. Ovid. met. IV 438. (cf. *Dis ater*: Verg. aen. VI 127). || *dona caelestia*: Man. V 21. Ovid. met. XIII 289. || *draco vigil*: Man. III 11. (cf. *draco pervigil*: Ovid. met. VII 149. her. 6, 13. cf. her. 12, 101). || *ductus aequalis*: Man. II 274. 288. eodem loco: Lucr. IV 426. (cf. *tractus aequalis*: Man. I 532). || *elephas vastus*: Man. IV 667. (cf. infra ad *Gigantes v.*). || *equi anheli*: Man. II 796 (ex coni. Scaligeri). eodem loco: Verg. georg. I 250. aen. V 739; praeterea: Ovid. met. IV 633 sq. XV 418 sq. (cf. *equi anhelantes*: Tib. II 5, 60); *ardentes*: Man. IV 232. Verg. aen. I 472; *quadriiugi*: Man. I 364. V 3. Verg. aen. X 571 (-*iuges*). Ovid. am. III 2, 66. trist. IV 2, 54. (cf. *equi bigi lunae*: Man. V 3). || *esca dulcis*: Man. IV 112. Ovid. am. II 19, 26. || *fastigia summa*: Man. II 813. IV 254. Verg. aen. II 758 (eodem loco ac IV 254). Ovid. met. II 3. Germ. Arat. 478 (eodem loco ac II 813). || *fauces angustae*: Man. IV 619. Verg. aen. XI 525; *artae*: Man. IV 616. || *ferarum turba*: Man. II 566. Ovid. met. XI 44. || *filum gracile*: Man. I 851; *leve*: Man. IV 131. (cf. *f. tenue*: Grat. cyn. 25. 358). || *flammae coruscae*: Man. I 860. Verg. aen. II 172 sq. || *fratres gemini*: Man. II 568. eodem loco: Verg. aen. VII 670. Ovid. met. V 107; praeterea: Hor. epist. I 18, 41. Ovid. met. VIII 372. her. 15 (16), 271. 16 (17), 250. || *frons adversa*: Man. I 502. Lucr. VI 117. Ovid. met. II 476. trist. I 2, 30. || *fulmina vibrantia*: Man. I 134. (cf. — *vibrata*: Ovid. met. II 308 (eodem loco)). || *gens colorata*: Man. IV 720. (cf. *colorati Indi*: Verg. georg. IV 293 (eodem loco). *colorati Seres*: Ovid. am. I 14, 6. *decolor Indus*: Prop. V 3, 10. Ovid. a. a. III 130); *eoa*: Man. I 224. (cf. *aquae eoae*: Tib. IV 2, 20; *Arabes eoi*: Lygdamus apud Tib. III 2, 24; *Arabum domus eoae*: Verg. georg. II 115; *fluctus eoi*: Hor. epod. 2, 51; *Indi eoi*: Ovid. am. II 6, 1; *mare eoum*: Tib. II 2, 16; *partes eoae*: Hor. carm. I 35, 31 sq.; *Sabaei eoi*: Grat. cyn. 132); *externa*: Man. II 818. Ovid. am.

III 4, 34; *extrema*: Man. I 227. Ovid. fast. III 195. (cf. *Arabes extremi*: Hor. epist. I 6, 6. *Indi extremi*: ibid. I 1, 45. *Indi longinqui*: Prop. II 9, 29); *fera*: Man. I 43. Ovid. fast. III 86. trist. III 10, 5. 11, 9; *hominum*: Man. I 236. 378. II 607. IV 724. Lucr. I 119. II 1076. || *gentes innumerae*: Man. IV 623. Verg. aen. VI 706 (eodem loco). Ovid. met. IV 668. trist. V 10, 15. ex Pont. II 1, 22. || *Germania fera*: Man. I 899. eodem loco: Hor. epod. 16, 7. Ovid. ex Pont. II 8, 39; praeterea: Ovid. trist. IV 2. 1. || *Gigantes vasti*: Man. I 421. (cf. B. Deipser in Dissert. Argentor. vol. V p. 206). || *Graecia subtilis*: Man. IV 720. || *grando aestiva*: Man. I 100. || *grex laniger*: Man. II 228. eodem loco: Ovid. met. III 585. VI 395. VII 540; praeterea: Verg. georg. III 287. || *habenae laxae*: Man. III 372. Verg. georg. II 364. aen. I 63. || *haedi petulci*: Man. V 108. Verg. georg. IV 10 (cf. *agni petulci*: Lucr. II 368). || *hastilia lenta*: Man. V 203. Verg. aen. XI 650. XII 489 (eodem loco). Ovid. met. VIII 28. || *hiatus vastus*: Man. I 356. V 206. Lucr. V 375. Verg. aen. VI 237. || *ignis aethereus*: Man. II 56. Lucr. II 1098. Ovid. fast. I 473 (eodem loco). Germ. Prog. 4, 74 sq. || *imber hibernus*: Man. II 195. Verg. georg. IV 474. || *India tostas progenerat gentes*: Man. IV 724. (cf. *quos India torret*: Tib. II 3, 55. *Indus ustus*: Prop. V 3, 10). || *ingenium capax*: Man. II 106 sq. Ovid. met. VIII 533; *sollers*: Man. IV 175. Ovid. fast. III 840. || *intervallum longum*: Man. V 314. Verg. aen. V 320 (eodem loco). || *Iovis ales*: Man. I 343. Verg. aen. XII 247. Ovid. a. a. III 420. Cic. Arat. 294 (eodem loco). Germ. Arat. 316. || *ira saeva*: Man. V 227. eodem loco: Verg. aen. X 813. Ovid. met. I 453; praeterea: Ovid. trist. IV 6, 15. || *Iuppiter magnus*: Man. I 343. V 132. Verg. aen. III 104. IX 82 sq. XII 808 sq. saepe apud Ovidium. Germ. Arat. 1. 34 sq. (cf. *summus*: Cic. Arat. 294). || *lana rudis*: Man. IV 130. Ovid. a. a. II 220. met. VI 19. her. 1, 78. || *leo avidus*: Man. IV 535 sq. Ovid. her. 9, 37; *magnus*: Man. II 504. V 234. Verg. ecl. 4, 22 (eodem loco ac V 234); *rabidus*[1]: Man.

[1]) ita cum cod. G. scribendum esse demonstravit Bechert, l. l. p. 52.

II 211. 550. Lucr. IV 712. Hor. art. poet. 393 (eodem loco); *saevus*: Man. IV 667. eodem loco: Lucr. III 306. IV 1016; praeterea: Verg. aen. IX 792. (cf. *vesanus leo*: Hor. carm. III 29, 19); *vastus*: Man. V [698]. 702. Verg. aen. VIII 295 (eodem loco ac 702). Germ. Prog. 4, 124. *lex fatalis*: Man. IV 391. Ovid. met. III 316. || *leges infernae*: Man. I 327. Prop. V 11, 3. || *limes tenuis*: Man. I 653. II 811. Ovid. rem. 599. trist. I 10, 16. || *litus curvum*: Man. V 730. Verg. aen. III 16. 223. XI 184. Ovid. met. XI 352. fast. III 469. || *lumine crasso candet orbis lacteus*: Man. I 756. (cf. *candens lacteus umor*: Lucr. I 258. *lumen candens*: Lucr. V 721. VI 1197). || *lumen tremulum*: Man. I 845. 863. Verg. aen. VII 9 (eodem loco ac I 845). Ovid. her. 17 (18), 59. || *lunae cornua*: Man. II 103. Verg. aen. III 645. Ovid. am. II 1, 23. met. II 117. III 682. her. 2, 3. (cf. *cornua Phoebes*: Ovid. met. I 11). || *luna menstrua*: Man. III 517. Lucr. V 764. || *lux aeterna*: Man. I 190. Ovid. met. XIV 132; *alma*: Man. V 142 sq. Verg. aen. I 306. III 311. VIII 455. XI 182 sq. Ovid. met. XV 664. || *mare rapidum*: Man. V 584. (cf. — *rabidum*: Tib. I 2, 40. Pseudo-Tib. IV 1, 126. *rabidae undae maris*: Pseudo-Tib. IV 1, 193. — *tumidum*: Prop. IV 8 (9), 35. — *vastum*: Tib. II 4, 10. Prop. IV 24, 10. Ovid. hal. 84). || *mens alta*: Man. IV 308. Verg. aen. I 26. Ovid. met. I 76; *memor*: Man. II 842. III 618. Lucr. II 582. III 858. Ovid. met. VII 521 (eodem loco); *tacita*: Man. II 60. Ovid. am. I 4, 23. III 7, 63. a. a. I 602. met. V 427. XV 26. fast. III 634. || *menses exacti*: Man. III 547. eodem loco: Verg. georg. III 139. aen. V 46. || *moles immensa*: Man. I 542. Verg. aen. II 185; *ingens*: Man. II 62. Ovid. met. XV 433. trist. I 8, 17; *magna*: Man. III 100. Lucr. VI 194. Verg. aen. VIII 199. Ovid. met. V 347. || *montes aggesti*: Man. I 426. (cf. *montes congesti*: Ovid. met. I 153); *alti*: Man. IV 644. saepe apud Verg. et Ovid. || *mundus immensus*: Man. I 247. II 18. Ovid. met. II 35. 157; *magnus*: Man. I 17. 283. IV 766. V 410. 738. Lucr. saepe. Pseudo-Tib. IV 1, 18.

Ovid. met. XV 67. trist. IV 4, 83. *mundi moles*: Man. I 107. Lucr. V 96; *templum*: Man. I 420. Lucr. V 1204. 1436. VI 43; *moenia*: Man. I 486. III 48. Lucr. saepe. || *musta pinguia*: Man. III 153. 663. Tib. I 1, 10. || *nix hiberna*: Man. I 100. Hor. carm. IV 12, 4. || *nox atra*: Man. V 726. Tib. IV 13, 11. Ovid. met. V 71 (eodem loco). X 454. Germ. Arat. 291. 695; *caeca*: Man. I 716. Lucr. I 1115 sq. Cat. 68, 44. Verg. georg. III 260. aen. II 397 (eodem loco). Ovid. met. VI 472 sq. X 476. XI 521. trist. III 6, 32; *nigra*: Man. I 621. Lucr. IV 537. Ovid. met. XV 187; *obscura*: Man. I 506. III 310. Cic. Arat. 404. Verg. aen. II 420. IV 461. Tib. I 2, 23. Germ. Arat. 202. || *nubes gravida*: Man. I 853. II 75. Lucr. VI 440. Ovid. trist. I 2, 107; *obscura*: Man. IV 530. Verg. georg. IV 60. || *numen divinum*: Man. I 484. eodem loco: Lucr. I 154. V 122. VI 91. Cic. Arat. 305. *magnum*: Man. I 531. Verg. aen. IV 94 (v. l. *nomen*); eodem loco: Ovid. am. III 11, 47. met. VI 443 || *oculi faciles*: Man. I 647. Verg. aen. VIII 310. || *olor niveus*: Man. I 339. (cf. *olor albus*: Verg. aen. XI 580. Ovid. her. 7, 2. *cygnus niveus*: Verg. georg. II 199. aen. VII 699. Grat. cyn. 77. Germ. Arat. 615. *cygnus albus*: Ovid. met. XIV 509. *cygnus candidus*: Germ. Arat. 465). || *Olympus altus*: Man. II 377. Verg. georg. I 96. Tib. I 6, 83. Grat. cyn. 481; *excelsus*: Man. I 392. 609. (cf. — *celsus*: Ciris 34); *magnus*: Man. I 367. V 31. Verg. aen. X 437. Ovid. met. XIII 761. Germ. Prog. 4, 132 (eodem loco ac I 367); *niger*: Man. I 711; *summus*: Man. III 422. 636. || *orbis solidus*: Man. I 101. Ovid. met. I 31 (eodem loco); *tortus*: Man. I 434. V 597. Verg. aen. XII 481. Ovid. am. I 14, 26. (cf. *orbis contortus*: Cic. Arat. 304). || *os resupinum*: Man. I 715. Ovid. met. III 452. || *pectus angustum*: Man. II 121. Verg. georg. IV 83; *humanum*: Man. I 28. 717. Lucr. V 103; *trepidum*: Man. IV 138. Ovid. ex Pont. III 3, 12. || *pelagus iacens*: Man. I 249. (cf. *terrae iacentes*: Man. I 536. Verg. aen. I 224); *trepidum*: Man. III 631. || *pericla saeva*:

Man. III 127. Verg. aen. VIII 188. Ovid. her. 19 (20), 175. || *Phoebi orbis*: Man. III 221. Ovid. rem. 256. || *pisces gemini*: Man. IV 385. 583. Ovid. fast. III 400; *squamosi*: Man. IV 582. (cf. *squamosa tergora Ceti*: Man. I 614. *squamoso corpore pisces* Cic. Arat. 143). || *planta vaga*: Man. I 657 || *pontus caecus*: Man. I 87. (cf. *undae caecae*: Verg. aen. III 200); *caeruleus*: Man. V 667. eodem loco: Ovid. met. XIII 838. trist. I 4, 25; praeterea: Verg. aen. XII 182; *horrendus*: Man. V 192; *immensus*: Man. I 295; *infestus*: Man. V 541 sq.; *magnus*: Man. V 611; *vastus*: Man. I 166. eodem loco: Lygdamus apud Tib. III 4, 85. Prop. I 15, 29; praeterea: Verg. aen. III 605; *vesanus*: Man. V 544. Prop. I 8, 5 (eodem loco); *vitreus*: Man. IV 515. || *praedae cupido*: Man. II 616. Ovid. met. III 620. || *primordia rerum*: Man. I 125. Lucr. saepe. || *pumex cavus*: Man. V 150. Verg. georg. IV 44 (eodem loco). || *querella mixta*: Man. II 624. (cf. *commixta querella*: Lucr. VI 1159 eodem loco). || *radius ardens*: Man. I 837. Lucr. V 755. || *ratio facilis*: Man. IV 389. Lucr. IV 143 (eodem loco); *tenuis*: Man. IV 866. Ovid. a. a. III 363. || *recessus longus*: Man. II 84. 681. Ovid. met. XI 592. fast. I 555; *vastus*: Man. IV 613. 869. Verg. aen. VIII 193 (eodem loco ac IV 869). || *rivus tenuis*: Man. II 10. Grat. cyn. 522 (eodem loco). || *rogus accensus*: Man. V 627. Verg. aen. XI 188 sq. Ovid. trist. V 14, 38. ex Pont. III 1, 112; *ardens*: Man. I 894. Tib. II 4, 46. || *rores verni*: Man. II 195. || *ruris opes*: Man. IV 523. Ovid. fast. IV 928. trist. III 10, 59. || *saecula longa*: Man. I 54. Ovid. met. IV 67. XV 446. ex Pont. III 3, 81. || *sagitta celeris*: Man. IV 785. V 24. eodem loco ac IV 785: Verg. aen. IX 590. Ovid. met. V 367; eodem loco ac V 24: Verg. aen. I 187. XII 394. Pseudo-Tib. IV 1, 89; *volucris*: Man. I 270. 850. Verg. aen. V 242. XI 858. XII 415 (duobus his locis eodem loco ac I 850). Grat. cyn. 126 (eodem loco ac I 270). || *sal mordax*: Man. V 145. || *sedes imae*: Man. II 911. Lucr. V 451. Verg. georg. IV 471. aen. I 84. *sidereae*:

Man. IV 267 sq. Verg. aen. X 3. Ovid. a. a. II 39. || *senecta tristis*: Man. IV 156. eodem loco: Verg. georg. III 67. aen. VI 275. *tremula*: Man. II 855. || *Sicula tellus*: Man. II 40. Verg. aen. I 34. (cf. *Sicula terra*: Ovid. met. V 361. XIV 7). || *sidera surgentia*: Man. I 560. III 332 sq. Verg. aen. VI 850 (eodem loco ac I 560). (cf. *astra surgentia*: Man. III 286. V 127. Verg. georg. I 440 (eodem loco)); *vaga*: Man. I 52. III 101. Germ. Arat. 17. (cf. *stellae vagae*: Man. III 62 sq. V 723; *lumina vaga*: Man. I 746. 848; *Delia vaga*: Man. I 669; *sol vagus*: Cat. 64, 271). || *signa fulgentia*: Man. I 667. IV 859. Ovid. met. XIII 700. *astra fulgentia*: Man. II 702. *stellae fulgentes*: Lucr. VI 357. *stellae ardentes*: Man. I 306. eodem loco: Verg. aen. IV 482. VI 797. XI 202. cf. *signa ardentia*: Cic. Arat. 319. *astrum ardens*: Man. I 268. *ignes ardentes*: Man. V 724. || *signa (sidera) labuntur (labentia)*: Man. I 374. 683. II 26. V 26. Lucr. I 2. Verg. aen. III 515. Ovid. fast. III 113. || *silex dura*: Man. I 856. Verg. aen. VI 471. Ovid. met. II 706. IX 303 sq. || *Solis equi*: Man. I 690. 730. Lucr. V 397. Verg. aen. XII 115 (eodem loco ac I 690). Ovid. am. II 1, 24. her. 6, 86. || *solis cursus*: Man. I 373. Lucr. V 76. 418. 774; *s. viae*: Man. I 443. Verg. aen. VI 796 (eodem loco). || *sol fulgens*: Man. I 583; *igneus*: Man. I 514. Verg. georg. IV 426 (eodem loco). aen. VIII 97. (cf. *sol ardens*: Cat. 64, 354); *recurrens*: Man. I 513. Verg. aen. VII 100; *regressus*: Man. I 71. || *solum fecundum*: Man. III 27. Ovid. met. VII 417 (eodem loco). (cf. *solum pingue*: Verg. georg. I 64. Tib. II 3, 6. *arvum pingue*: Lygdamus apud Tib. III 3, 12. *humus pinguis*: Ovid. a. a. I 360. her. 1, 54. *campus pinguior*: Hor. carm. II 1, 29 sq. *Asiae campi pingues*: Hor. epist. I 3, 5. *Assyria pinguis*: Lygdamus apud Tib. III 2, 24. *Phrygia pinguis*: Hor. carm. II 12, 22. *Campania pinguis*: Prop. IV 4, 5). *sonus blandus*: Man. II 147. Ovid. rem. 332. her. 15 (16), 258. || *sorores doctae* (i. e. Musae): Man. II 49. Lygdamus apud Tib. III 4, 45. Ovid. met. V 255. fast. VI 811 (eodem loco).

trist. II 13 [1]). || *sucus saluber*: Man. III 144. Verg. aen. XII 418 sq. || *Syrtis vadosae*: Man. IV 600. || *tabes lenta*: Man. I 880. Ovid. met. II 807. || *taurorum flammae*: Man. III 11. Ovid. met. VII 210. || *templum sacratum*: Man. V 510. Cat. 55, 5. Verg. aen. II 165 (eodem loco). Ovid. fast. II 57 sq. III 429 sq. (cf. — *sanctum*: Culex 83 sq.). || *tempora labentia*: Man. III 470. Ovid. trist. III 3, 11 sq. || *terga lubrica*: Man. V 716. Verg. aen. II 474; *squamea* (*Ceti*): Man. I 433. Verg. georg. III 426. aen. II 218 sq. Germ. Arat. 721 (eodem loco de Pristi). || *terra arenosa*: Man. IV 728. Ovid. met. XIV 82 (eodem loco). || *terrae iacentes*: Man. I 536. Verg. aen. I 224. (cf. *pelagus iacens*: Man. I 249). || *tractus terreni*: Man. IV 416 (cf. Lachmann, *comment. Lucr.* p. 37 sq.). || *triumphus magnus*: Man. IV 561. V 500. Ovid. rem. 155. ex Pont. II 5, 27. III 4, 53; *vetus*: Man. V 513. Ovid. trist. IV 2, 71. || *umbra celeris*: Man. III 343. Verg. aen. XII 859; *gelida*: Man. III 283. eodem loco: Lucr. V 641. Ovid. met. VIII 496; praeterea: Verg. aen. XI 210; *nigra*: Man. I 222. Lucr. IV 316. 378. || *unda aeterna*: Man. II 492. 564. Ovid. met. XV 551 (eodem loco); *gelida*: Man. II 941. Ovid. met. V 433. XV 310; eodem loco: Pseudo-Tib. IV 1, 60. Ovid. trist. IV 10, 3. (cf. *aqua gelida*: Tib. I 1, 47); *liquida*: Man. V 444. eodem loco: Ovid. met. I 95. IV 380. XI 116. XV 135; praeterea: Verg. aen. V 859. Ovid. met. I 369 sq. XIII 535. fast. VI 699; *pura*: Man. I 162. Verg. aen. VI 229. Ovid. met. XI 125 (eodem loco); *spumans*: Man. I 709. Verg. aen. III 268 (eodem loco). Cat. 64, 155. 68, 3; *summa*: Man. IV 505. 535. V 430. 610. eodem loco ac IV 505. 535. V 610: Verg. georg. IV 352. aen. I 127. 147. Ovid. met. XI 733. trist. III 4, 11; eodem loco ac V 430: Verg. aen. VI 357. Ovid. met. II 457. V 470. fast. II 407; praeterea: Ovid. am. I 7, 56. III 6, 6. trist. III 10, 40; *tacita*: Man. III 631. Verg.

[1]) cf. Kleemann, de libri tertii carminibus, quae Tibulli nomine circumferuntur. Argentorati 1876. p. 58 sq.

aen. VIII 87. X 227 (eodem loco). || *vellus auratum*: Man. I 263 (arietis). II 212 (leonis). cf. IV 515. Germ. Arat. 532 (arietis) eodem loco ac II 212; (cf. Ovid. her. 6, 2). || *venena mixta*: Man. II 597. Ovid. am. I 14, 44. || *vertex excelsus montis*: Man. I 402. Verg. aen. V 35. cf. *celsus vertex montis*: Cic. Prog. III; *caeli*: Man. I 567. III 356. 374. Cic. Arat. 297. Verg. aen. I 225 (eodem loco ac III 356); *summus*: Man. I 564. II 906. eodem loco ac I 564: Cic. Arat. 297. Ciris 307; eodem loco ac II 906: Lucr. III 1001. Ovid. met. VI 204; praeterea: Lucr. II 210. Cat. 64, 390. Ovid. am. I 10, 6. met. IV 731. VII 702. Ciris 319. Germ. Arat. 219; *tortus*: Man. I 710. Lucr. I 293. || *vestigia ponere*: Man. I 196. Lucr. III 4. 389. Verg. georg. III 195. Ovid. met. II 871. VIII 694. XIV 49 (eodem loco). || *vires amplae*: Man. II 530. Lucr. V 1174 (eodem loco). || *virgo infelix*: Man. V 588 (de Andromeda). Ciris 71 (eodem loco, de Scylla). || *visus mortales*: Man. IV 870. Verg. aen. II 605 (eodem loco). IV 277. || *volucres aeriae*: Man. I 237. V 380. Lucr. I 12. V 825 (bis eodem loco ac I 237). Ovid. Ibis 290. (cf. *aeriae grues*: Verg. georg. I 375. *aeriae palumbes*: Verg. ecl. 3, 69). || *volucres pictae*: Man. II 43. Verg. georg. III 243. aen. IV 525. || *vultus summissus*: Man. I 265. Verg. aen. XII 807.

Superest, ut gratias agam Guilelmo Studemund praeceptori meo, qui de nonnullis locis dubiis quid sentiendum esset me docuit, et ut indicem earum notarum addam, quibus codices a Becherto collatos significavi:

G = Gemblacensis.	V_1 = Vossianus I.
C = Cusanus.	V_2 = Vossianus II.
L = Lipsiensis.	M = Monacensis.